

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FILOZOFICKÁ FAKULTA

Ústav světových dějin

(Studijní obor: historie)

Diplomová práce

Lukáš Kaucký

Franz Josef Strauss

(Biografie / Biography)

Praha 2008

Vedoucí diplomové práce:
prof. PhDr. Vladimír Nálevka, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně na základě pramenů a literatury, které jsou uvedeny v bibliografickém seznamu na konci práce.

V Praze dne 15. července 2008

Poděkování

Na tomto místě bych chtěl poděkovat panu profesoru Vladimíru Nálevkovi za pomoc a cenné rady, které mi při práci poskytl.

Obsah

Úvod	5
I. Mládí a válečná léta	9
II. Léta v Schongau – vstup do politiky.....	22
III. Ve frankfurtské Hospodářské radě.....	31
IV. Počátky v Bonnu	35
V. Evropská obranná politika a Straussův první velký výstup	40
VI. Ministrem pro zvláštní úkoly	50
VII. Strauss versus Blank	54
VIII. Ministrem pro atomové záležitosti.....	59
IX. Ministrem pro obranu	63
IX. 1. Strauss a berlínská krize	72
IX. 2. Strauss a Izrael.....	81
X. Straussovy aféry	83
XI. „Německý gaullista“ a spolkový ministr financí	92
XII. Křížové tažení proti sociálně-liberální koalici	106
XIII. Vláda Helmuta Schmidta	114
XIV. Kandidát na kancléře a bavorský premiér.....	122
Závěr	140
Resumé	142
Obrázková příloha	144
Seznam použité literatury	155

Úvod

Franz Josef Strauss ztělesňuje starou Spolkovou republiku jako žádný jiný německý poválečný politik. Začátek i konec jeho politické kariéry jde ruku v ruce s jejím osudem. Jeho kariérní dráhu charakterizuje specifickým způsobem onen „prozatímní stát“, který od německého znovusjednocení dne 3. října 1990 – na den přesně dva roky od Straussovy smrti – již neexistuje.

Pro Straussův životopis je typické, že mapuje dějiny samotné Spolkové republiky v době studené války, neboť jeho politická činnost byla těsně propojena s mnoha důležitými událostmi dějin západního Německa. Zároveň lze na Straussově osobnosti promítnout mnohé ze vztahu Němců k politice i k moci, což by se na základě nevýrazné politické osobnosti jen stěží podařilo. Franz Josef Strauss patřil k nejvýraznějším politickým osobnostem nejen Adenauerovy éry, ale i období počátku a vrcholu takzvané „Ostpolitik“. Při objektivní analýze jeho rozporuplného profesního i soukromého života je přitom třeba se vypořádat někdy se značně protichůdnými informacemi o jeho osobě, které pocházejí od jeho zanícených obdivovatelů či naopak zarytých odpůrců.

Cílem této práce je nejen zachytit život tohoto významného politika, ale také začlenit jeho postavu do německých dějin. Hlavním objektem zkoumání mají přitom být tři oblasti, v nichž hrál Strauss významnou roli: 1. zahraniční a bezpečnostní politika, 2. stranická a vnitřní politika a 3. bavorská politika.

„Strauss byl nesmírně talentovaný člověk, muž velkého nadání s bohatou paletou schopností, velmi dobrým vzděláním, se skvělou pamětí, znamenitou výřečností – dokázal strhnout profesorské grémium stejně jako obrovské shromáždění lidu – rozhodností, energií a jistě i odvahou. Na opačné straně těchto všech schopností, velmi žádoucích pro politika, díky kterým byl Strauss právě tím kotlem plným energie, byl nedostatek sebekontroly.“¹

Straussovou největší touhou bylo stát se spolkovým kancléřem. Jako odrazový můstek k tomuto cíli mu měla sloužit funkce předsedy bavorské vlády, do které se nechal zvolit v roce 1978. Ve volebním boji v roce 1980 chtěl za každou cenu dokázat Helmutu Kohlovi, který byl v roce 1976 za CDU/CSU protikandidátem Helmuta

¹ Tak Strausse charakterizoval jeho politický rival Helmut Schmidt. Viz Schmidt, Helmut: *Na společné cestě. Vzpomínky a úvahy*. Praha 1997, s. 503.

Schmidta (SPD) a se kterým se už mnohokrát střetl, že on jako kandidát na kancléře obstojí v soutěži se Schmidtem lépe než Kohl. Nic z toho se však nestalo. O dva roky později dosáhl kancléřského postu naopak Helmut Kohl, když se mu podařilo přimět FDP, aby změnila koalici.

Strauss byl na jednu stranu intelektuální a demokratický představitel Křesťanskosociální unie, na druhou stranu populistický a charismatický politik, toužící po moci. Taková kombinace se v německých dějinách těžko hledá a také je kvůli ní obtížné správně posoudit Straussovou osobnost. O co Strauss vlastně usiloval? Jaké byly jeho ideje, které utvářely jeho politiku? Jakých výsledků dosáhl a kde naopak zklamal? To jsou jen některé z otázek, na které se tato práce snaží nalézt odpověď.

Publikací o Straussově životě a jeho politické dráze vyšlo mnoho, ne všechny však mají kvalitní úroveň. Mezi hodnotné Straussovy biografie jistě patří kniha Stefana Fingera „*Franz Josef Strauss. Ein politisches Leben.*“, která vyšla v Mnichově roku 2005, a práce Wolframa Bickericha „*Franz Josef Strauss: Die Biographie.*“, vydaná roku 1996 v Düsseldorfu. Obě tyto studie mapují podrobným a přitom velice čtivým způsobem jak soukromý, tak politický život tohoto slavného rodáka z Mnichova, přičemž první z nich obsahuje i podrobný seznam literatury a pramenů a také přehledný poznámkový aparát, který v Bickerichově práci zcela chybí.

Z dalších zajímavých publikací o životě F. J. Strausse jmenujme například knihu Wolfganga Kriegera „*Franz Josef Strauss: Der barocke Demokrat aus Bayern.*“, vydanou v Göttingenu roku 1995, jež má charakter medailónu a je určena pro širší čtenářské publikum, přitom ale nepostrádá zajímavé postřehy a myšlenky, které v jiných, třebaže odborných publikacích nejsou k nalezení. Ze starších studií je třeba uvést knihu Thomase Dalberga „*Franz Josef Strauss. Porträt eines Politikers*“ (Gütersloh 1968), která patří mezi vůbec první práce o Straussově životě a zabývá se především válečnými léty a formováním Spolkové republiky, a dále publikaci Wilfrieda Scharnagla „*Bayern und Strauss. Lebenswerk und Abschied.*“ (Percha 1989), jež zachycuje Straussův politický vzestup v Bavorsku a dějiny CSU. Pokud bychom chtěli načerpat více podrobností ze Straussova soukromého a rodinného života, jistě nám poslouží kniha Wenera Biermanna „*Strauss: Aufstieg und Fall einer Familie*“, jež vyšla roku 2006 v Berlíně.

Straussův životopis by nebylo možné napsat bez důkladného studia jeho „*Erinnerungen*“² a také pamětí jeho přátel, spolupracovníků a kolegů z politiky. Mezi nimi uvedme například vzpomínky Konrada Adenauera, Willyho Brandta, Felixe von Eckardta, Helmuta Schmidta a deníkové záznamy Heinricha Kroneho.³

Důležité bylo také studium publikovaných archivních pramenů a dokumentů, které jsou všechny uvedeny v bibliografickém seznamu na konci této práce. Za zmínku stojí sbírka „*Deutschland 1949 bis 1999*“ z edice „*Archiv der Gegenwart*“ (Sankt Augustin 2000), jež chronologicky zachycuje veškeré podstatné vnitropolitické i zahraničněpolitické události dějin SRN i NDR. Dále je třeba upozornit na protokoly ze zasedání spolkové vlády „*Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung*“, které slouží k poznání oficiálního stanoviska Bonnu k jednotlivým okruhům vnitřní i zahraniční politiky a jež jsou do roku 1963 kompletně dostupné na internetových stránkách Spolkového archivu (www.bundesarchiv.de), a také na edici „*Dokumente zur Deutschlandpolitik*“, jejíž jednotlivé řady a svazky jsou prezentovány rovněž na internetových stránkách Spolkového archivu a která obsahuje dokumenty různého charakteru od roku 1939 až do roku 1990.

Tuto práci by nebylo možné napsat ani bez podrobného studia vnitřních a zahraničních událostí dějin Spolkové republiky Německo. Pro studium vnitropolitického vývoje slouží například několikosvazkové „*Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*“ od Hanse-Petera Schwarze (Stuttgart 1981, 1983) nebo čtyřsvazkové „*Deutsche Geschichte*“ Rolfa Steininger (Frankfurt am Main, 1996-2002), které obsahují také důležité dokumenty, chronologickou tabulku a především velice podrobný seznam pramenů a literatury.

Odborných prací k tématu zahraniční a bezpečnostní politiky Spolkové republiky existuje celá řada. Z nejnovějších přehledů jmenujme například práci Gregora Schöllgena „*Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland*“, vydanou v Mnichově roku 1999, dále knihu Rüdiger M. Booze „*Hallsteinzeit. Deutsche Aussenpolitik 1955-1972*“ (Bonn 1995), která výtečným způsobem popisuje německou zahraniční politiku v době uplatňování takzvané „Hallsteinovy doktríny“ a názorně ji vysvětluje na pozadí

² Strauss, Franz Josef: *Die Erinnerungen*, Berlin 1989.

³ Adenauer, Konrad: *Erinnerungen: 1945-1953*, Stuttgart 1965, *Erinnerungen: 1953-1955*, Stuttgart 1966, *Erinnerungen: 1955-1959*, Stuttgart 1967, *Erinnerungen: 1959-1963 (Fragmente)*, Stuttgart 1966; Eckardt, Felix von: *Ein unordentliches Leben. Lebenserinnerungen*, Düsseldorf 1968; Schmidt, Helmut: *Na společné cestě. Vzpomínky a úvahy*. Praha 1997; Krone, Heinrich: *Tagebücher*, 1. sv. 1945-1961, přep. Hans-Otto Kleinmann, Düsseldorf 1995.

mezinárodních událostí. Ze starších publikací uveďme práci Waldemara Bessona „*Die Aussenpolitik der Bundesrepublik*“ (Mnichov 1970), která objasňuje odborným a zároveň velice čtivým způsobem zahraniční politiku Bonnu od konce druhé světové války až po Brandtovu „Ostpolitik“, a knihu Anselma Doering-Manteuffela „*Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Aussenpolitik und innere Entwicklung 1949-1963*“ (Darmstadt 1983).

Z publikací, které se zabývají vývojem vztahů mezi bývalými spojenci z druhé světové války a jejich postojem k německé otázce, jmenujme knihu Wilfrieda Lotha „*Ost-West Konflikt und die deutsche Frage*“ (Mnichov 1989), která sice stručnou, ale přehlednou formou popisuje vývoj německé otázky v průběhu dvacátého století až do osmdesátých let. Pro bádání vzájemných vztahů mezi Spolkovou republikou a vítěznými mocnostmi je přínosná disertační práce Bruno Banduleta „*Die Bundesrepublik Deutschland zwischen den USA, der Sowjetunion und Frankreich. Alternativen der deutschen Aussenpolitik von 1952 bis 1963.*“ (Würzburg 1969), která sice kvůli svému stáří neobsahuje odkazy na nejnovější literaturu, sama o sobě je ale nedocenitelná z toho důvodu, že vychází z archivních pramenů, vzpomínek aktérů událostí, kterými se zabývá, a také z přímých rozhovorů s některými osobnostmi německé politické scény. Z novějších prací uveďme například knihu „*Deutschland, Europa, Amerika. Die Aussenpolitik der Bundesrepublik Deutschland 1945-1989*“ od Wolframa F. Hanriedera, vydanou v Mnichově roku 1995.

I. Mládí a válečná léta

Franz Josef Strauss se narodil 6. září 1915 v mnichovské univerzitní čtvrti Maxvorstadt, která se rozkládá v její jižnější části okrsku Schwabing. Tehdy se jednalo o oblast mnichovských bohémů, kavárních literátů, politických snůlků a angažujících se intelektuálů. Strauss pocházel ze Schellingstrasse, která představovala typickou část Schwabingu dvacátých let minulého století. Rudolf Schröck, redaktor mnichovských „Abendzeitung“, vylíčil scenérii tohoto prostředí následovně: *„V přímé blízkosti Straussova rodného domu se nacházela kavárna Altschwabing, kde později sedával a vychutnával svůj šálek kávy Thomas Mann. Vedle ní, v podniku s poetickým názvem „Schelling Salon“, hrával pravidelně kulečník básník Bert Brecht. O pár domů dále, v laciném italském hostinci „Osteria“, pobýval spisovatel Oskar Maria Graf. A nějakých dvě stě metrů opodál, v Türkenstrasse, se nalézal oblíbený lokál herců, malířů a novinářů „Simpl“, pojmenovaný po satirickém časopise „Simplicissimus“, jenž býval v době císařství často zakazován.“⁴*

Sám Franz Josef ale rozhodně nebyl synem schwabinské bohémy. Nevyrstl mezi literáty a levicově smýšlejícími intelektuály, kteří nevstávali dříve než v poledne a po nocích diskutovali o revoluci. Strauss byl synem „obyčejných“ lidí, jejichž největší starostí bylo, jak přežít. Straussovi rodiče, Franz a Walburga, pocházeli z rodin malých sedláků. Jeho otec se vyučil řezníkem, neboť rodinný statek ve středofranckém Kemmathenu (v okrese Feuchtwangen) nemohl uživit všech pět dětí. Matka Franze Josefa, dcera dolnobavorského rolníka žijícího na samotě Unterwendling u Kelheimu, vyrůstala ve velmi chudých poměrech a zpočátku se živila jako kuchařka v domácnostech mnichovských měšťanských rodin. Franz Josef byl tak původem „starobavorák“ pouze z matčiny strany a nebyl oním „plnokrevným Bavorákem“, za kterého bývá často považován.⁵ Frankové byli přičleněni k Bavorsku teprve na počátku devatenáctého století. Ještě dnes se označují za „nové Bavorsy“ a udržují si odstup od „starobavoráků“, kteří pocházejí z horního a dolního Bavorska a z Horní Falce.

Životní podmínky Straussovy rodiny byly ovlivněny sociálními poměry tehdejšího mnichovského prostředí. Franzův otec, když se roku 1904 osamostatnil, se oženil s Walburgou, kterou potkal během svého učení v Mnichově. Společně pak

⁴ Schröck, Rudolf: *Franz Josef Strauss. Eine Bildbiographie*. München 1990, s. 28.

⁵ Krieger, Wolfgang: *Franz Josef Strauss. Der barocke Demokrat aus Bayern*, Göttingen 1995, s. 14.

v Schellingstrasse vybudovali malé řeznictví. Franz Josef, když vzpomínal na své dětství, vyprávěl: „Bydleli jsme v Schellingstrasse 49 v zadní části dvora ve velmi skromných podmínkách. Byt se skládal z kuchyně, ložnice, kterou jsem sdílel s rodiči, a z malé komory pro moji sestru. Záchod se nacházel mimo byt v průchodu, kde byla také tekoucí voda. ... I když můj otec vlastnil řeznictví, vedli jsme velice prostý život. Moje matka byla vynikající kuchařka a dokázala i z mála uvařit hodně. Nejraději vzpomínám na chlebovou polévku, kterou jsme tak často mívali.“⁶

Ani pracovní podmínky rodičů nebyly tehdy nikterak příjemné. Strauss později říkával: „Během všech těch let až do roku 1943, kdy byl náš dům vybombardován a obchod tak zanikl, neměli moji rodiče jediný den volno. Dnes by se už žádný pracovník nesmířil s pracovní dobou, příjmem a vnějšími okolnostmi, které byly tehdy pro malého mnichovského živnostníka ... takřka nevyhnutelným osudem.“⁷

V roce 1907 se Straussovým narodila první dcera, Maria. Její mladší sestra zemřela krátce po svém narození v roce 1914. Když dne 6. září 1915 spatřil světlo světa pokračovatel rodu Franz Josef, zavládlo u Straussů dvojí veselí. Oslavovalo se nejen narození syna, ale i čtyřicáté narozeniny jeho otce, které shodou náhod připadly na stejný den. Právnický a astrolog Peter Semmelmann sestavil pro malého Franze horoskop: „Na základě ascendentu ve znamení Blíženců je vybaven intelektuálně a jazykově ... Pluto a Mars vypovídají o jeho emocionální agresivitě, podrážděnosti a vznětlivosti ... Velký význam v jeho životě budou mít ženy.“⁸ Ať tak či onak, Franz Josef Strauss byl vychován podle představ svého otce: s katolickým, konzervativním a protipruským cítěním.

Mnichov se v době Straussova raného dětství postupně proměňoval z provinčního rezidenčního města v průmyslové velkoměsto. Byl přitom poznamenán četnými podnikatelskými aktivitami, ale i hlubokými sociálními otřesy, které vyvrcholily mnichovskou revolucí na přelomu let 1918 a 1919 a pozdějším Hitlerovým pokusem o puč.

Tento vývoj ovlivnil i životní situaci Straussovy rodiny, která se v té době ocitla na dolních příčkách společenského žebříčku. Rodinné poměry nevýhodně komplikovala i ta skutečnost, že Franzův otec měl svůj obchod pouze v pronájmu, zatímco starousedlíci své podniky většinou přímo vlastnili. Tehdejší maloobchodníci

⁶ Strauss, Franz Josef: *Die Erinnerungen*, Berlin 1989, s. 15.

⁷ Cit. dle Bickerich, Wolfram: *Franz Josef Strauss. Die Biographie*. Düsseldorf 1996, s. 17.

⁸ Schröck, op.cit., s. 30.

představovali poměrně silnou sociální skupinu a až do třicátých let dvacátého století tvořili pečlivě oddělenou vrstvu městského obyvatelstva. Jejich obavy a naděje se Straussovi vybavovaly po celý jeho život. Franzovi rodiče ztratili v roce 1923 kvůli inflaci své veškeré úspory. Kromě toho přišli i o většinu svých dosavadních zákazníků, kteří se kvůli znehodnocení měny ocitli v podobných finančních problémech a museli začít šetřit.

Malému Franzovi mohl Mnichov připadat jako místo stvořené pro dětské hry, skutečností ale je, že poválečná atmosféra byla značně napjatá. Po roce 1918 se Mnichov stal po epizodickém pokusu o nastolení bavorské republiky rad⁹ baštou pravice a centrem odporu proti sociálnědemokratické vládě Výmarské republiky. Pravicově orientovaná bavorská vláda nebránila růstu extrémních nacionalistických nálad ani šíření antisemitismu. Ve dnech 8. až 9. listopadu 1923 se Národně socialistická německá dělnická strana (NSDAP),¹⁰ vedená Adolfem Hitlerem, pokusila v Mnichově o puč, jehož cílem bylo získat moc v Bavorsku a následně svrhnout berlínskou vládu. Převrat se nevydařil a manifestační pochod pučistů byl rozehnán říšskou obranou na Odeonsplatzu.

První vystoupení nacionálních socialistů bylo pro dospívajícího Strausse zajímavou podívanou. Dokonce se nacházel v jejich těsné blízkosti. Přímo naproti řeznictví jeho rodičů se nalézal ateliér fotografa Heinricha Hoffmanna. Jeho syn se měl později stát oblíbeným Hitlerovým fotografem a jeho dcera se provdala za Baldura von Schiracha, který byl v roce 1933 jmenován do čela „Hitlerjugend“. A laborantkou v Hoffmannově ateliéru byla Eva Braunová, pozdější milenka a manželka Adolfa Hitlera. Sám Hoffmann byl přesvědčeným přívržencem nacionálních socialistů. V prvním patře svého domu měl byt, který pronajímal jako kancelář pro NSDAP. Do této kanceláře chodil také Heinrich Himmler, jenž byl zároveň stálým zákazníkem Straussova řeznictví. Do Schellingstrasse častokrát zavítal i Adolf Hitler, který tudy

⁹ Vyhlášení bavorské republiky rad lze považovat za nejvýznamnější pokus o prosazení komunistické diktatury v Německu po první světové válce. Když byl dne 21. 2. 1919 zavražděn předseda bavorské zemské vlády, nezávislý socialista Kurt Eisner, jeho nástupci, sociálnímu demokratu J. Hoffmannovi se nepodařilo nastolit pořádek a zlikvidovat revoluční vlnu, jež hrozila zachvátit Bavorsko bolševismem. Skupina Eisnerových příznivců vyhlásila v Mnichově dne 7. dubna 1919 republiku rad a předseda vlády a jeho ministři museli uprchnout do Bambergu. Skutečnou diktaturu proletariátu nastolil 13. dubna 1919 akční výbor, dosazený dělnickými a vojenskými radami. Známý banky a průmysl, zřídil Rudou gardu a Rudou armádu. Komunistický experiment v Bavorsku však neměl dlouhého trvání a vojenské jednotky ústřední vlády Mnichov dne 1. května 1919 dobyly.

¹⁰ Oficiální německý název: *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei*.

projížděl svým automobilem.¹¹ V přímém sousedství obchodu Franzových rodičů byl také tištěn a vydáván Hitlerův „Völkischer Beobachter“.¹²

Tehdy poprvé přišel malý Franz Josef do styku s politickou propagandou: „*Jako malý kluk, který ještě neuměl číst a kterému se stejně jako ostatním dětem líbily barevné obrázky, jsem jednoho sobotního večera stál v průjezdu domu, kde byl Hoffmannův ateliér. Ochotně jsem vzal do podpaží balík nacistických letáků, pochodoval jsem po Schellingstrasse a rozdával je. Jedna starší zákaznice našeho řeznictví běžela pobouřená za mým otcem, aby mu řekla o aktivitě jeho ratolesti. Moje sestra Maria dostala za úkol, aby mě přivedla. Doma jsem pak dostal pořádnou facku.*“¹³

Straussův otec pohlížel na formující se nacionálně socialistické hnutí s velkou nedůvěrou. Sám byl politicky činný v Bavorské lidové straně (BVP),¹⁴ jež sice měla konzervativní a monarchistické zaměření, v jejím rámci se však vytvořilo křídlo katolických socialistů, kteří chtěli řešit sociální otázky průmyslové společnosti. Příčinnivým živnostníkům a řemeslníkům připadali nacisté jako „tlučhubové“ a rváči, kteří společnosti nepřinesou nic dobrého, ale naopak naruší její pořádek, na kterém rodiny, jako byla ta Straussova, závisely. Lidé, kteří se po skončení války cítili společensky vykořeněni, mohli v Hitlerově hnutí spatřovat naději. To však neplatilo pro usedlé pracovitě lidi, kterými byli Straussovi.

Období školních povinností začalo pro malého Franze Josefa na jaře roku 1922, kdy byl přijat na obecnou školu v Amalienstrasse. Ještě tři roky předtím se ale dostal do policejních záznamů. Na tento vážný případ pokusu o únos dítěte si vzpomíná jeho sestra Maria: „*Hráli jsme si před naším obchodem, když Franz Josef najednou zmizel. Hledala jsem ho po celé ulici a náhle jsem na tramvajové zastávce v Barerstrasse zahlédla vysokého muže, jenž chtěl zrovna nastoupit do tramvaje. V podpaží svíral mého bratra, který ječel a vzpouzel se. Přiběhla jsem a křičela na toho muže: Co to děláte s mým bratrem? Okamžitě ho pusťte! Ten muž ho pustil a beze slova nastoupil do*

¹¹ Finger, Stefan: *Franz Josef Strauss. Ein politisches Leben*, München 2005, s. 21.

¹² Völkischer Beobachter byl od roku 1920 stranickým listem NSDAP. Zpočátku vycházel týdně, od února 1923 denně. Po neúspěšném puči NSDAP v listopadu 1923 byl zakázán, po Hitlerově propuštění z vězení roku 1925 byl znovu obnoven. Původně vycházel v Mnichově, od roku 1929 i v Berlíně a později i na dalších místech. Zatímco ve svých počátcích vycházel list zhruba v 8000 exemplářích, v roce 1931 měl již asi 120 000 výtisků denně a roku 1944 to bylo již dokonce 1,7 milionů výtisků. List přestal vycházet v dubnu 1945.

¹³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 27.

¹⁴ Oficiální německý název: *Bayerische Volkspartei*.

tramvaje. Tehdy zmizela jedna dívka z naší ulice, Klára Winterová, a nikdo už ji víckrát neviděl.“¹⁵ Příčiny pokusu o únos Franze Josefa nebyly nikdy objasněny.¹⁶

Na obecné škole dosáhl Franz Josef vynikajících výsledků a jeho otci bylo doporučeno, aby syna poslal na vyšší typ školy. To však neodpovídalo představám řeznického mistra, který doufal, že jeho syn převezme jednu obchod. Nicméně otec rady učitelů nakonec poslechl a Franz Josef přestoupil po čtyřech letech strávených v obecné škole na reálnou školu na Elizabeth-Platz. Dlouho tady nevydržel, přesněji řečeno, docházel sem jen jeden rok. V přísně katolické rodině se totiž očekávalo, že syn půjde studovat teologii. Kněžské povolání by navíc rodině ulehčilo těžké financování studia. Profesor teologie Johannes Zellinger, u kterého Strauss nějakou dobu působil jako ministrant, přemluvil rodiče, aby syna dali na studium na renomované mnichovské Maximiliánovo gymnázium. Zellinger mu tento přestup zajistil a zároveň promlouval jeho otci do duše: „*Váš syn musí na gymnázium. Má nadání na latinu. Říkám Vám, z něj jednou bude dobrý klasický filolog.*“¹⁷ Strauss senior sice netušil, co to klasická filologie je a zda se tím vůbec dají vydělat nějaké peníze, ale jako věřící katolík akceptoval doporučení univerzitního teologa.

V roce 1927 tak Strauss opět změnil školu a nastoupil na elitní ústav, kde již předtím studovali dva nositelé Nobelovy ceny za fyziku, Max Planck a Werner Heisenberg. I na gymnáziu se Franz Josef snažil být jedním z nejlepších. Jak říkal, oproti „*schwabinskému prostředí mé obecné školy a i v porovnání s reálnou školou, jejíž žáci pocházeli z nižších, případně středních vrstev, převládalo na Maximiliánově gymnáziu vyšší měšťanstvo. Otcové studentů byli lékaři, státní radové či vyšší úředníci. V mé třídě byl jen jeden syn dělníka a pouze dva synové řemeslníků.*“¹⁸

Studium na výběrovém gymnáziu bylo finančně velmi náročné. Z toho důvodu začal Strauss již v sekundě doučovat latinu a řečtinu. Navzdory vysokým nákladům na školu se mu podařilo ušetřit několik marek, které hned investoval do nákupu nových knih. Otázka financování univerzitního studia se snadno vyřešila tím, že Franz Josef složil maturitu s nejlepším výsledkem z celého ročníku, na základě čehož získal stipendium na prestižním bavorském Maximilianeu.

Tehdejší maturita na takovém gymnáziu se celkově skládala z deseti předmětů. Mezi nimi byla matematika, fyzika, zeměpis, dějepis, němčina, angličtina, latina, řečtina

¹⁵ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 34.

¹⁶ Schröck, op.cit., s. 34.

¹⁷ Tamtéž, s. 36.

¹⁸ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 31.

a náboženství. Ze všech těchto předmětů získal Strauss za „jedna“. Jedinou „dvojku“ dostal z tělocviku, což ho ještě dlouho potom trápilo. „Údajně jsem zpackal cvičení na hrazdě. Dodnes tomu nevěřím,“ prohlásil při jednom rozhovoru o padesát let později.¹⁹

Strauss byl sice v době, kdy již působil ve vrcholné politice, poměrně „při těle“, ale v mládí byl zdatným sportovcem. Když mu bylo třináct let, dostal od svého otce jako dárek za dobré studijní výsledky jízdní kolo značky Mercedes. O pár let později se stal úspěšným cyklistickým závodníkem, členem předního mnichovského klubu RC Amor, a vyhrál jihoněmecké mistrovství v silniční cyklistice v roce 1934. Zvítězil i v tradičním amatérském závodě „Napříč bavorskou vrchovinou“, kdy trať dlouhou 210 kilometrů zdolal v tehdy rekordním čase 5 hodin a 56 minut.

Po maturitě obdržel primus ročníku přijetí do Maximilianeu, nadace založené roku 1860 králem Maximiliánem II. Bavorským ve prospěch výjimečně nadaných dětí z Bavorska. Jednalo se o elitní stipendium, jehož součástí bylo bezplatné ubytování a strava v Maximilianeu, jež leží v těsné blízkosti centra Mnichova. Franz Josef ale dával přednost bydlení u rodičů. Do Maximilianeu, dnešního sídla bavorského zemského sněmu, se podíval teprve o padesát let později, když v roce 1978 získal post bavorského ministerského předsedy.

Poté co se zbavil finančních obav, začal Strauss na podzim roku 1935 studovat na mnichovské univerzitě klasickou filologii, němčinu a historii. Původně se chtěl stát učitelem dějepisu na gymnáziu, popřípadě na vysoké škole, osud tomu však chtěl jinak.²⁰ Straussova volba oborů odpovídala jeho velkému zanícení pro slovní projev, což se významně projevilo v době jeho politické kariéry.

Nutno podotknout, že přijetí Franze Josefa na univerzitu se neobešlo bez komplikací. Upadající mnichovská univerzita, která jen čekala na zásah nacistů, Strausse odmítla, údajně kvůli politickému postavení jeho otce, a názor změnila teprve po intervenci Johanna Zellingerera.²¹ Před skutečným začátkem studia musel však Strauss, podobně jako všichni jeho vrstevníci, absolvovat šestiměsíční „pracovní službu pro Říši“.²² Strauss tedy tuto povinnou službu absolvoval, ale bez valného nadšení.²³ Nejprve strávil měsíc v obci Holzgünz u Memmingenu a poté pět měsíců v mnichovské

¹⁹ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 36, dále srov. Biermann, Werner, *Strauss: Aufstieg und Fall einer Familie*, Berlin 2006, s. 35.

²⁰ Biermann, op.cit., s. 36.

²¹ Srov. Bickerich, op.cit., s. 22.

²² Zimmermann, Ulrich: *Geliebt, verkannt und doch geachtet. Franz Josef Strauss – der Mensch, der Politiker, der Staatsmann*. Percha 1980, s. 33n. Jednalo se o povinnou akci, paramilitaristicky organizovanou, která měla sloužit k tělesnému utužení německé mládeže.

²³ Schröck, op.cit., s. 39.

čtvrti Freimann. S lopatou a rýčem hloubil zavlažovací kanály, pracoval na stavbě kasáren pro jednotky „SS-Leibstandarte Adolf Hitler“ a podílel se i na přípravných pracích pro stavbu rozhlasových vysílačů ve Freimannu, kde dnes sídlí rozhlasová a televizní stanice Bayerischer Rundfunk.

Pro individualistu Strausse bylo těžké zvyknout si na pracovní podmínky v takové organizaci, a to nejen kvůli tomu, že se jednalo o instituci Hitlerova režimu se všemi příslušnými průvodními jevy, ale také proto, že mu byl odjakživa protivný jakýkoli typ masového podniku.²⁴ Nedostatečná schopnost podřídit se měla Straussovi do budoucna způsobit řadu obtíží, někdy se však ukázalo, že má i své výhody.²⁵

V roce 1935 učinil Strauss z dnešního hlediska sice nevýznamné, pro jeho osobní uplatnění v tehdejší době však důležité rozhodnutí. Jako příznivec moderní techniky si za našetřené peníze udělal řidičský průkaz a pořídil si motorku. Doma se však jeho investice nesetkala s přílišným pochopením. Jeho sestra podotkla: „*Nikdy si nebudeme moci dovolit auto. Co teda budeš dělat s řidičákem?*“ Franz Josef na to reagoval slovy: „*Vždyť Hitler jednou začne válku. Myslíš si, že kvůli těm hlupákům budu Evropou maširovat pěšky?*“²⁶

Vzhledem k jeho studijním oborům by se dalo předpokládat, že Straussovým cílem byla služba ve státní správě. Nějaká důvěra ve státní instituce mu pravděpodobně zůstala, přestože se ústavní pořádek Výmarské republiky změnil k nepoznání. Strauss později připustil, že jisté pochybnosti měl, a proto si ke svému studiu přibral ještě šest semestrů národního hospodářství, aby se podle svých slov připravil na případný vstup do privátního sektoru: „*Pokud by se Hitler udržel, měl bych s působením ve státní správě problémy, a proto jsem chtěl získat diplom z ekonomie, abych se mohl případně vzdát životní dráhy učitele na gymnáziu a byl schopen se uchytit kdekoliv v ekonomické sféře. Celá řada mých bývalých spolužáků studovala ekonomii ze stejného důvodu.*“²⁷

Během studia na univerzitě dosahoval Strauss velice dobrých výsledků. Díky tomu se vyhnul předčasnému povolávacímu rozkazu od Wehrmachtu. Na radu svého učitele klasické filologie Franze Dirlmeiera vstoupil v roce 1937 do jedné ze stranických organizací, kterou byl Nacionálněsocialistický motoristický spolek²⁸

²⁴ Dalberg, Thomas: *Franz Josef Strauss. Porträt eines Politikers*. Gütersloh 1968, s. 15.

²⁵ Finger, op.cit., s. 27.

²⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 35.

²⁷ Tamtéž, s. 40.

²⁸ Německy: *Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps*. V lidové mluvě se zkratka NSKK překládala: „*Nur Säufer, keine Kämpfer.*“ – „*Jen opilci, ne bojovníci.*“

(NSKK). „*Usnadní ti to studium a nemusíš se stát členem strany*“, radil mu profesor Dirlmeier, který byl sám „gauführerem“ spolku nacionálněsocialistických docentů.²⁹

Strauss se sice nestal propagátorem nacionálního socialismu, nebyl ale ani zaníceným antifašistou. Byl ctižádostivým a talentovaným studentem, kterému se dařilo lavírovat na hraně členství v NSDAP, aniž by do ní musel vstoupit.

V létě 1939 zakončil Strauss osmý semestr studia a začal se připravovat na státní zkoušky. Jako téma své diplomové práce si zvolil „*Die Weltreichsidee bei Justins Historiae Philippicae des Trogus Pompeius*“. Práce, kterou tvořil pod vedením historika starověku Waltera Otta, však ještě během války nejspíš shořela.³⁰ Vzhledem k expanzivním plánům nacistů se přitom jednalo o velice aktuální téma.

Za zmínku stojí, že Strauss byl několikrát varován, že mu bude zabráněno dostudovat, pokud se nepřizpůsobí novým mocenským poměrům. Jeden ze Straussových kolegů, pozdější historik starověku Hermann Bengtson, vzpomínal na studia Franze Josefa: „*Co bylo na Straussovi zvláště nápadné, byl jeho nezávislý úsudek, na něhož nepůsobila nacistická propaganda. Proto se pozitivně vyjadřoval třeba o antickém židovstvu ... S ničím nedělal žádné vytáčky a šel hned k jádru věci.*“³¹ Sám Strauss přiznal, že pro něj bylo často obtížné se ovládat: „*Otázku, zda by se mi s trochu větší mírou sebeovládání podařilo vyhnout riskantní konfrontaci, jsem si nikdy nepoložil. Moje chování bylo vždy impulsivní a výbušné.*“³²

K vojenské odvodové komisi byl Strauss předvolán celkem třikrát. V posledním případě ho štábní lékař posoudil jako „*podmíněně způsobilého*“, a to kvůli prodělanému těžkému zánětu průdušek a plochým nohám. To se však Straussovi nelíbilo a odporoval: „*Ploché nohy? Ty jsem nikdy neměl!*“³³ Vrchní štábní lékař pak posudek částečně přehodnotil a rozhodl o zkrácení jeho základní služby ze dvou let na čtyři měsíce. Jeho služba však měla proběhnout u pěchoty, proti čemuž Strauss opět protestoval: „*Omlouvám se, pane plukovníku, ale já bych vlastně docela rád sloužil celé dva roky.*“ Následně se odkazoval na své poměrně dobré zdraví, na to, že má řidičský průkaz, a také na své členství v NSKK. Na závěr otevřeně prohlásil: „*Chtěl bych k motorizované*

²⁹ Biermann, op.cit., s. 39.

³⁰ Krieger, op.cit., s. 17. Srov. Biermann, op.cit., s. 51.

³¹ Cit. dle Zimmermann, Ulrich: *Unvergessen: Franz Josef Strauss - das war sein Leben*. Passau 1988, s. 23.

³² Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 42.

³³ Tamtéž, s. 45.

*jednotce!*³⁴ Straussovi se nakonec podařilo dosáhnout revize původního rozhodnutí a byl zařazen k těžkému motorizovanému dělostřelectvu.

Na začátku války, konkrétně 3. září 1939, byl tedy Strauss povolán k těžkému dělostřelectvu, a to k mobilní pohotovostní baterii do Landsbergu nad Lechem, kde absolvoval nezbytný výcvik a zaškolení v řízení osobních a nákladních aut. Promeškal tak tažení na Polsko a na frontu nastoupil teprve během tažení proti Francii na počátku léta roku 1940. Straussova jednotka se dostala přes Lucembursko do Francie a nějakou dobu působila u obce La Charité na demarkační linii oddělující okupovanou a „svobodnou“ Francii. Poté byla přeložena na pobřeží kanálu La Manche, kde čekala na rozkaz k zahájení útoku na Velkou Británii (operace „Seelöwe“), který však nakonec nepřišel.³⁵ Strauss byl mezitím dne 1. listopadu 1940 povýšen na poddůstojníka.³⁶

Vypuknutí války způsobilo Straussovi komplikace ve studiu. Již v prosinci 1939 požádal o studijní volno kvůli přípravě na státní zkoušky. Jeho žádost však byla zamítnuta s odůvodněním: „*Nyní se realizují dějiny a ne studium.*“³⁷ Straussovi se navzdory tomu podařilo v dubnu 1940 složit státní zkoušku z oboru učitelství klasických jazyků a historie, přičemž dosáhl známkového průměru 1,10, což byl nejlepší výsledek v celém Bavorsku od roku 1919.³⁸ Strauss se poté, co skončilo německé tažení na Západ, stal asistentem semináře antických dějin na mnichovské univerzitě.

Na počátku jara 1941 se Strauss vrátil k Wehrmachtu a byl zařazen k protiletadlové baterii 277. Jednalo se o mobilní vzdušnou obranu, která měla doprovázet motorizovanou dělostřeleckou jednotku a chránit ji před leteckými útoky. Po napadení Sovětského svazu Německem dne 22. června 1941 se Strauss dostal opět na frontu. V onu osudnou noc se nacházel přímo v první frontové linii: „*Neustále jsem sledoval hodinky – dvě hodiny, hodina, čtvrt hodiny, deset minut, pět minut. Věděli jsme, že dělostřelectvo zahájí palbu přesně ve 3 hodiny 15 minut. Ještě minutu. V jednom okamžiku se celá fronta rozzářila do děsivého obrazu. O tři, čtyři dny později přišel poplach. Ze vzdušné obrany musela být vyňata dvě děla, aby bránila hlavní bunkr. Byl jsem u toho ... vražedný den ... spousta mrtvých. Velící generál přišel o nohu ... Večer*

³⁴ Cit. dle Dalberg, op.cit., s. 18.

³⁵ Srov. Schröck, op.cit., s. 45.

³⁶ Biermann, op.cit., s. 43.

³⁷ Dalberg, op.cit., s. 22.

³⁸ Finger, op.cit., s. 31.

*další poplach. Rusové dali dohromady všechny možné obrněné jednotky, aby německý postup zastavili.*³⁹

Avšak válečné měsíce od září 1941 do února 1942 nestrávil Strauss na východní frontě, ale na důstojnickém kurzu poblíž Štětína. Teprve poté se vrátil již v hodnosti poručíka na frontu a přesunul se s protiletadlovou baterií 289 (součást 22. obrněné divize, patřící do 6. armády) směrem na Stalingrad, kde na vlastní kůži zažil válečné peklo, které začalo 19. listopadu 1942 masivním útokem Rudé armády a skončilo 2. února 1943 bezpodmínečnou kapitulací obklíčené 6. armády polního maršála Friedricha Pauluse. Tehdy se Strauss musel poprvé vyrovnat s nesmyslnými rozkazy z Vůdcova hlavního stanu, které nabádaly k výdrži, zatímco frontovní důstojníci se zoufale snažili stáhnout své jednotky do bezpečí. Závěru tragédie byl nakonec ušetřen, neboť 22. obrněné divizi, ke které patřil, se podařilo z obklíčení sovětskými jednotkami uniknout.

V polovině ledna 1943 byl Strauss odvelen na důstojnický kurz obsluhy protiletadlových děl, jehož začátek však promeškal, jelikož si nejprve musel doma v Mnichově vyléčit omrzliny na obou nohách. Při zpáteční cestě z východní fronty byla totiž při leteckém útoku zasažena lokomotiva vlaku, kterým se vracel do Německa, a nevytápěné vozy s vojáky stály dlouhé dny v mrazivém počasí na odstavné koleji.

Po vyléčení absolvoval od března do května důstojnický kurz u Stolpmünde a za zranění obdržel železný kříž 2. stupně. Později získal ještě kříž 2. stupně za vojenskou službu. Nicméně na frontu se již nevrátil, protože v Německu bylo potřeba důstojníků znalých protiletacké obrany. Poslední dvě válečná léta strávil Strauss přednáškami o zbraních u protiletacké obrany ve švábském, tudíž západobavorském Altenstadtu, v blízkosti malebného města Schongau v předhůří Alp, kde měla v roce 1945 započít jeho politická kariéra. Altenstadtská škola protiletacké obrany se u odborníků těšila výborné pověsti. Pokud sem byl důstojník převelen, aby zde vyučoval, bylo to pro něj velké vyznamenání.⁴⁰

Poté co se osvědčil, byl v červnu 1944 jmenován nadporučíkem. Navíc mu bylo umožněno, aby o víkendech navštěvoval svoji rodinu v Mnichově a podnikal cyklistické výlety napříč krásnou krajinou předhůří Alp. Díky svému povýšení a uplatnění v Altenstadtu si do budoucna mohl vybírat ta nejlepší pracovní místa. Kromě funkce pobočníka velitele oddílu a náčelníka štábní baterie, k nim patřil i post vzdělávacího důstojníka pro vytváření „bojového ducha“, tedy pro podporu nacionálního socialismu u

³⁹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 50.

⁴⁰ Finger, *op.cit.*, s. 36.

Wehrmachtu. Pozdější kritice, že tuto funkci mohl stěží zastávat přesvědčený odpůrce nacismu, čelil upozorněním, že strohá nacistická ideologie byla vštěpována vojákům nacionálně socialistickými řídicími důstojníky, kteří byli k tomuto účelu vyškoleni a ke kterým on rozhodně nepatřil.⁴¹ Strauss podle svých vlastních slov nepletl vojákům hlavy nacistickou ideologií, ale naopak jim přednášel o sedmileté válce, německo-francouzském konfliktu a samozřejmě o první světové válce.⁴²

Ve svých pamětech vzpomíná na to, jak se ho ještě v šedesátých a sedmdesátých letech snažila politická levice zdiskreditovat tvrzením, že se výkonem této funkce stal aktivním přísluhovačem nacistického režimu: „*Skutečnost ale vypadala jinak. Právě proto, že byl znám můj jednoznačně kritický postoj k Hitlerovu režimu, jsem byl v Altenstadtu od tamního velitele, kapitána Willyho Schniebera, přemlouván, abych tento úkol převzal: Straussi, udělejte to! Nechceme dostat někoho, kdo k nám nepatří.*“⁴³ Ve funkci důstojníka pro vytváření „bojového ducha“ navíc nesetřval příliš dlouho, neboť po neúspěšném atentátu na Adolfa Hitlera 20. července 1944 byla tato funkce u všech útvarů zrušena, a to pro zjevnou nezpůsobnost důstojníků, jež tento post zastávali.⁴⁴

Ani jako pobočník velitele oddílu neváhal Strauss opovrhovat předpisy a porušovat pravidla, pokud to bylo v zájmu dosažení vyššího a oprávněného cíle. Ze své pozice bojoval proti nacismu například tím, že vydal rozkaz, na jehož základě byla řada přesvědčených přívrženců nacistického režimu odvelena na frontu. Také ignoroval nesmyslné rozkazy, které byly vydávány v rámci ničující strategie spálené země.⁴⁵ Jedním z těchto rozkazů, který se Strauss rozhodl společně s ostatními důstojníky nesplnit, bylo i zničení dolů v blízkosti Schongau. „*Doly zůstaly zachovány. V kritickém období po válce hrály důležitou roli při zásobování obyvatelstva palivem.*“⁴⁶

Podobně postupoval i v případě „nouzového plánu Gneisenau“, podle kterého měl být postupujícím spojeneckým vojskům kladen marný odpor. „*Aby vyzbrojili všechny účastníky kurzů, mohli jim dát pouze pušky. Američané naproti tomu měli dělostřelectvo, tanky a letectvo. Kdyby se podle rozkazu realizovalo vybudování*

⁴¹ Krieger, op.cit., s. 19.

⁴² Schröck, op.cit., s. 48.

⁴³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 56.

⁴⁴ Finger, op.cit., s. 38.

⁴⁵ Tamtéž, s. 39.

⁴⁶ Cit. dle Dalberg, op.cit., s. 38.

obranné linie na Lechu, bylo by nemožné, nehledě na vojenskou nesmyslnost takové akce, zabránit krvavé lázni. Kromě toho by Schongau bylo zcela jistě zničeno.“⁴⁷

Poslední riskantní a vzpurný krok během své služby ve Wehrmachtu učinil Strauss v době oslav Hitlerových narozenin dne 20. dubna 1945, kdy vystavil pro 2 500 zapsaných účastníků kurzů Luftwaffe a dělostřelectva propouštěcí dokumenty. *„Problémem bylo nařízení, podle kterého byl v podobných případech nutný souhlas vrchního velitelství pozemních vojsk (OKH). Ale to by tehdy stejně nikdo nezkontroloval. Nikdo nevěděl, zda vůbec ještě existuje nějaké funkční vrchní vojenské velení. Dva týdny před kapitulací a několik dní před příchodem Američanů byla naše škola téměř prázdná.*“⁴⁸ Strauss, který tímto činem riskoval trest smrti, však učinil jednu podstatnou chybu: zapsal 20. duben 1945 jako datum svého propuštění.

Když dne 27. dubna vtrhli američtí vojáci do kasáren v Altenstadtu, utekl Strauss zadním vchodem. Chtěl se dostat na kole do Schongau, ale narazil na dlouhou kolonu amerických tanků. Proto se otočil a jel do Schwabniederhofenu. V domě místního faráře se převlékl do civilního oblečení. V poledne následujícího dne však vesnici obsadili Američané a všichni muži museli předstoupit. Kontrola jeho dokumentů proběhla prozatím v pořádku, následující kontrola však dopadla již zcela jinak. *„Zapletl jsem se do rozhovoru s jedním vojákem a pokoušel jsem se mu vysvětlit, že nyní sice mohou slavit vítězství nad Němci, ale brzy budou mít velké potíže s Rusy. Tenkrát jsem byl rozhořčenými vojáky označen za „nacistického žvanila“. Zatímco jsme ještě diskutovali, zastavil vedle nás džíp a dva důstojníci mě vyzvali, abych jim ukázal doklady. Pečlivě prolistovali mou vojenskou knížku. Datum mého propuštění vyvolal podezření – putoval jsem do vazby v Schongau.*“⁴⁹

Tím se pro Strausse uzavřela důležitá životní etapa - doba strávená v německém Wehrmachtu. Strauss tato léta později shrnul následovně: *„Šest let služby u Wehrmachtu, z toho velká část strávená na frontě, mě hluboce ovlivnilo. Změnil se můj postoj k Němcům, kteří nepocházeli z Bavorska. Tato léta hrála podstatnou roli při utváření mé osobnosti a pocitu přátelství k ostatním, nebavorským Němcům. Zavazující vědomí odpovědnosti za celek mě plně ovládlo... Této době můžu být vděčný za konečné zformování mé osobnosti, za získání schopnosti velet a být vždy připraven riskovat.*“⁵⁰

⁴⁷ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 59n.

⁴⁸ Tamtéž, s. 60.

⁴⁹ Tamtéž, s. 62.

⁵⁰ Tamtéž, s. 63.

K důležitým povahovým rysům Straussovy osobnosti patřila malá ochota podřizovat se hierarchii a danému systému, neschopnost potlačit svůj vlastní názor, pevné vnitřní přesvědčení o nezbytnosti být za všech okolností chytřejší a prozíravější než ostatní a odhodlání překračovat hranice legality, pokud nebylo možné dosáhnout vyšších a oprávněných cílů jiným způsobem. To vše ještě obohatily zkušenosti získané z válek, převratů a společenského chaosu, který byl jejich důsledkem. Všechny tyto vlastnosti ovlivnily Straussovu životní dráhu a lze říci, že jim Franz Josef vděčí za svoji jedinečnou kariéru.⁵¹

Dva dny poté, co byl Strauss zajat Američany, spáchal Adolf Hitler ve svém bunkru pod budovou říšského kancléřství v Berlíně sebevraždu. Dne 7. května 1945 pak generálplukovník Alfred Jodl podepsal v průmyslové škole v Remeši, hlavním stanu spojeneckých sil, ve 2 hodiny 41 minut úplnou kapitulaci německého Wehrmachtu. Jelikož Sovětský svaz trval na kapitulacním ceremoniálu i ve svém hlavním stanu v Berlíně Karlhorstu, došlo k jejímu opětovnému podepsání ještě 9. května, 16 minut po půlnoci. Německo tu reprezentovali admirál Hans-Georg von Friedeburg za námořnictvo, generálplukovník Hans-Jürgen Stumpff za letectvo a polní maršál Wilhelm Keitel za pozemní vojsko. Druhá světová válka pro Evropu skončila a Strauss si z ní odnesl řadu cenných zkušeností, na jejichž základě razil své životní heslo: „*Znám válku. Proto chci mír.*“⁵²

⁵¹ Finger, op.cit., s. 42.

⁵² Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 45.

II. Léta v Schongau – vstup do politiky

Druhá světová válka proměnila převážnou část Hitlerovy říše v trosky. Na německé straně si vyžádala přes sedm milionů lidských životů a miliony dalších zraněných či zmrzačených. V celém Německu byla katastrofální situace v oblasti zásobování, neboť průmysl byl rozvrácen a většina důležitých komunikací byla zničena. K tomu všemu zůstalo více jak 7,5 milionů obyvatel bez střechy nad hlavou.

Poněvadž se Strauss během války nikdy neodvrátil od křesťansko-mravních zásad, odmítal rozhodně jakoukoli spoluzodpovědnost za vládu nacistů, rozpoutání druhé světové války či holocaust: „*Taktéž jsem ustavičně ostře odmítal tvrzení o kolektivní vině německého národa ... Ačkoli jsem choval velkou nenávisť k nacistům, byl jsem zároveň zahořklý i vůči západním mocnostem, že Hitlera včas nezastavily. Již můj otec lamentoval na politiky, kteří prosazovali appeasement... Později jsem byl rozhořčený nesmyslným bombardováním celého Německa. Byl jsem však také zděšený rozsahem a nelidskostí zločinů, které byly spáchány Němci a ve jménu Německa.*“⁵³

Během doby, kterou strávil ve vazbě, vypracoval Strauss na žádost Američanů zprávu, v níž popisoval své zkušenosti s protivzdušnou obranou na ruské frontě. Představitelé americké armády zvláště zajímala „*taktika ruského letectva a zkušenosti s lehkými a těžkými protiletadlovými zbraněmi. Z toho jsem usoudil, že Američané do budoucna zcela nevylučují vojenský konflikt se Sovětským Svazem,*“ vzpomíná Strauss.⁵⁴ Napsání této zprávy přispělo k tomu, že byl po takřka pěti týdnech propuštěn z vazby, a to dokonce s americkým doporučením další spolupráce.

Lze konstatovat, že se Strauss hořkými roky německého ponížení protloukl poměrně dobře. Američané s ním jednali vcelku uctivě – vlastně stáli u kolébky jeho politické kariéry. Poté co Strauss obdržel od amerického velitele povolení k cestě do Mnichova, dostal díky své znalosti angličtiny a americkému doporučení nabídku stát se tlumočnickem a prostředníkem zemského rady.

Zemský rada Franz Xaver Bauer, kdysi správní úředník a člen BVP, sice dobře rozuměl svým administrativním úkolům, ale anglicky se nedomluvil. Pravdou je, že nebylo příliš snadné přesvědčit Bauera o nutnosti zřízení funkce „asistenta zemského rady“. Toto úřednické označení přitom určovalo pouze blízkého spolupracovníka

⁵³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 266.

⁵⁴ Tamtéž, s. 62n.

zemského rady, nikoli jeho zástupce, jak Strauss později tvrdil.⁵⁵ Bauer zpočátku Strausse považoval za špeha americké okupační správy, po čase jej však přijal a nakonec mu přenechal bitevní pole. Strauss se pak stal prvním voleným zemským radou v zemském okrese Schongau.⁵⁶

Po definitivní porážce nacistického režimu přistoupili Američané na základě dohod z Postupimi k denacifikačnímu procesu.⁵⁷ V Straussově případě dospěla posudková komora v Schongau k pozoruhodnému posouzení: „*V době svého studia a během své vojenské služby byl činný v oblasti vytváření a upevňování protinacistických skupin a v podněcování jejich fanatismu... V roce 1940 byl zatčen ... a byl stále v nebezpečí. Od 20. července 1944 [den atentátu na Hitlera, pozn. autora] byl v přímém ohrožení života.*“⁵⁸ Pravdou je, že Strauss nebyl ani v čele odbojové organizace, ani nebyl zatčen a poslední roky války strávil bez jakékoli újmy na zdraví. Mimoto je nutno podotknout, že tento „očisťující“ verdikt byl vyneseno zrovna v době, kdy byl asistentem zemského rady v Schongau.

Na pozici asistenta zemského rady neměl Strauss za úkol pouze sloužit jako tlumočnický a zprostředkovatel mezi Bauerem a americkou okupační správou. Jeho hlavní náplní práce bylo „*vytvoření nejsnazších podmínek pro život*“.⁵⁹ Okrsek Schongau sice během války neutrpěl takové škody jako jiné německé oblasti, musel ale každodenně přijímat velké množství uprchlíků ze Sudet, Slezska a Východního Pruska. O všechny tyto lidi se bylo třeba postarat a co možná nejrychleji je integrovat do poválečné společnosti.

Na podzim roku 1945 vydala americká okupační správa povolení zakládat politické strany, byť prozatím pouze na okresní úrovni. Strauss se již v létě účastnil jednání o vytvoření křesťansko-sociální strany, která by spojila dělníky, sedláky a střední vrstvy, a to bez rozdílu náboženského vyznání. Tato strana měla tvořit protiváhu k sociálním demokratům a komunistům.⁶⁰ Dne 12. září 1945 pak byla v Mnichově založena Bavorská Křesťansko-sociální unie (CSU).⁶¹ První listopadový den povolili Američané vytváření stran i na zemské úrovni. Od americké okupační správy získala

⁵⁵ Krieger, op.cit., s. 20.

⁵⁶ Tamtéž.

⁵⁷ Srov. Postupimský protokol z 2. srpna 1945 in: Niehuss, Merith a Lindner, Ulrike.: *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*, sv. 10, Stuttgart 1998, s. 32nn., dále srov. průběh denacifikace v americké zóně viz tamtéž, s. 137-142.

⁵⁸ Bickerich, op.cit., s. 29.

⁵⁹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 171.

⁶⁰ Srov. obecně Mintzel, Alf: *Die CSU. Anatomie einer konservativen Partei 1945-1972*. Opladen 1975

⁶¹ Oficiálně německy: Bayerische Christlich-Soziale Union.

CSU licenci v prosinci 1945, před prvními bavorskými komunálními volbami, uspořádanými v lednu 1946. Tyto volby byly vůbec první, které se konaly v Bavorsku od roku 1929, týkaly se obcí s méně jak 20 tisíci obyvateli a CSU v nich získala 36,8 procent hlasů. V dubnu 1946 proběhly první okresní volby, ve kterých CSU obdržela 67,9 procent hlasů, a v květnu ještě volby ve městech s počtem obyvatel přesahujícím 20 tisíc, v nichž získala 45,1 procent.

Na založení Křesťansko-sociální unie měl podíl i Franz Josef Strauss. Dne 1. listopadu 1945 podepsal s několika přáteli zakládací listinu strany v Schongau, získal členskou průkazku s pořadovým číslem „2“ a ihned byl zvolen místopředsedou zdejší stranické organizace CSU.⁶² V té době také pronesl svůj první politický projev, a to na shromáždění sedláků a rolníků: „*Co jsem však tenkrát říkal za nesmysly, si už nepamatuji.*“⁶³ Na sklonku roku 1945 se Strauss začal aktivně účastnit stranické práce a podílet se na vytváření stranického programu.

Jak politické směřování CSU, tak její vedení, bylo v oné době řízeno starými výmarskými politiky. Ti novou stranu vybudovali částečně na základech předválečné Bavorské lidové strany (BVP), částečně na nových principech, a vytvořili uvnitř CSU dvě názorově odlišné skupiny.⁶⁴

Takzvané tradicionalistické křídlo bylo vedeno jednak bývalým předsedou BVP (a budoucím spolkovým ministrem financí) Fritzem Schäfferem a jednak Aloisem Hundhammerem, bývalým zemským poslancem za BVP a vysokým funkcionářem rolnického svazu.⁶⁵ Podle jejich pojetí se CSU měla stát křesťansko-konzervativní stranou, která si bude držet patřičný odstup od budoucího německého centralizovaného státu. Svá stanoviska podepřeli skutečností, že v době císařství, konkrétně na přelomu let 1870 a 1871, bylo Bavorsku stvrzeno výsadní postavení v rámci německého státu, což bylo spojováno s notnou dávkou bavorského sebevědomí a nárokem na existenci vlastního státu.⁶⁶ Přitom se přikláněli k náboženským, měšťanským a monarchistickým tradicím bývalé BVP.⁶⁷

⁶² Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 81.

⁶³ Cit. dle Dalberg, op.cit., s. 46.

⁶⁴ Srov. Mintzel, Alf: *Die CSU*, s. 83-89 a 139nn.

⁶⁵ O nadmíru katolickém Hundhammerovi a jeho přátelích se vtipkovalo, že pravidelně navštěvují Vatikán, aby zjistili, zda je papež ještě stále katolický. Viz Krieger, op.cit., s. 20.

⁶⁶ Konrad Adenauer, který se v březnu 1946 stal předsedou Křesťanskodemokratické unie (CDU) v britské okupační zóně, ve svých pamětech podotýká, že když se v západních okupačních zónách Německa zakládaly křesťanskodemokratické strany, které se následně spojily v jednotnou CDU, tak bavorsští kolegové trvali na nezávislé sesterské straně, což „*se na základě zvláštních podmínek panujících v Bavorsku zdálo oprávněné.*“ Viz Adenauer, Konrad, *Memoirs 1945-1953*, London 1966, s. 153.

⁶⁷ Finger, op.cit., s. 55.

Hlavními představiteli druhého křídla, levicového křesťansko-liberálního proudu, byli odborář Adam Stegerwald a advokát Josef Müller, známý pod přezdívkou „Ochsensepp“.⁶⁸ Oba pocházeli z oblasti Franků, oné části Bavorska, která byla přiřčena k Alt-Bayern teprve na začátku 19. století (společně se Švábskem), a jež byla převážně evangelická a z politického hlediska spíše centralistická, než bavorská. Další významnou postavou tohoto křídla byl mnichovský starosta Karl Scharnagl.

Důležitým okamžikem, který umožnil Straussovi zahájit jeho politickou kariéru na celobavorské úrovni, bylo seznámení se s Josefem Müllerem na počátku roku 1946. Müller, který se v prosinci 1945 stal prvním předsedou CSU, si v Mnichově kolem sebe vytvářel skupinu mladých nadějných politiků. „*Tak jsem se stal členem tzv. Společnosti z Gedonstrasse, pojmenované po mnichovské ulici, kde se nacházel byt Josefa Müllera.*“⁶⁹ Strauss tak od počátku patřil k levicově liberálnímu křídlu CSU.⁷⁰

Zásadní vliv na to, že se obě křídla nakonec spojila, měly společensko-politické změny, které v Bavorsku v druhé polovině čtyřicátých let proběhly. Bavorsko, jakožto země s největší rozlohou, muselo přijmout obzvlášť velké množství uprchlíků a vyhnanců, především Sudetských Němců, kteří začali být brzy považováni za pátý bavorský kmen (vedle Bavorů, rodáků z Falce, Franků a Švábska). Na příkaz západních okupačních mocností museli být přistěhovalci okamžitě a plně integrováni, což samozřejmě přinášelo nemalé politické a administrativní problémy. Jejich životní situace byla o to složitější, že byli starousedlíky vnímáni jako vetřelci, dovolávající se tradičních hesel BVP, která byla určena zdejší společnosti řemeslníků a selských rodin. Starousedlíky a nové obyvatele tak spíše sjednocoval apel na křesťanskou záštitu Německa proti „komunistickým hordám z Východu“.⁷¹

Franz Josef Strauss v té době pokračoval v postupném budování své politické kariéry, čemuž věnoval takřka veškerý svůj volný čas: „*V oněch letech jsme pracovali dnem i nocí, budovali jsme stranu, zakládali jsme místní, okresní i oblastní organizace.*“⁷² Okresních voleb konaných v dubnu 1946 se účastnil na čtvrtém místě kandidátky CSU, jež obsahovala celkem 26 jmen. CSU vyhrála v Schongau se ziskem absolutní většiny hlasů a obsadila 22 z 32 křesel. Na konci srpna 1946 byl Strauss okresní radou v Schongau zvolen novým zemským radou.

⁶⁸ Svoji přezdívku „venkovský Pepík“ získal již v arcibiskupském chlapeckém semináři v Bamberku kvůli svému statkářskému původu. Viz Finger, op.cit., s. 53.

⁶⁹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 75.

⁷⁰ Finger, op.cit., s. 55.

⁷¹ Krieger, op.cit., s. 21.

⁷² Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 172.

Mezitím Křesťansko-sociální unie zvítězila v červnových volbách do Ústavodárného zemského shromáždění, když získala 58,3 procent hlasů a obsadila 109 ze 180 křesel. Již v únoru 1946 pověřila americká vojenská správa sociálního demokrata Wilhelma Hoegnera, nástupce prvního poválečného bavorského předsedy vlády Fritze Schäffera z CSU, vytvořením výboru, který by vypracoval novou bavorskou ústavu. Návrh předložený tímto výborem byl projednáván zvoleným ústavodárným shromážděním, které jej následně velkou většinou přijalo. Dne 1. prosince 1946 rozhodovali o osudu nové zemské ústavy obyvatelé Bavorska v referendu. Pro její přijetí se vyslovilo přes 70 procent oprávněných voličů. Tentýž den se konaly i první poválečné volby do bavorského zemského sněmu. CSU v nich získala 52,3 procenta hlasů, na druhém místě skončila SPD se ziskem 28,6 procent. Ministerským předsedou se na dalších osm let stal Hans Ehard z CSU.

Volební rok 1946 byl tedy pro mladou Křesťansko-sociální unii velice úspěšným. Její politické recepty zaměřené na překonání tehdejší neutěšené hospodářské situace však byly plné rozporů. Oproti SPD se orientovala na obhajování soukromých iniciativ realizovaných bez státních zásahů. Vyskytly se ale obavy, že tržní ekonomika bez přívlastků nemůže zajistit potřebné tempo růstu. Současně se v porýnské a především v berlínské organizaci Křesťansko-demokratické unie (CDU)⁷³ ozývaly požadavky „křesťanského socialismu“. Také v CSU se objevily požadavky sociálního charakteru, které byly zakotveny jak v třicetibodovém programu strany, tak v bavorské ústavě, přičemž oba tyto dokumenty vznikaly takřka souběžně.⁷⁴

Po válce šlo především o to, co nejdříve znovu vybudovat zničené hospodářství. Téměř ve všech zemích se přitom prosazovala socialistická myšlenka centrálně řízeného hospodářství. Zdálo se, že tento typ hospodářství je jedinou možností, jak stejnoměrně a

⁷³ Oficiálně německy: *Christlich Demokratische Union*. CDU vznikla jako nová poválečná strana z občanského křesťanského hnutí, usilujícího na základě zkušeností z odporu proti nacismu v řadách obou velkých konfesí o vytvoření nadkonfesijní křesťanské strany. Bývalí katoličtí politici Centra, křesťanští odboráři a protestanti, kteří se v dobách výmarské republiky hlásili k různým stranám na pravici politického spektra, se nyní sešli v nové straně. Nejdůležitějšími základnami křesťanských demokratů byly Berlín, Kolín nad Rýnem a Frankfurt nad Mohanem. Jejich regionální seskupení se sjednotila na říšském zasedání ve dnech 14.–16. prosince 1945 v Bad Godesbergu pod společným názvem Křesťansko-demokratická unie, společná organizace však nebyla vytvořena. Křesťansko-sociální unie (CSU), která byla mezitím založena v Bavorsku, si ponechala svůj název i svou samostatnost. CSU byla konzervativnější a silněji federalisticky orientovaná než CDU. Více k dějinám křesťansko-demokratického hnutí v Německu viz Kleinmann, Hans-Otto: *Geschichte der CDU: 1945–1982*, Stuttgart 1993, Bösch, Frank: *Macht und Machtverlust. Die Geschichte der CDU*. Stuttgart 2002, Becker, Winfried: *Lexikon der Christlichen Demokratie in Deutschland*, Paderborn /München 2002.

⁷⁴ Teprve v roce 1968 se CSU označila za konzervativní stranu. Viz kompletní přehled programových prohlášení CSU od roku 1945 do roku 2007 na webových stránkách nadace Hannse Seidela (Hanns Seidel Stiftung) www.hss.de (Archiv und Bibliothek).

spravedlivě pokrýt potřeby obyvatelstva pokud jde o potraviny, ošacení, uhlí a podobně. Pokládalo se to sice za nouzové opatření, nikdo si však nedovedl ani v delším výhledu představit jiné řešení. Svě přívržence našla myšlenka centrálně řízeného hospodářství dokonce i v CDU, která ve svém Ahlenském programu z roku 1947 nevyklučovala ani zestátnění těžebního průmyslu.⁷⁵

Zatímco britská vojenská správa se mohla s takovými socialistickými představami docela dobře ztotožnit, u amerických úřadů narazily na odpor. Americké vojenské správě bylo jasné, že hospodářství se může dostat do pohybu jedině tehdy, když budou k dispozici dostatečné úvěry na znovuvýstavbu. Úvěry pro hospodářství ovládané socialistickými teoriemi by však neposkytl ani Kongres, ani americké hospodářské kruhy. Proto Američané ve své zóně usilovali o zavedení co možná nejliberálnějšího hospodářského systému.⁷⁶

Zástupci liberální hospodářské politiky v jihoněmecké oblasti se soustřeďovali kolem bavorského ministra hospodářství, nestraníka Ludwiga Erharda. V březnu 1948 byl Erhard zvolen ředitelem správy pro hospodářství již sjednocené americké a britské zóny (tzv. Bizonie).⁷⁷ Erhardův program, vyhlášený dne 21. dubna 1948, předpokládal liberalizaci hospodářství; měnová reforma a Marshallův plán pak měly zajistit hospodářský vzestup. V následujícím období Erhard vypracoval koncepci sociálně tržního hospodářství, která Spolkové republice Německo umožnila strmý hospodářský vzestup, takzvaný „hospodářský zázrak“.⁷⁸

Erhardův ekonomický model předpokládal hospodářskou svobodu, zároveň ale ponechával státu regulační a kontrolní funkci, aby byla zaručena co nejvyšší míra sociální spravedlnosti. Úkolem státu bylo v pravý okamžik korigovat sociálně nežádoucí vývoj tržního hospodářství, chránit volnou soutěž před vlivem kartelů a monopolů a směřovat přerozdělování příjmů a majetku ve prospěch těch skupin obyvatelstva, které se neúčastní hospodářské činnosti.

⁷⁵ Srov. Alemann, Ulrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn 2000, s. 49.

⁷⁶ Srov. Morgan, Roger: *The United States and West Germany 1945-1973*, London 1974, s. 13-22.

⁷⁷ Oficiální název úřadu zněl „Verwaltung für Wirtschaft des vereinigten Wirtschaftsgebiets“. Erhard se po svém jmenování do jejího čela stal mužem číslo jedna německé ekonomiky. Srov. Williams, Charles: *Adenauer. Otec nového Německa*, Praha 2002, s. 259n.

⁷⁸ Ludwig Erhard ve své knize „Blahobyť pro všechny“ zdůraznil nezbytnost zachování pravidel hospodářské soutěže, což státní plánované hospodářství popíralo: „Každý podnikatel může a smí volně vyrábět a prodávat vše, po čem je na trhu poptávka. Nehledě na to, co se týká zařízení jeho podniku, racionalizace výroby a jeho úmyslů investovat, je naprosto svobodným pánem, tak, jak to odpovídá pravidlům soutěže a podnikatelské etiky na volném trhu... Někteří politikové měli sklony pochybovat o správnosti těchto zásad. Jiní považovali jejich uskutečnění v poválečném Německu se zničenými továrnami a miliony přistěhovalců za nemožné.“ Viz Erhard, Ludwig: *Wohlstand für Alle*, Düsseldorf 1997 (18. vyd.), s. 98n.

Erhardova koncepce sociálně tržního hospodářství se nakonec v CDU prosadila.⁷⁹ Parlamentní rada, která se poprvé sešla v Bonnu 1. září 1948, a jež měla vypracovat Základní zákon budoucí Spolkové republiky Německo,⁸⁰ nezakotvila v ústavním zákoně konkrétní hospodářské uspořádání. A tak o budoucím vývoji rozhodl výsledek prvních voleb do Spolkového sněmu v roce 1949. Koalice CDU/CSU dostala nejvyšší počet hlasů ze všech kandidujících stran, utvořila společnou vládu s liberály (FDP)⁸¹ a Německou stranou (DP)⁸², a získala tak zákonodárnou většinu pro uskutečnění sociálně tržního hospodářství a pro odmítnutí socialistického konceptu.⁸³

Pro Erharda to mohl být jen počátek jeho dlouhého pochodu ke skutečnému volnému tržnímu hospodářství, kdežto Franz Josef Strauss a mnozí jiní v CDU se domnívali, že stát by měl mít v hospodářském životě trvale silnou roli.⁸⁴ Teprve později se Strauss stylizoval do role věrného přívržence Erhardova hospodářského liberalismu.⁸⁵

Zda se v Bavorsku podaří vytvořit „křesťanskou stranu pro každého“, zůstávalo dlouhá léta nejasné.⁸⁶ Uprchlíci a vyhnanci pocházeli sice převážně z maloměstských poměrů, ale vzhledem k jejich zoufalé situaci bylo docela možné, že se mnozí z nich přikloní spíše k sociálním demokratům nebo že se dokonce sjednotí do vlastní strany. Druhá možnost se přitom jevila jako naprosto reálná. Takzvaný Svaz vyhnanců (BHE)⁸⁷, jenž byl tvořen především lidmi, kteří přišli o majetek v oblastech na východ od hranice na Odře a Nise, dostal při volbách do Spolkového sněmu v roce 1953 8,2 procent hlasů a při následném sestavování spolkové vlády přistoupil ke koalici CDU/CSU, FDP a DP.

⁷⁹ Srov. Adenauer, *Memoirs*, s. 164n.

⁸⁰ Parlamentní rada vznikla na základě dohody uzavřené na londýnské konferenci tří západních okupačních mocností a zemí Beneluxu konané na jaře roku 1948. Bylo v ní zastoupeno po 27 poslancích CDU/CSU a SPD, pět poslanců FDP (Freie Demokratische Partei), po dvou KPD, DP (Deutsche Partei) a Centra. Jejímu prvnímu zasedání předcházelo jednání Ústavodárského konventu (Verfassungskonvent) ve dnech 10.-25. srpna 1948 na Herrenchiemsee v Bavorsku, svolané ministerskými předsedy západoněmeckých zemí, které vypracovalo návrh ústavy. Parlamentní rada schválila 8. května 1949 ústavu Spolkové republiky Německo, tzv. Základní zákon (název měl vyjadřovat provizorium nového státu do doby opětovného sjednocení s východním Německem).

⁸¹ Oficiální název: *Svobodná demokratická strana*, německy: *Freie Demokratische Partei*.

⁸² Oficiálně německy: *Deutsche Partei*.

⁸³ Několik dní před spolkovými volbami pronesl Konrad Adenauer na předvolebním shromáždění v Essenu: „*Nechceme socialismus v Německu. Vidíme výsledky anglického experimentu a jeho nezdar. Je odsouzen k brzkému konci. My si z toho vezmeme ponaučení...*“ Viz Archiv der Gegenwart (AdG): *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, Sankt Augustin 2000, s. 158.

⁸⁴ Krieger, op.cit., s. 22.

⁸⁵ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 98 a 142.

⁸⁶ Krieger, op.cit., s. 23.

⁸⁷ Oficiální název: *Block der Heimatvertriebenen und Entrechteten*.

Ještě větší nebezpečí pro CSU představovala Bavorská strana (BP)⁸⁸, která byla založena v říjnu 1946 v Mnichově a jež úspěšně akcentovala tradiční bavorská hesla. Jejím zakladatelům, Ludwigu Maxi Lallingerovi a Jakobu Fischbacherovi, připadala CSU „příliš málo bavorská“, zatímco BP se netajila svým radikálním požadavkem bavorského separatismu.⁸⁹ V prvních volbách do Spolkového sněmu obdržela BP 20,9 procent hlasů (17 křesel), oproti 29,2 procentům hlasů (24 křesel) CSU. V Horním a Dolním Bavorsku se zmocnila kromě třech výjimek všech přímých mandátů. V roce 1950 pak CSU především kvůli BP poprvé a naposledy v poválečných bavorských dějinách nevyhrála volby do zemského sněmu, když zaostala za vítěznou SPD (28 procent) o 0,6 procenta hlasů. Bavorská strana totiž v těchto volbách odčerpala množství voličů právě CSU a získala 18 procent hlasů. V letech 1954 až 1957 se BP podílela na koaliční vládě vedené přesvědčeným federalistou, sociálním demokratem Wilhelmem Hoegnerem, která byla vytvořena proti CSU, jež sice v předchozích volbách do zemského sněmu vyhrála, ale nezískala dostatečný počet hlasů, aby se jí podařilo vytvořit zemskou vládu. Předseda BP Josef Baumgartner, přeběhlík z CSU, zastával v této koalici pozici místopředsedy vlády. V letech 1950 až 1958 byla Bavorská strana třetí nejsilnější stranou v Bavorsku (po CSU a SPD).

Na základě těchto okolností vyvodilo vedení CSU dva závěry: bojovat proti BP všemi prostředky a vytvořit prioritu z vlastní zemské politiky. Druhý předpoklad měl přitom připravit Straussovi, jenž se postupně zaměřoval spíše na spolkovou politiku, značné potíže.⁹⁰

Ve dnech 5. a 6. února 1947 se konalo první „říšské setkání“ představitelů CDU z americké, britské a francouzské okupační zóny a zástupců CSU v lázeňském městečku Königstein v pohoří Taunus v Hesensku.⁹¹ Mezi účastníky byli i Josef Müller a Franz Josef Strauss. Hlavním výsledkem tohoto jednání dvou unionistických stran, jež řídil předseda CDU v britské zóně Konrad Adenauer, bylo vytvoření „Společného výboru Křesťansko-demokratické a Křesťansko-sociální unie Německa“.⁹² Právě osoba předsedajícího vyvolávala u CSU mírné rozpaky, neboť jak řekl Strauss, „*Josef Müller*

⁸⁸ Oficiální název: *Bayernpartei*. K vzájemným politickým šarvátkám mezi CSU a BP srov. Wolf, Konstanze: *CSU und Bayernpartei. Ein besonderes Konkurrenzverhältnis, 1948-1960*. Köln 1982.

⁸⁹ Srov. Mintzel, Alf: „Besatzungspolitik und Entwicklung der bürgerlichen Parteien in den Westzonen (1945-1949)“, in: Staritz, Dietrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik*, Opladen 1976, s. 78 a Alemann, op.cit., s. 50n.

⁹⁰ Krieger, op.cit., s. 23.

⁹¹ Mintzel, „Besatzungspolitik und Entwicklung der bürgerlichen Parteien in den Westzonen (1945-1949)“, s. 83.

⁹² Tamtéž.

*rozhodně nebyl přítelem Konrada Adenauera. Ani politicky, ani osobně nebyli naladěni na stejnou vlnovou délku. Müller byl svébytný a tvrdohlavý a jako předseda CSU od počátku striktně odmítal podřízenost, kterou Adenauer vyžadoval.*⁹³ Již od vzniku CDU v prosinci 1945 kladla CSU důraz na své specifické postavení, které se vyznačovalo ochotou ke spolupráci s CDU, ale důrazně odmítalo sjednocení obou stran. Díky této skutečnosti byl Společný výbor CDU/CSU brzy nahrazen společnou frakcí v Hospodářské radě Bizonie, pak v Parlamentní radě a později i ve Spolkovém sněmu.⁹⁴

Strauss zatím postupně posiloval svoje postavení a navyšoval počet svých politických funkcí. K dosavadnímu postu zemského rady mu v létě 1946 přibyla i funkce referenta pro záležitosti mládeže na bavorském ministerstvu kultury. O rok a půl později povýšil dokonce na vrchního vládního radu a následně na vedoucího zemského úřadu pro mládež na ministerstvu vnitra. Jeho chráněncem Josef Müller se mezitím zasloužil o to, že byl Strauss v prosinci 1946 zvolen do zemského předsednictva CSU jako zástupce nejmladší generace. Ve straně postupoval i nadále. V roce 1948 povýšil na zemského jednatele a o rok později se stal generálním tajemníkem CSU.

⁹³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 83.

⁹⁴ Srov. Mintzel, „Besatzungspolitik und Entwicklung der bürgerlichen Parteien in den Westzonen (1945-1949)“, s. 83n., Finger, op.cit., s. 62.

III. Ve frankfurtské Hospodářské radě

Svoji politickou kariéru na budoucí spolkové úrovni zahájil Strauss v únoru 1948, kdy byl jako reprezentant Müllerova stranického křídla vyslán do frankfurtské Hospodářské rady Bizonie, předchůdkyně německého Spolkového sněmu.

Na postupimské konferenci bylo stanoveno, že celé Německo má být hospodářsky jednotné.⁹⁵ Již zásobovací kolaps v průběhu zimy 1945/1946 ukázal, jaké negativní důsledky přináší nedodržení tohoto ustanovení. Jelikož francouzská okupační správa tvrdošijně bránila vytvoření německých ústředních úřadů, navrhly Spojené státy společnou hospodářskou správu pro zbývající tři zóny. Pochopení však nenalezly ani u Britů a Sovětů. Američané pak s odvoláním na dohody z Postupimi začali požadovat uzavření vícestranných smluv mezi okupačními mocnostmi v Německu, aby bylo možné zvládnout hospodářské problémy. Zatímco Sovětský svaz americký požadavek odmítl a Francie reagovala vyhýbavě, Britové nakonec souhlasili.⁹⁶

Dne 1. ledna 1947 vstoupila v platnost americko-britská smlouva o vytvoření sjednocené hospodářské oblasti dvojzóny, neboli Bizonie. Organizace dvojzóny se pak dvakrát změnila. Od února 1948 byla jejím nejvyšším orgánem Hospodářská rada, parlamentní shromáždění se 104 členy, kteří byli do něho vysíláni zemskými parlamenty. Výkonné orgány představovalo šest úřadů (pro zemědělství a výživu, dopravu, hospodářství, finance, poštu a telekomunikace, práci), jejichž ředitelé byli voleni Hospodářskou radou a představovali dohromady správní radu pod vrchním ředitelem.

Hospodářská rada byla sice nejdůležitějším orgánem Bizonie, její činnost však byla okupačními mocnostmi omezena pouze na ekonomické záležitosti. Brzy se však stala společným fórem pro politické strany západních okupačních zón. Bavorsko v ní bylo reprezentováno 24 poslanci. Strauss byl přitom jedním z nejmladších zástupců.⁹⁷ „Jeho straničtí kolegové v Bavorsku jej už poznali jako energického a průbojného politika, a tak očekávali, že bude snaživým a spolehlivým zastáncem zvláštních bavorských zájmů – především v zemědělských a hospodářských otázkách.“⁹⁸ Strauss

⁹⁵ Srov. jednání v Postupimi in: Niehuss/Lindner, op.cit., s. 31.

⁹⁶ Viz formování Bizonie in: Niehuss/Lindner, op.cit., s. 60n.

⁹⁷ Koch, Peter: *Konrad Adenauer. Die Biographie*. Düsseldorf 2004 (2.vyd.), s. 184.

⁹⁸ Siebenmorgen, Peter: „Franz Josef Strauss (1915–1988)“, in: Oppelland, Torsten: *Deutsche Politiker 1949–1969*, sv. 2 (16 biografických skic z Východu a Západu), Darmstadt 1999, s. 120–131, s. 124.

zpočátku reagoval na Müllerovu nabídku postu ve Frankfurtu překvapeně: „Protože jsem své čtyři semestry studia národního hospodářství považoval za nedostačující, byl jsem o to více překvapený, když mě Josef Müller řekl, že bych měl jít do Frankfurtu do Hospodářské rady, že mě navrhne frakci v zemském sněmu, a ta že mě zvolí. Tak jsem v únoru 1948 přešel jako zemský rada ze Schongau do Hospodářské rady. Tato volba ... a poznání vedoucích osobností pro mě znamenaly vkročení do neznámého světa.“⁹⁹

Nejdůležitějším úkolem Hospodářské rady bylo vytvoření nové ekonomické struktury. Zástupci CDU a CSU přitom podporovali již zmiňovaný koncept Ludwiga Erharda. Franz Josef Strauss shrnul ve svých pamětech činnost Hospodářské rady následovně: „Ve frankfurtské Hospodářské radě jsme pohlíželi na tvůrce ústavy v Parlamentní radě trochu z vrchu. V první radě jsme se považovali za ty důležitější a v druhé radě za ty lepší. Věděli jsme, že ekonomika je naším osudem a že klíčové rozhodnutí padne na této půdě a nikoliv během hádek ústavních právníků nad paragrafy. Naše myšlenky vycházely z potíží a bídy tehdejších časů, k jejichž překonání jsme přispěli historicky významným rozhodnutím volby sociálně-tržního hospodářství. Dnešní zpětný pohled na to je odlišný – frankfurtská Hospodářská rada je takřka zapomenutá. Hrdinové, podle obecné představy, seděli v Parlamentní radě v Bonnu. Historické hodnocení to s odstupem času asi tak vidí, prožité zkušenosti oněch let jsou však jiné.“¹⁰⁰

Na počátku dubna 1948 byl americkým Kongresem schválen tzv. Marshallův plán, program hospodářské pomoci, který na počátku června 1947 nabídl všem evropským zemím tehdejší americký státní tajemník George C. Marshall.¹⁰¹ Předpokladem pro zapojení západních okupačních zón do tohoto plánu byla důkladná očista měnových poměrů. Dne 19. června 1948 byl v rozhlase a ve zvláštním věstníku vyhlášen měnový zákon tří západních vojenských guvernérů.¹⁰² Poté co byla založena banka německých zemí, byla ve dnech 20. až 21. června provedena měnová reforma a zavedena německá marka (DM).¹⁰³ O tři dny později provedla správa sovětské zóny svou vlastní měnovou reformu, která se měla vztahovat na celý Berlín.¹⁰⁴ Když západní mocnosti zavedly DM i v západních sektorech Berlína, zahájili Sověti jeho blokádu, na níž západní mocnosti reagovaly vytvořením leteckého mostu.

⁹⁹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 90n.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 109.

¹⁰¹ Viz znění Marshallova plánu in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 5-7.

¹⁰² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 10.

¹⁰³ Průběh měnové reformy viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 10-13.

¹⁰⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 12.

Blokádou Berlína, která představovala první nebezpečné vyvrcholení studené války, usiloval Sovětský svaz o politický cíl – zabránit rýsujícímu se připojení západních okupačních zón a Západního Berlína k bloku západních států.¹⁰⁵ Blokáda však tento proces naopak urychlila, neboť posílila spolupráci mezi USA, Velkou Británií a německými politiky v západní části Německa. Když Sověti poznali, že své cíle takto neprosadí, ukončili 12. května 1949 po dohodě čtyř mocností celou akci.¹⁰⁶

Rozpory mezi západními velmocemi a Sovětským svazem ohledně budoucnosti Německa přiměly Západ k přesvědčení, že Německo musí být v každém případě součástí Západu, a to bez ohledu na to, zda bude jednotné či nikoli. Dosavadní odpor Francie vůči možnosti vytvoření separátního západoněmeckého státu byl překonán na londýnské konferenci konané na jaře 1948.¹⁰⁷ Konference se zúčastnily tři západní okupační mocnosti a dále země Beneluxu jako bezprostřední západní sousedé Německa. Na základě doporučení z Londýna byli ministři předsedové západoněmeckých zemí vyzváni, aby svolali národní shromáždění (tzv. Parlamentní radu), které by vypracovalo ústavu budoucího západoněmeckého státu. Dále byl vyhlášen okupační statut, který měl upravit vztahy mezi budoucí německou vládou a okupačními mocnostmi.

Základní zákon, vypracovaný Parlamentní radou jako ústavní základna vznikajícího západoněmeckého státu, byl vyhlášen prezidentem Parlamentní rady Konradem Adenauerem 23. května 1949 a následující den vstoupil v platnost jako ústava Spolkové republiky Německo. S výjimkou Bavorska, kterému nové státní uspořádání připadalo příliš centralistické, zemské sněmy všech západoněmeckých zemí se Základním zákonem souhlasily.¹⁰⁸ Aby se zdůraznil provizorní charakter nového státního útvaru a aby německá otázka zůstala i nadále otevřená, nebyl použit státoprávní pojem „ústava“.

Vznik Spolkové republiky Německo pak byl oficiálně vyhlášen dne 7. září 1949. Erich Köhler (CDU), první předseda Spolkového sněmu, při této příležitosti prohlásil:

¹⁰⁵ Srov. Loth, Wilfried: *Die Sowjetunion und die deutsche Frage*, Göttingen 2007.

¹⁰⁶ Niehuss/Lindner, op.cit., s. 63.

¹⁰⁷ Srov. výsledky jednání v Londýně in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 7-10. Francie připojila svou zónu ke sjednocené hospodářské oblasti až v první polovině dubna 1949.

¹⁰⁸ Při závěrečném hlasování o ústavním zákoně v Parlamentní radě hlasovalo z celkových 13 zástupců Bavorska 6 poslanců proti (všichni z CSU) a 7 zástupců pro, a to 4 za SPD, 2 z CSU a 1 za FDP. Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 106.

„Spolková republika je nerozlučně spojena s 20 miliony Němců v sovětské zóně. Dříve nebo později musí vzniknout parlament pro celé Německo.“¹⁰⁹

¹⁰⁹ Z úvodní řeči Dr. Köhlera při zahajovacím zasedání prvního Spolkového sněmu. Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 170. O měsíc později, 7. října 1949, vznikla ze sovětské zóny Německá demokratická republika.

IV. Počátky v Bonnu

Pro bavorské zemské politiky byly mimoregionální záležitosti málo atraktivní, dokud okupační mocnosti určovaly každé směřování politiky či alespoň vše přísně kontrolovaly. Avšak pro mladého Strausse představovala účast v bizonálních institucích možnost osobně poznat velkou část politiků a úředníků, kteří měli brzy vést novou republiku. Mimo jiné zde došlo k navázání pracovní spolupráce mezi CDU a CSU, která se následně přetvořila ve spolupráci parlamentních klubů obou těchto stran. Strauss si zpočátku udržoval kromě stranických funkcí i státní posty v Bavorsku. Nakonec se ale přece jen soustředil na spolkovou úroveň, v neposlední řadě i z toho důvodu, že se zde mohl snadněji vymanit z opatrovnictví „staré gardy“ CSU a mohl lépe ovlivnit svůj osobní růst podle vlastních představ. V roce 1949 byl zvolen do Spolkového sněmu, a to za volební obvod Weilheim, jenž se nachází jižně od Mnichova,¹¹⁰ a z úřadů v Schongau a v Mnichově odstoupil. Nicméně s postem zemského rady se loučil velice těžko. Když jej v prosinci 1948 opouštěl, nechal se ještě pro jistotu zvolit zastupujícím zemským radou, kterým zůstal až do dubna 1952. Očividně ještě potřeboval mít „*kufr v Schongau, naplněný vzpomínkami na první léta slibné kariéry*“.¹¹¹

Z politicko-stranického hlediska představovalo Straussovo rozhodnutí orientovat se výhradně na kariéru v Bonnu riziko, neboť jeho mentor Josef Müller předal již v květnu 1949 předsednictví strany předsedovi bavorské vlády Hansi Ehardovi. Nové vedení považovalo Müllerovu vizi přetvoření CSU v celoněmeckou stranu za chybný politický kalkul, protože problematika bavorského partikularismu by tím byla zcela přenechána Bavorské straně.¹¹² Strauss ale šel v Müllerových šlépějích a v budoucnu také několikrát použil proti sesterské CDU hrozbu vytvoření „celospolkové“ CSU.¹¹³

¹¹⁰ Tamější obyvatele zastupoval Strauss na spolkové úrovni až do svého jmenování bavorským ministerským předsedou v roce 1978.

¹¹¹ Bickerich, op.cit., s. 42n.

¹¹² Krieger, op.cit., s. 24.

¹¹³ Tím nejhlásitějším případem byla tzv. Kreuthská rezoluce z roku 1976 (více viz s. 118 této práce). Po této rezoluci se začalo rýsovat odštěpení oblastních stranických organizací CSU ve Francích a Švábsku. Napětí trvalo poměrně dlouhou dobu a zvláštní postavení CSU vůči CDU vyvolalo v roce 1990 během německého sjednocení prudké vášně. Straussův postoj se dá vysvětlit tím, že nová formace CDU/CSU se opírá o onen občanský tábor, který z menších stran oslovuje také FDP. Strauss, silný zastánce většinového volebního systému, chtěl na spolkové politické scéně ponechat pouze CDU/CSU a SPD. Systém dvou stran podle britského vzoru měl ostatně své významné zastánce i v řadách členů SPD. Sám Strauss zaplatil za tento nápad vysokou cenu. Jeho nepřátelství k FDP se mělo nakonec stát

Z prvních voleb do Spolkového sněmu, které se konaly 14. srpna 1949, vyšla vítězně koalice CDU/CSU a obsadila 139 křesel z celkového počtu 402. O necelá dvě procenta hůře dopadla SPD, která získala 131 mandátů. Zbylá křesla byla rozdělena mezi FDP (52 mandátů), DP (17), BP (17) a několik dalších menších stran.¹¹⁴ Budoucího spolkového kancléře měl zvolit takto složený Spolkový sněm v polovině září.

Po volbách, dne 21. srpna 1949, se Strauss jakožto zástupce CSU zúčastnil klíčového jednání v domě předsedy CDU v britské zóně Konrada Adenauera v Rhöndorfu, z něhož „pán domu“ vzešel jako kandidát občanských stran na kancléře.¹¹⁵ Přítomnost Strausse na tomto důležitém setkání však nebyla od počátku samozřejmostí a podobně to bylo i s účastí celé delegace CSU. Za Křesťanskosociální unii byl do Rhöndorfu pozván její předseda Hans Ehard, společně se svým zástupcem Michaellem Horlacherem, jenž tehdy zastával pozici předsedy bavorského zemského sněmu. Ehard ale původně nechtěl na toto jednání vůbec dorazit, neboť se cítil uražený. „*Nenechám se přece od Adenauera objednávat do Bonnu ... Pokud něco chce, ať přijede za mnou,*“ vzkázal z Mnichova.¹¹⁶ Na setkání s Adenauerem přistoupil až poté, co mu bylo zaručeno, že jejich schůzka proběhne „exkluzivně“ o den dříve než jednání v Rhöndorfu a zároveň v tajnosti. Michael Horlacher sice do Bonnu přijet chtěl, ale bohužel se opozdil a na jednání dorazil, když už bylo po všem.¹¹⁷ Shodou okolností se tak „konference“ v Rhöndorfu účastnil za CSU z pozice jejího ústředního tajemníka právě Strauss, jenž byl ve svém věku 34 let nejmladším účastníkem setkání.¹¹⁸

Skutečný podíl Strausse na konečném výsledku tohoto jednání byl často podceňován.¹¹⁹ Adenauer totiž celý scénář dohodl již předem s Hansem Ehardem na oné schůzce „mezi čtyřma očima“. „Starý lišák“ se s předsedou CSU shodl, že nemá smysl budovat velkou koalici s SPD, a dohodli se na podobě kabinetu, která vylučovala účast Bavorské strany v první spolkové vládě. CSU navíc obdržela ceněné ministerstvo financí, v jehož čele poté stanul Fritz Schäffer.¹²⁰ Strauss by podle toho pak v

nepřekonatelnou překážkou na jeho cestě k získání postu spolkového kancléře. Viz Krieger, op.cit., s. 24n.

¹¹⁴ Viz výsledky voleb do Spolkového sněmu in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 159.

¹¹⁵ K tzv. „konferenci v Rhöndorfu“ srov. Adenauer, *Memoirs*, op.cit., s. 176-181, dále Koch, op.cit., s. 228-234.

¹¹⁶ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 68.

¹¹⁷ Schröck, op.cit., s. 68.

¹¹⁸ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 115.

¹¹⁹ Srov. Finger, op.cit., s. 79n., Krieger, op.cit., s. 25.

¹²⁰ Ke společné schůzce Adenauera a Eharda srov. Williams, op.cit., s. 272n.

Rhöndorfu „pouze dohlížel na splnění již předjednané dohody“.¹²¹ Skutečností však je, že Strauss sice věděl o schůzce Adenauera s Ehardem, ale o jejím výsledku nebyl informován.¹²² Sám byl zavázán rozhodnutím předsednictva CSU, které se ještě před setkáním Eharda s Adenauerem usneslo na podpoře velké koalice.¹²³ Že se pak Strauss rozhodl během jednání vystoupit s jiným usnesením, než ke kterému měl pověření vlastní strany, lze vykládat jako jeho osobní iniciativu.

Navzdory dohodě s Ehardem neměl Adenauer ve chvíli zahájení „kávového dýchánku“ ve svém domě zdaleka vyhráno. Straničtí šéfové CDU ze Severního Porýní-Vestfálska, Porýní-Falce a jižního Württemberska, zástupci Hessenska a sociální komise CDU jednoznačně obhajovali spolupráci s demokratickou levicí. Konrad Adenauer a jeho ekonomický expert, profesor Ludwig Erhard, byli proto zpočátku v menšině. Během vášnivé diskuse se Adenauer obrátil na doposud mlčícího Strausse a se svým příznačným rýnským akcentem mu položil otázku: „*Mladý muži, povězte, co si v Bavorsku myslíte o koalici?*“¹²⁴ Strauss reagoval poměrně prudce: „*Pokud je v této skupině většina pro velkou koalici, potom ji klidně utvořte. Ale ne s námi! My pak půjdeme do opozice. Se socialisty máme špatné zkušenosti. V roce 1946 jsme s nimi v Bavorsku uzavřeli koalici, ale již o rok později z ní vystoupili a my jsme jako jediní zodpovědní zůstali sedět na troskách, uprostřed zásobovací krize a nedostatku potravin. V Bonnu to bude podobné. Pokud vše půjde dobře, veškerou smetanu slízne SPD. Pokud to půjde špatně, zvedne opět kotvy a my si to budeme muset vyjít sami. Proto říkám jasně ne velké koalici.*“¹²⁵

Adenauer využil Straussova projevu plně ve svůj prospěch a prohlásil: „*Tím je ale otázka postavena zcela jinak. Již nejde o velkou nebo malou koalici, nyní jde o to, zda unionistické strany zůstanou pospolu, či nikoli. Kdo je pro rozchod, ať se přihlásí.*“¹²⁶ Nikdo z účastníků se však neodvážil zvednout ruku. Nato Adenauer pohotově reagoval konstatováním: „*Zjišťuji, že jsme všichni pro malou koalici.*“¹²⁷ A

¹²¹ Krieger, op.cit., s. 25.

¹²² Srov. Morsey, Rudolf: „Föderalismus im Bundesstaat. Die Rolle des bayerischen Ministerpräsidenten Hans Ehard in der Vor- und Frühgeschichte der Bundesrepublik Deutschland“, in: *Historisches Jahrbuch*, 108 (1988), s. 430-447, s. 441.

¹²³ Srov. Finger, op.cit., s. 80.

¹²⁴ Cit dle Schröck, op.cit., s. 69.

¹²⁵ Tamtéž.

¹²⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 121, srov. Koch, op.cit., s. 232.

¹²⁷ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 121.

bylo rozhodnuto. Přívrženec koalice s SPD Gebhart Müller, předseda jihowürtemberské CDU, zasyčel Straussovi do ucha: „*To nám Bavorsko zaplatí.*“¹²⁸

Jak pevně měl již tehdy Adenauer CDU ve svých rukou, ukázala i poslední dvě rozhodnutí učiněná na tomto setkání. Rezervovanost účastníků k nominaci předsedy CDU na post kancléře, jejímž důvodem byl jeho pokročilý věk, Adenauer překonal poukazem na diagnózu svého lékaře: „*Můj profesor Martini nemá žádné pochybnosti. Domnívá se, že můžu tento úřad vykonávat dva roky.*“¹²⁹ Adenauer taktéž prosadil rozhodnutí o obsazení postu prvního spolkového prezidenta. Proti jeho favoritovi, švábskému politikovi z FDP Theodoru Heussovi, se postavili někteří politici z CDU. Argumentovali údajným Heussovým odporem k náboženství a jeho členstvím v zednářské lóži. Adenauer kritiku rozptýlil způsobem jemu vlastním: „*Jeho žena je dobrá křesťanka. A to stačí.*“¹³⁰

Rhöndorfská „konference“ tedy rozhodla o vládním uspořádání na několik dalších let. Na základě ujednání byla vytvořena „malá koalice“ z CDU, CSU, FDP a DP. Dne 12. září byl Theodor Heuss tajným hlasováním ve Spolkovém sněmu zvolen prezidentem Spolkové republiky a dne 15. září proběhla volba spolkového kancléře. Z celkového počtu 402 hlasů Bundestagu získal Konrad Adenauer 202, tedy většinu o jeden jediný hlas.¹³¹

Vzestup mladého poslance Franze Josefa Strausse dále pokračoval. Na jeho návrh vytvořila 24 členná skupina poslanců CSU ve Spolkovém sněmu společnou frakci se 115 poslanci CDU.¹³² Nicméně CSU byla jakousi „frakcí ve frakci“, neboť kromě toho vytvořila „zemskou skupinu CSU ve Spolkovém sněmu“, což bylo vlastní uzavřené společenství, které nemohla vytvořit žádná zemská skupina mezi poslanci CDU.¹³³ Už v září 1949 si poslanci za CSU zvolili do svého čela Fritze Schäffera a Strausse jmenovali jeho zástupcem. Schäffer ale krátce na to získal ministerský post a Strauss postoupil na jeho místo. Postavil se tak do čela „zemské skupiny CSU“ a do budoucna ji pokládal za svoji „údernou jednotku.“¹³⁴ Na základě této funkce se automaticky stal i místopředsedou společné frakce CDU/CSU. Ostatně byl tenkrát

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ Adenauer, *Memoirs*, op.cit., s. 180.

¹³⁰ Tamtéž.

¹³¹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 173.

¹³² Srov. Finger, op.cit., s. 83.

¹³³ Srov. Mintzel, „Besatzungspolitik und Entwicklung der bürgerlichen Parteien in den Westzonen (1945-1949)“, s. 84.

¹³⁴ Krieger, op.cit., s. 25.

považován za mladého talentovaného politika.¹³⁵ Bylo mu přenecháno předsednictví ve výboru pro péči o mládež, ve kterém došlo k položení základů pro pozdější tzv. Spolkový plán pro mládež. Do „velké“ politiky se mohl zapojit pouze ojedinele, například v otázce projednávání státního rozpočtu, kdy kritizoval vysoké okupační náklady, které Bonn musel hradit za přítomnost vojsk západních okupačních velmocí.¹³⁶ Jeho první velký výstup přišel teprve v první polovině února 1952, když se ve Spolkovém sněmu diskutovalo o možnosti německého obranného příspěvku.¹³⁷

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ Srov. Bickerich, op.cit., s. 52.

¹³⁷ Srov. průběh debaty ve Spolkovém sněmu ve dnech 7. a 8. února 1952 in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 640-643.

V. Evropská obranná politika a Straussův první velký výstup

Období padesátých let bylo ze zahraničněpolitického hlediska poznamenáno studenou válkou, která ovlivňovala politická rozhodnutí bývalé protihitlerovské koalice ohledně Německa. To se ukázalo především v otázce jeho případného znovusjednocení a znovuvyzbrojení. Po vypuknutí korejské války 25. června 1950 vyvstal problém v souvislosti se západní Evropou, jejíž obrana, vymezená v Severoatlantické smlouvě ze 4. dubna 1949, existovala pouze na papíře.¹³⁸ Z toho důvodu se začalo uvažovat, jak tuto situaci změnit. Americký vysoký komisař v západním Německu John McCloy navrhl, aby Spolková republika přispěla k vlastní i evropské obraně.¹³⁹ Začalo se psychologicky připravovat vytvoření Bundeswehru, přestože to na počátku padesátých let většina Němců ještě odmítala.¹⁴⁰

Prvním pokusem o vytvoření efektivní západoevropské obrany bylo Evropské obranné společenství (EOS). Mělo se tak prostřednictvím nadnárodní organizace zabránit rizikům nekontrolovatelného znovuvyzbrojení Německa a zároveň podpořit sjednocení Evropy. Důležitým impulsem pro vznik EOS byl projev britského státníka Winstona Churchilla k Poradnímu shromáždění Rady Evropy dne 11. srpna 1950 a plán francouzského ministerského předsedy René Plevena z října téhož roku.

Churchill ve svém projevu navrhl, aby byla neprodleně vytvořena sjednocená evropská armáda, která by podléhala evropské demokratické kontrole a působila by ve spolupráci se Spojenými státy a s Kanadou. Návrh byl většinou hlasů ve Shromáždění Rady Evropy přijat, nicméně britští labouristé, němečtí sociální demokraté a zástupci skandinávských zemí se zdrželi hlasování.¹⁴¹ Rozpoutala se debata o kladech a záporech

¹³⁸ Smlouva zakládající Severoatlantickou alianci. Signatáři se zavazovali v 5. článku, který tvořil jádro smlouvy, že budou považovat útok na jednoho z nich za útok na všechny a že podniknou veškeré nutné kroky, včetně použití vojenské síly, k obnovení a udržení bezpečnosti Severoatlantické oblasti. 2. článek smlouvy zavazoval signatáře ke zvyšování své i kolektivní schopnosti vzdorovat ozbrojenému útoku a stal se tak základem k přetvoření aliance v obrannou organizaci v 50. letech. Úplné znění smlouvy viz oficiální webové stránky Severoatlantické organizace: www.nato.int.

¹³⁹ Srov. prohlášení J. McCloye in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 356 a 357.

¹⁴⁰ Více ke společenské diskusi ohledně této problematiky viz: Schubert, Klaus von: *Wiederbewaffnung und Westintegration. Die innere Auseinandersetzung um die militärische und aussenpolitische Orientierung der Bundesrepublik 1950-1952*, Stuttgart 1970.

¹⁴¹ Gerbet, Pierre, *Budování Evropy*, Praha 2004, s. 98.

evropské armády, která by podle Churchilla spadala pod evropského ministra obrany. Málokdo z jejích zastánců v té době podporoval začlenění i západního Německa.¹⁴²

V srpnu 1950 se začala Francie dožadovat na Spojených státech, aby se obranná linie západní Evropy posunula mezi Rýn a Labe. Do té doby tvořil linii obrany Rýn, což znamenalo, že území západního Německa zůstávalo v případě války nechráněno. Aby mohla být obranná linie posunuta dále na východ, bylo potřeba zvýšit počet ozbrojených sil. Německý kancléř Konrad Adenauer žádal na konci srpna 1950 zvýšení počtu západních ozbrojených sil na území Spolkové republiky. Kromě toho požadoval zvýšení stavů policie vyzbrojené těžkými zbraněmi na úroveň, kterou disponovala Německá demokratická republika.¹⁴³

Americký prezident Harry S. Truman souhlasil s posílením amerických jednotek v Evropě, ale pod podmínkou, že Evropané budou maximálně usilovat o vlastní vyzbrojení.¹⁴⁴ Kongres, který rozhodoval o úvěrech na armádu, trval totiž na tom, že pokud má být rozšířena obrana Evropy, je nezbytné využít lidských i ekonomických zdrojů Spolkové republiky Německo. Myšlenku obnovení německých ozbrojených sil prosazoval americký státní tajemník Dean Acheson na schůzce ministrů zahraničí Spojených států, Velké Británie a Francie v New Yorku v polovině září 1950.¹⁴⁵

Acheson nepožadoval nutně vytvoření samostatné německé armády. Navrhoval organizaci evropské integrované armády s jednotným velením a mezinárodním štábem, která by spojovala vedle sebe působící národní jednotky. Jeho představa korespondovala se systémem Bruselského paktu rozšířeného do atlantického rozměru. Součástí integrované armády se podle Achesona mělo stát deset německých divizí, které by se spojily s divizemi ostatních zemí a vytvořily tak významnější vojenské jednotky. Zároveň předpokládal, že nebude vytvořen německý generální štáb a že výzbroj těmto divizím nebude dodávat německý průmysl.¹⁴⁶

S takovým plánem ale nesouhlasili Francouzi. Proti byl především ministr zahraničí Robert Schuman, který začal budovat sjednocenou Evropu, aby Německo udržel pod kontrolou. Domníval se, že kdyby se Němcům poskytl vojenský potenciál,

¹⁴² Willis, F. Roy, *France, Germany, and the new Europe, 1945-67*, Stanford 1968, s. 132.

¹⁴³ Srov. Adenauerovu tiskovou konferenci ze dne 23. srpna 1950 in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 355n. a memoranda spolkové vlády zaslaná Vysoké spojenecké komisi in: *tamtéž*, s. 361n.

¹⁴⁴ Althaus, Hans-Peter, *Einfluss und Rationalität westdeutscher Sicherheitspolitik in der NATO 1955-1965*, Bonn 1974, s. 56.

¹⁴⁵ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 369.

¹⁴⁶ Srov. Althaus, *op.cit.*, s. 57.

bylo by to pro Francii nesmírně nebezpečné.¹⁴⁷ Francie navíc měla v té době značnou část armády v Indočíně, a tak by souhlas s německým znovuvyzbrojením prakticky znamenal umožnit Němcům vojenskou vládu nad západní Evropou.

Francie se ocitla v komplikované situaci. Za každou cenu se chtěla vyhnout remilitarizaci Německa, alespoň do té doby, než dokončí vlastní znovuvyzbrojení. Paříž si však byla vědoma toho, že zastávat čistě odmítavé stanovisko je riskantní. Spojené státy by totiž mohly Francii obejít, domluvit se na znovuvyzbrojení přímo s Německem a udělat z něj svého výsadního spojence. Francie tedy musela urychleně najít vhodné řešení.

Jean Monnet, autor projektu Evropského společenství uhlí a oceli (ESUO),¹⁴⁸ navrhl, aby byl vypracován plán na evropskou armádu, který by v hrubých rysech přejímal institucionální systém ESUO. Plán předpokládal vytvoření pěti nebo šesti evropských divizí (o celkové síle 100 000 mužů) sestavených z národních praporů, z nichž by byl jeden německý (asi 1000 mužů), a štáb divize by byl mezinárodní. Divize by byly podřízeny evropskému ministru obrany, který by byl odpovědný Parlamentu ESUO. Z hlediska velitelského by podléhaly rozkazům vrchního velení atlantických sil. Vazba na NATO pak měla být jasně dána dodatečným protokolem k Severoatlantické smlouvě, jímž se platnost článku 5 měla rozšířit i na členy budoucího obranného společenství.

Plán řešil problém znovuvyzbrojení Německa jeho spojením s procesem evropské integrace. Německo by tak bylo vyzbrojeno, aniž by vznikla samostatná německá armáda. Spolková republika neměla mít vlastní ministerstvo obrany ani generální štáb. Francouzská vláda v čele s premiérem René Plevenem projekt s uspokojením přijala a z Monnetova návrhu se tak stal Plevenův plán.

Kromě Plevenova plánu existovalo ještě jiné řešení – takzvaný Spoffordův plán, nazvaný podle amerického předsedy Výboru zástupců při NATO. Podle Charlese Spofforda se evropská armáda měla skládat z národních divizí s nadnárodní integrací až ve velitelských štábech. Německé jednotky měly podléhat přímo NATO. Také v tomto případě platilo, že Spolková republika by nesměla zřídit vlastní ministerstvo obrany ani

¹⁴⁷ Srov. Gerbet, op.cit., s. 98, Willis, op.cit., s. 131.

¹⁴⁸ Projekt ESUO byl koncipován na základě plánu předneseném francouzským premiérem Robertem Schumanem 9. května 1950, jenž vycházel z doporučení ekonoma Jeana Moneta a navrhoval, aby byl hutní a důlní komplex evropských zemí integrován pod pravomocí nadnárodního úřadu, čímž by vznikl společný evropský trh uhlí a oceli. Plán jednak řešil rozpory mezi USA, Velkou Británií a Francií ohledně budoucnosti německého důlního a hutního průmyslu, jednak podporoval myšlenku evropské integrace. Smlouva o vzniku ESUO byla podepsána 18. dubna 1951 zástupci Francie, Spolkové republiky Německo, Itálie a zemí Beneluxu.

generální štáb. Ukázalo se však, že omezené a kontrolované vyzbrojení Spolkové republiky je v rámci NATO nemožné, a tak se přistoupilo k francouzskému plánu.¹⁴⁹

Projekt evropské armády, tzv. Evropského obranného společenství, byl zveřejněn 1. února 1952. Jeho cílem bylo vytvořit nadnárodní organizaci se společnými ozbrojenými silami, rozpočtem i politickými orgány. Integrovaná armáda, která by velitelsky podléhala NATO, se měla skládat z národních divizí, přičemž Francie se měla podílet 14 divizemi, Spolková republika 12, Itálie 11 a země Beneluxu třemi divizemi. Vlády členských zemí nepřistoupily na vytvoření funkce evropského ministra obrany a trvaly na zachování maxima výsad pro národní vlády.

O návrhu EOS se vášnivě diskutovalo ve dnech 7. a 8. února 1952 v německém Bundestagu. Adenauerova vláda zdůrazňovala nezbytnost zajištění obrany západní Evropy a ustavení společenství založeného na rovnosti práv a povinností.¹⁵⁰ Nutno podotknout, že německému kancléři nešlo pouze o zajištění bezpečnosti. Prostřednictvím znovuvyzbrojení se mělo dosáhnout suverenity Spolkové republiky. Jak Adenauer poznamenal ve svých pamětech, „*znovuvyzbrojení mohlo mít ... dalekosáhlé následky pro politické postavení našeho národa [rozuměj německého - pozn. aut.] ve světě. Na cestě za znovuvyzbrojením mohla být dosažena plná suverenita Spolkové republiky. Byla to dočista otázka ... [německé] politické budoucnosti.*“¹⁵¹

Se zapojením Spolkové republiky do EOS ale nesouhlasili sociální demokraté, kteří se stavěli jak proti samotnému znovuvyzbrojení, tak proti jakémukoliv institucionálnímu začlenění západního Německa do západních struktur, poněvadž se obávali, že by to oslabilo naděje na znovusjednocení.¹⁵² Bundestag nakonec přijal značně rozporuplné rozhodnutí. Na jedné straně deklaroval nutnost vytvořit EOS, aby bylo možno účinně bránit západní Evropu a hájit principy svobody a demokracie, na druhou stranu ale vyhlásil odhodlání ke znovusjednocení celého Německa v míru a

¹⁴⁹ Prezident Truman a státní tajemník Acheson došli k závěru, že projekt evropské armády je jedinou variantou německého příspěvku k obraně, se kterou by všichni souhlasili. Srov. Gerbet, op.cit., s. 102.

¹⁵⁰ Srov. Adenauerovo prohlášení in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 641n. a jednání spolkového kabinetu o branném příspěvku na počátku února 1952 in: *Kabinettsprotokolle 1952*, 199. Kabinettsitzung am 1. Februar 1952 [B.] Verteidigungsbeitrag (viz www.bundesarchiv.de - Edition: „Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung“ online).

¹⁵¹ Adenauer, *Memoirs*, s. 270.

¹⁵² Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 640n. a 642n., dále k postojí SPD vůči znovuvyzbrojení a znovusjednocení srov. obec. Pirker, Theo: *Die SPD nach Hitler*, München 1965, Schubert, Klaus von: *Wiederbewaffnung und Westintegration. Die innere Auseinandersetzung um die militärische und aussenpolitische Orientierung der Bundesrepublik 1950-1952*, Stuttgart 1970, Drott, Karl, *Sozialdemokratie und Wehrfrage*, Berlin a Hannover 1956.

svobodě. Zároveň se usnesl na požadavku ukončení okupačního statutu, obnovení německé svrchovanosti a vyřešení sárské otázky.¹⁵³

Během debaty ve Spolkovém sněmu vystoupil se svým příspěvkem i Franz Josef Strauss. Držel se osvědčeného receptu dobrého řečníka, tedy věcně začít a emocionálně skončit. Nejprve upozornil na „*tragický omyl západních mocností*“, že s vojenskou porážkou Německa je v Evropě nastolen pořádek, a varoval před rozpínavostí sovětské moci, neboť „*vojenské vítězství nad Německem představuje ... výchozí bod ... pro sovětskou mocenskou expanzi.*“ A dodal: „*Proto dnes musíme mluvit o obraně Německa.*“¹⁵⁴

Strauss podpořil Adenauera v tom, „*že Spojené státy jsou páteří obrany svobodného světa.*“ A také s ním sdílel stejnou politickou vizi: „*Ze zbytku Evropy, jež je rozčleněná na sedmáct států a jež se nachází mezi bolševickým kolosem a americkou velmocí, musí vzniknout jednotná Evropa, sjednocená na základě svobody a rovnoprávnosti, jinak v dohledné době nebude Evropa ničím jiným než geografickým pojmem na mapě.*“¹⁵⁵

Sociální demokraté v čele se svým předsedou Kurtem Schumacherem hodnotili projekt Evropského obranného společenství jako ústupek Spojených států Francii a byli názoru, že nemůže vést k silné Evropě, natož k sjednocenému a suverénnímu Německu.¹⁵⁶ V té době začali také stále více poukazovat na nebezpečí dlouhodobého rozdělení Německa a kritizovali Adenauerovu vládu, že se důkladně nezabývala sovětskými návrhy na řešení německé otázky.¹⁵⁷

Smlouva o vytvoření Evropského obranného společenství byla mezi Francií, Spolkovou republikou Německo, Itálií a státy Beneluxu slavnostně podepsána dne 27.

¹⁵³ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 640n.

¹⁵⁴ Cit. dle Bickerich, op.cit., s. 55.

¹⁵⁵ Tamtéž, s. 56.

¹⁵⁶ Srov. Pirker, Theo: *Die SPD nach Hitler*, München 1965, s. 144n.

¹⁵⁷ Sociální demokraté se totiž ztotožňovali s obsahem tzv. Stalinovy nóty z března 1952, kterou vnímali jako velkou příležitost k vyřešení německé otázky. Srov. Pirker, op.cit., s. 145nn. Dne 10. března předal náměstek sovětského ministra zahraničí Andrej Gromyko velvyslancům tří západních mocností v Moskvě nótu své vlády s návrhem na uzavření mírové smlouvy s Německem. Německo mělo být znovusjednoceno jako neutrální stát a do jednoho roku měla být stažena všechna zahraniční vojska. Sověti též navrhovali svobodné volby, ale až po projednání a uzavření mírové smlouvy a ustavení celoněmecké vlády. Moskva dokonce připouštěla, aby Německo mělo prostředky pro vlastní obranu. Viz přesné znění nóty in Steininger, Rolf: *Eine Chance zur Wiedervereinigung? Die Stalin-Note vom 10. März 1952*, Bonn 1985, s. 114-116. Západní mocnosti se k sovětskému návrhu stavěly rezervovaně a podezíraly Moskvu, že se tímto manévrem pouze snaží zamezit zapojení Spolkové republiky do západních struktur. Sovětský návrh na neutralizaci sjednoceného Německa proto odmítly. Srov. Loth, Wilfried: *Die Sowjetunion und die deutsche Frage*, Göttingen 2007, s. 152.

května 1952 v Paříži.¹⁵⁸ Britská vláda vyjádřila projektu svou podporu a v roce 1953 uzavřela s EOS asociační dohodu, avšak přímé členství odmítla s poukazem na své závazky v zámoří.¹⁵⁹

O den dříve, 26. května 1952, byla v Bonnu podepsána takzvaná Generální smlouva neboli „Smlouva o vztazích mezi Spolkovou republikou Německo a třemi mocnostmi“.¹⁶⁰ Jelikož samostatný obranný příspěvek západního Německa vyžadoval zrušení okupačního statutu z roku 1949, sešly se již v roce 1950 tři západní mocnosti k jednání, jehož výsledkem byla Generální (Bonnská) smlouva. Na základě této smlouvy měl být ukončen okupační režim, zrušena spojenecká vysoká komise a zrušen zákaz německého znovuvybrojování. Spolková republika Německo měla získat suverenitu, ovšem s výhradou práv tří západních mocností na rozhodování v otázce Berlína a Německa jako celku, včetně znovusjednocení Německa a mírového uspořádání, jakož i práva na umístění ozbrojených sil a práva na rozhodování o nouzovém stavu k jejich ochraně. Kromě toho se všichni signatáři smlouvy zavazovali, že budou jako společný cíl prosazovat sjednocení Německa jakožto svobodného státu a uzavření svobodně sjednané mírové smlouvy pro celé Německo.

Spolková republika dostala právo na vytvoření dvanácti divizí, avšak plně podřízených EOS a zavázala se, že nebude vyrábět jaderné, bakteriologické a chemické zbraně. Navíc se měla stát jediným členem Atlantické aliance, který by nebyl přímým členem NATO a který by se na jeho činnosti podílel pouze prostřednictvím organizace šesti členských států. Platnost Generální smlouvy však byla vázána na nabytí účinnosti smlouvy o EOS.

Od července 1952 předsedal Strauss výboru Spolkového sněmu pro otázky Evropského obranného společenství, z kterého měl později vzniknout výbor pro záležitosti obrany. S další debatou o EOS, která probíhala od července 1952 až do ratifikace smlouvy v březnu 1953, se Strauss dostal do podvědomí německé veřejnosti jako usilovný obhájce německého znovuvybrojení.¹⁶¹

Mezitím probíhal spor o to, zda jsou obě smlouvy (jak dohoda o EOS, tak Generální smlouva) v souladu s ústavním zákonem. SPD totiž podala 31. ledna 1952 stížnost k Spolkovému ústavnímu soudu kvůli neslučitelnosti těchto dohod se Základním zákonem. Kdyby ústavní soud došel k závěru, že dohody jsou v rozporu s

¹⁵⁸ Znění smlouvy viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 723-730.

¹⁵⁹ Srov. Gerbet, op.cit., s. 104 a 105.

¹⁶⁰ Kompletní znění smlouvy in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 709-722.

¹⁶¹ Srov. Krieger, op.cit., s. 28.

ústavou, muselo by dojít k její změně. Ke změně Základního zákon však bylo potřeba dvoutřetinové většiny ve Spolkovém sněmu, kterou vláda neměla. Ústavní soud nakonec v celé záležitosti rozhodl ve prospěch vlády a Spolkový sněm obě dohody dne 19. března 1953 ratifikoval.¹⁶²

Ve Francii však ratifikační proces narazil na řadu problémů. Odpůrci EOS poukazovali například na to, že německé jednotky jsou do EOS integrovány v síle divizí, nikoli praporů, jak navrhoval Plevelův plán. Tvrdili, že výsledkem bude znovuzřízení armády pro Německo a ztráta armády pro Francii.¹⁶³

V březnu 1954 sovětská vláda oznámila, že ukončí okupaci východního Německa a Německá demokratická republika získá plnou suverenitu. Vůdce Sovětského svazu, Nikita S. Chruščov, při příležitosti sovětské deklarace ze dne 25. března, která znamenala jednostranné uznání suverenity NDR, prohlásil, že existence dvou německých států je trvalým faktem a že o možném sjednocení Německa lze uvažovat jen pod podmínkou zachování socialistických vymožeností NDR.¹⁶⁴ Západní spojenci odpověděli prohlášením, že NDR nepovažují za legitimní stát,¹⁶⁵ a Američané s Brity začali vyvíjet další nátlak na Francii, aby nezdržovala ratifikaci smlouvy o EOS. Britové v dubnu 1954 dokonce přislíbili, že do EOS zapojí jednu divizi, ačkoli se na jeho činnosti hodlali původně podílet jen jako přidružený člen.¹⁶⁶

Francie však byla kampaní ohledně EOS bolestně rozdělena a krajní ústupky Británie či nátlak Spojených států se minuly účinkem. Svou roli sehrálo i ponížení Francie v květnu 1954 po porážce v bitvě u Dien Bien Phu, která měla být jednou z posledních kapitol války v Indočíně a jež mnohé Francouze přesvědčila o nutnosti

¹⁶² Z celkového počtu 392 poslanců hlasovalo pro Generální smlouvu 226 poslanců vládní koalice s podporou Bavorské strany, proti smlouvě 164 poslanců. Pro smlouvu o EOS hlasovalo z celkového počtu 391 poslanců 224, proti 165. Opozici v obou případech tvořili především sociální demokraté a v malém počtu komunisté. Průběh hlasování viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 907-910.

¹⁶³ K problémům s ratifikací smlouvy o EOS ve francouzském Národním shromáždění srov. Willis, F. Roy: *France, Germany, and the new Europe, 1945-67*, Stanford 1968, s. 157-184. Problém spočíval především v tom, že se změnila mezinárodní situace. Projekt EOS byl koncipován v době korejské války, v atmosféře strachu z napadení západní Evropy Sovětským svazem. K ničemu takovému ale nedošlo, situace v Koreji se stabilizovala a především dne 5. března 1953 zemřel Stalin. Sovětská politika se z obavy, že by Západ mohl využít nesporné labilitu sovětského vedení po Stalinově smrti, stala pružnější. Západ pro změnu očekával přívětivější politiku od nových vládců Kremlu. V očích francouzského veřejného mínění se tak znovuvyzbrojení západního Německa začalo jevit jako méně naléhavé. A to tím více, že francouzská armáda zůstala vázána v Indočíně, kde se situace zhoršila, a nebylo tedy možné, aby v Evropě vyvažovala znovuvyzbrojení Německa. Francouzská vláda se snažila původní dohodu rozmělnit četnými dodatky a výjimkami, ale opozice, která se zformovala od krajní levice až po gaullisty, nemínila kapitulovat.

¹⁶⁴ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1120n.

¹⁶⁵ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1127.

¹⁶⁶ Srov. Gerbet, op.cit., s. 115.

budovat silnou národní armádu. Také pokračující hospodářské potíže Francie tváří v tvář hospodářskému růstu SRN vzbuzovaly obavy francouzské veřejnosti. Francouzské Národní shromáždění nakonec po vzrušené debatě odmítlo dne 30. srpna 1954 v poměru 319 ku 264 o smlouvě vůbec jednat.¹⁶⁷

Po neúspěchu EOS nebylo pochyb o tom, že jediným způsobem vyzbrojení Spolkové republiky bude její začlenění do Severoatlantické aliance. Britský ministr zahraničí Anthony Eden v obavě z francouzské reakce přišel s návrhem, aby se SRN dříve, než vstoupí do Severoatlantické aliance, stala signatářem Bruselského paktu, jehož členem se měla stát i Itálie.¹⁶⁸ Evropské země tak měly získat alespoň jakousi kontrolu nad průběhem německého znovuvyzbrojení.

Francouzský premiér Pierre Mendès-France zprvu naléhal, aby SRN byla přijata do Bruselského paktu, nikoli však do Severoatlantické aliance. Pod hrozbou rostoucí izolace nakonec Francie s Edenovou variantou předběžně souhlasila, žádala však, aby získala garance mezinárodní kontroly německého zbrojení.¹⁶⁹

Na přelomu září a října 1954 se v Londýně sešla konference devíti mocností (šest zemí EOS, Británie, USA a Kanada), která oficiálně přijala řešení navržené britským ministrem zahraničí.¹⁷⁰ Londýnské setkání tak skončilo dohodou, na jejímž základě mohly být 23. října 1954 za účasti zástupců USA, Velké Británie, Francie a SRN podepsány v Paříži smlouvy,¹⁷¹ které ukončily okupační režim na území Spolkové republiky a uznaly ji jako suverénní stát, jenž se zavázal povolit na svém území pobyt cizích ozbrojených sil.

Spolková republika přistoupila spolu s Itálií k bruselské alianci, přičemž dosavadní Západní unie byla přejmenována na Západoevropskou unii (ZEU). Spolková republika mohla vytvořit vlastní armádu, pro kterou byl však stanoven strop 12 divízi stejně jako v případě EOS. Tento strop mohl být zvýšen jedině po jednomyslné dohodě všech členských států ZEU, takže Francie měla možnost se proti tomu postavit. Zároveň byla Spolková republika přizvána do NATO, a to na základě rovnoprávnosti s ostatními členskými státy. Západní Německo tedy mohlo mít vlastní armádu, ta ale byla zapojena do sestavy NATO, a tak nemohla jednat samostatně.

¹⁶⁷ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1223n.

¹⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 1245 a 1255n.

¹⁶⁹ Srov. tamtéž, s. 1256n.

¹⁷⁰ Průběh londýnské konference, dohody a komuniké viz Küsters, Hanns Jürgen: *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, II. řada, sv. 4: Die Außenminister-Konferenzen von Brüssel, London und Paris, München 2003, s. 187-468.

¹⁷¹ Jednání v Paříži viz tamtéž, s. 680-787.

V zájmu evropské bezpečnosti se Spolková republika zavázala, že nesáhne k vojenské síle za účelem sjednocení Německa, zřekla se výroby jaderných, biologických a chemických zbraní a souhlasila s kontrolou výroby válečných lodí, bombardérů a raket. Ani za těchto okolností neproběhlo schválení německého členství v alianci bez komplikací. Mendès-France oznámil, že Paříž bude s dohodami souhlasit jedině tehdy, dojde-li současně k podpisu Sárského statutu.¹⁷²

Sárská otázka byla dosti choulostivá záležitost, která mohla lehce narušit kurs integrace Spolkové republiky do západní Evropy. Po druhé světové válce usilovala Francie v Sársku o vytvoření formálně nezávislého státu, který by s ní byl hospodářsky integrován. Když na jaře 1954 podminila Francie podpis dohody o EOS tím, že Spolková republika bude souhlasit s „europeizací“ Sárska, a tím i s jeho definitivním oddělením od Německa, Adenauer s tím kvůli vyšším cílům evropské integrace souhlasil.¹⁷³ Na nejvyšší úrovni začal tedy Bonn mluvit o europeizaci, na stranické úrovni se však prosazovaly hlasy, které vyzývaly k navrácení Sárska Německu. Adenauer přitom vnitřně doufal v uzavření smlouvy o referendu, ve kterém by mohlo obyvatelstvo Sárska samo rozhodnout o svém politickém osudu.¹⁷⁴

Události kolem Sárska nabraly rychlý spád během pařížské konference v říjnu 1954. Adenauer a Mendès-France se shodli na tom, že obyvatelé Sárska by si o svém politickém osudu měli rozhodnout sami v lidovém hlasování.¹⁷⁵ „*Vlastní statut nebo připojení ke Spolkové republice, taková byla možnost volby.*“¹⁷⁶ Adenauer byl kvůli této dohodě silně kritizován, protože tím riskoval definitivní odloučení Sárska od Německa.¹⁷⁷

Dne 23. října 1954 byl s konečnou platností schválen Sárský statut, který vyřešil předchozí problémy přístupu německých firem na sárský trh, a odpoledne byly podle plánu podepsány pařížské dohody. Adenauer oznámil v tiskové zprávě, že 23. říjen 1954 se stal „*dnem smíření s Francií*“.¹⁷⁸

Po uzavření dohody o Sársku však vyvstaly problémy jak s otázkou přípravy a průběhu referenda, tak s otázkou předvolební kampaně. Strauss tehdy nabídl Adenauerovi svoji pomoc: „*Šel jsem za Adenauerem a navrhl jsem mu, že bych mohl o*

¹⁷² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1307.

¹⁷³ Srov. Williams, op.cit., s. 328, Finger, op.cit., s. 107.

¹⁷⁴ Srov. Finger, op.cit., s. 107, Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 236.

¹⁷⁵ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1307.

¹⁷⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 236.

¹⁷⁷ Srov. tamtéž, s. 236n.

¹⁷⁸ Eckardt, Felix von, *Ein unordentliches Leben*, Düsseldorf 1968, s. 326.

*tomto problému promluvit s novým ministrem zahraničí, kterým se stal Antoine Pinay. Adenauer souhlasil, a tak jsem odjel do Paříže. S Pinayem mě od roku 1953 pojil blízký vztah, jenž se vyvinul v určitý druh otcovského přátelství... Pinay mně řekl, že souhlasí, aby Sársko opět připadlo Německu. Francie si prý jako demokracie nemůže dovolit držet Sársko proti vůli jeho obyvatel oddělené od Německa a za tímto účelem nasadit policii a armádu. ... Francie chce férové hlasování, má ale obavy ze ztráty kontroly ... Francie by nemohla nečinně přihlížet ozbrojeným průvodům, násilnostem proti sympatizantům Francouzů nebo rabování jejich obchodů. ... Dlouho jsme diskutovali a nakonec se shodli na formulaci: agitace ano, akce ne!*¹⁷⁹

Referendum o Sárském statutu proběhlo dne 23. října 1955. Pro evropský statut se vyslovilo jen 32 % hlasujících.¹⁸⁰ Francie a Německo chtěly věc co nejdřív uzavřít, a tak se jednoduše dohodly na návratu Sárška k Německu.¹⁸¹ Sársko tedy bylo ke dni 1. ledna 1957 politicky připojeno k Německu a ekonomicky se integrovalo po přechodné době tří let.

Dne 5. května 1955 oznámili spojenečtí vysocí komisaři ukončení okupačního statutu a Spolková republika Německo se stala suverénním státem. O dva dny později vedl Adenauer německou delegaci na konferenci Severoatlantické aliance v Paříži, kde bylo vyhlášeno plné členství Spolkové republiky v NATO.

¹⁷⁹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 238.

¹⁸⁰ Srov. průběh referenda a výsledky hlasování in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1567-1570.

¹⁸¹ Francouzská vláda v té době měla prioritní zájem na úspěšném průběhu rozhovorů o vytvoření Evropského hospodářského společenství, a proto s připojením Sárška k západnímu Německu souhlasila.

VI. Ministrem pro zvláštní úkoly

Volby do druhého Spolkového sněmu konané 6. září 1953, v den Straussových osmatřicátých narozenin, skončily velkým vítězstvím koalice CDU/CSU, jež získala 45,2 procenta hlasů. Oproti minulým volbám si tak polepšila o více jak 14 procent. Volby naopak přinesly velké zklamání SPD, která ziskem 28,8 procenta hlasů zaznamenala nejhorší výsledek v celé své poválečné historii. V červnu schválená pětiprocentní hranice potřebná pro vstup do Spolkového sněmu pak způsobila, že některé strany (mezi nimi například komunisté), které v první volební periodě měly v Bundestagu své zastoupení, nezískaly nyní ani jednoho poslance. Pro CSU, která v samotném Bavorsku získala 47,8 procenta, však bylo důležitější, že pětiprocentní hranici nepřekonal v jejích řadách nenáviděná Bavorská strana.¹⁸²

V samotném Bavorsku však situace pro CSU tak příznivá nebyla. V listopadu 1954 zde proběhly volby do zemského sněmu, které oproti posledním zemským volbám vyhrála CSU se ziskem 38 procent hlasů. Na druhém místě skončila SPD s 28 procenty a na třetím místě Bavorská strana, která v těchto volbách dosáhla 13,2 procent hlasů.¹⁸³ Přestože však měli křesťanští socialisté největší frakci v zemském sněmu, museli nakonec odejít do opozice. Na vytvoření vládní koalice se dohodla Bavorská strana s SPD, GB/BHE a FDP. Do jejího člena se postavil sociální demokrat Wilhelm Hoegner, který byl bavorským ministerským předsedou již v letech 1945-1946.

Pro CSU byly tyto volby a jejich výsledek velkou lekcí. Straussovo opovržení Bavorskou stranou nyní dosáhlo svého vrcholu. Brzy poté zahájila CSU proti Bavorské straně ničující tažení.¹⁸⁴ Současně se CSU díky usilovné činnosti proměnila v masovou stranu moderního typu. Nakonec byla BP v tvrdých politických bojích poražena. V říjnu 1957 se pak CSU opět podařilo stát se hlavní bavorskou vládní stranou.¹⁸⁵

Radost z volebního úspěchu CDU/CSU na spolkové úrovni kazily kancléři Adenauerovi dvě skutečnosti. Tou první byl nápadný vzestup GB/BHE. Druhou pak úspěch CSU v Bavorsku, která po vyřazení Bavorské strany zvýšila počet svých křesel

¹⁸² Viz výsledky voleb in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 1019n.

¹⁸³ Srov. volební výsledky v Bavorsku viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1333

¹⁸⁴ Finger, op.cit., s. 109.

¹⁸⁵ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 2036.

z 24 na 52. Adenauer se proto rozhodl, že musí GB/BHE zapojit do plánované vládní koalice, a že se bude muset do budoucna méně „mazlit“ s bavorskými kolegy.¹⁸⁶ Kancléř se po jednáních nakonec rozhodl pro vytvoření koaliční vlády složené ze zástupců CDU/CSU, FDP, DP a GB/BHE.

Několik dní po volbách Strauss oznámil, že zemská skupina CSU je pod jeho vedením připravená opět utvořit společnou frakci s CDU.¹⁸⁷ Mimoto CSU posílená volebním výsledkem požadovala zpočátku vyšší počet ministerských křesel, než dostane FDP. Sám Strauss měl po volbách značně velké ambice, vývoj událostí však nenaplnil jeho očekávání.¹⁸⁸ Jeho přání stát se alespoň ministrem pro domobranu a civilní obranu Adenauer striktně odmítl. Kancléř totiž nedůvěřoval „*dynamice tohoto mladého muže, který narozdíl od většiny ostatních ministrů disponoval vlastní domácí politickou silou*“.¹⁸⁹ Na druhou stranu si ale Adenauer uvědomoval, že z důvodu změny poměru sil ve vládní koalici a nutnosti omlazení kabinetu bude muset některé bavorské poslance na ministerské posty přece jen dosadit. Proto se rozhodl, že dosud svobodnému Straussovi nabídne funkci ministra pro otázky rodiny. Ten to ale odmítl, neboť si myslel, že ho tím chce kancléř pouze zesměšnit, a tím i zpacifikovat.¹⁹⁰ Adenauer reagoval dotčeně: „*Pane Straussi, učinil jsem Vám tak dobrou nabídku a Vy nepovažujete za nutné ji přijmout. Pane Straussi, zklamal jste mě.*“ Strauss odpověděl: „*Pane kancléři, nikdy jsem netrval na tom, že se musím stát členem vlády. Přestože jsem připraven se jím stát a byla by to pro mě čest. Ale být ministrem pro rodinu, abych se stal předmětem karikatur a uštěpačných poznámek, tak to ne. Když už, tak bych chtěl mít politicky významný úkol, který by se ke mně hodil a odpovídal mému povolání.*“¹⁹¹

Krátce poté se Adenauer rozhodl vytvořit v novém kabinetu čtyři místa ministrů pro zvláštní záležitosti (ministrů bez portfeje), kteří měli zajišťovat užší spolupráci a komunikaci mezi koaličními partnery, respektive mezi vládou a jednotlivými frakcemi vládních stran ve Spolkovém sněmu.¹⁹² Následně byli těmito ministry jmenováni Robert Tillmanns z CDU, Hermann Schäffer z FDP, Waldemar Kraft (GB/BHE) a Franz Josef Strauss, který na tuto skutečnost reagoval slovy: „*Nadšený jsem nebyl. Přesto jsem ale*

¹⁸⁶ Williams, op.cit., s. 322.

¹⁸⁷ Finger, op.cit., s. 104.

¹⁸⁸ Tamtéž.

¹⁸⁹ Schwarz, Hans-Peter: *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. II. *Die Ära Adenauer*, Stuttgart 1981, s. 301.

¹⁹⁰ Finger, op.cit., s. 105.

¹⁹¹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 232.

¹⁹² *Kabinettsprotokolle 1953*, Einleitung: 1. Innenpolitische Schwerpunkte (viz www.bundesarchiv.de - Edition: „Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung“ online).

neřekl ne a nabídku jsem přijal.“¹⁹³ Jeho sebevědomím to ovšem nijak neotřásl, a to i díky článkům v tisku. Již následující měsíc hamburský týdeník „Die Zeit“ napsal: „Mezi nejlivnější aktéry nového Spolkového sněmu můžeme počítat 38letého poslance Franze Josefa Strausse. Již v předchozím parlamentu patřil k přední garnituře. V druhém Spolkovém sněmu bude pravděpodobně hrát ještě důležitější roli. ... Má vše, co je zapotřebí k úspěchu v tomto povolání: politickou náruživost, výřečnost, je obratným vyjednavatelem, má odvalu, ale i instinkt a je adaptabilní. ... Zachování disciplíny i v krizových situacích mu vytváří cestu k tomu být státníkem, kterým se může stát.“¹⁹⁴

Nový ministr pro zvláštní záležitosti sídlil v malé budově naproti úřadu spolkového kancléře. Brzy se však přestěhoval do blízkého muzea, kde byl ve společnosti vycpaných opic a medvědů. K dispozici měl kromě osobního tajemníka pouze sekretářku a řidiče.¹⁹⁵ Strauss svoji situaci popsal následovně: „Jako určitou kompenzací za chybějící kompetence a neexistující aparát jsem měl ministerské stanoviště ve služebním voze. Měřeno množstvím pracovních povinností to byly skvělé časy. Pobíral jsem plný ministerský plat, přitom jsem neměl zodpovědnost za žádný úřad. ... Ale nějak jsem si v 38 letech připadal jako pensionovaný. Potvrdil se mi stísněný pocit, který jsem měl již při Adenauerově nabídce. Nemohl jsem však, a ani nechtěl, odmítnout kancléřovu druhou nabídku, jelikož jsem měl pocit, že post ministra obrany mám na dosah. Chtěl jsem se stát prvním spolkovým ministrem obrany. To by se mi nepodařilo, kdybych i podruhé řekl ne.“¹⁹⁶

Svůj resort pak Strauss charakterizoval jako „kufřík na spisy“. „Zjednodušeně lze říci, že činnost ministra pro zvláštní záležitosti spočívá v neutralizaci potenciálních problémů a zajištění pokud možno plynulé a dobře koordinované politiky stran, které tvoří vládu.“¹⁹⁷ Kromě toho se Strauss věnoval zahraničním a bezpečnostně-politickým otázkám. Snažil se upevňovat kontakty s vládami sousedních západoevropských států, především s francouzskou, a také s Vysokou komisí v Lucemburku.

Strauss se nejvíce zajímal právě o zahraniční a bezpečnostní politiku nejen z důvodu svých vlastních zájmů, ale i s ohledem na svoji kariéru. Očekávalo se, že někdy v budoucnu bude muset Adenauer předat funkci ministra zahraničních věcí, kterou tehdy zastával současně se svým postem kancléře, někomu jinému. Kvůli svému

¹⁹³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 234.

¹⁹⁴ Cit. dle Dalberg, op.cit., s. 83.

¹⁹⁵ Finger, op.cit., s. 106.

¹⁹⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 234n.

¹⁹⁷ Cit. dle Bickerich, op.cit., s. 66.

mládí, a jakožto kabinetní nováček, si však Strauss nemohl dělat příliš velké naděje, že by se mu v dohledné době podařilo dostat se do čela tohoto resortu. Svoje ambice proto zaměřil na resort obrany, jehož výstavbu připravoval již od roku 1950 odborář z CDU Theodor Blank. Strauss však potřeboval šest let, než Blank politicky „vyřadil ze hry“.¹⁹⁸

¹⁹⁸ Krieger, op.cit., s. 29, dále srov. Schwarz, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. III., s. 293-319.

VII. Strauss versus Blank

Již jako předseda výboru pro obranné záležitosti ve Spolkovém sněmu měl Strauss značný vliv na budoucí podobu branného zákona.¹⁹⁹ Po přijetí Spolkové republiky do NATO byla cesta k vytvoření západoněmeckých ozbrojených sil otevřená. Než ale byly koncem roku 1955 vytvořeny první jednotky Bundeswehru, musel být změněn Základní zákon, který neobsahoval žádná ustanovení v otázce obrany.

Podle názoru sociálnědemokratické opozice bylo vytvoření německých vojsk možné teprve po výslovném doplnění Základního zákona.²⁰⁰ Také Spolková rada požadovala ústavněprávní zakotvení kompetencí státu v otázce obrany. Spolková vláda, podporovaná většinou poslanců Bundestagu, však takovou nezbytnost popírala a odvozovala oprávnění k vytvoření německých jednotek z práva každého státu na vlastní obranu.²⁰¹

Zákonem ze dne 26. března 1954 byla sice provedena změna čl. 73 odst. 1 Základního zákona, která Spolkové republice udělila výhradní legislativní právo v oblasti obrany, a to včetně branné povinnosti a ochrany civilního obyvatelstva, avšak ústavněprávní platnost tohoto zákona byla opozicí popřena. Ústavní spor se vlekl až do 6. března 1956, kdy byly změny Základního zákona týkající se obrany schváleny.²⁰²

Doplňky a změny Základního zákona měly za cíl zakotvit postavení německého vojska do ústavního systému a zajistit, aby se armáda nestala „státem ve státě“.²⁰³ Dále upravovaly právní vztahy mezi státními občany a Bundeswehrem a stanovovaly kompetence v obranné úloze státu. Na rozdíl od dřívějších německých ústav nemá

¹⁹⁹ Strauss předsedal od července 1952 výboru Spolkového sněmu pro otázky evropské bezpečnosti, ze kterého později vznikl výbor pro obranné záležitosti. Srov. Krieger, op.cit., s. 28.

²⁰⁰ Dollinger, Hans: *Die Bundesrepublik in der Ära Adenauer 1949-1963*, München 1966, str. 154.

²⁰¹ Tamtéž.

²⁰² Srov. Lilge, Herbert: *Deutschland von 1955-1963*, Hannover 1965, s. 17-20.

²⁰³ Postavení Bundeswehru ve státě a jeho vnitřní struktura měly být na základě negativních zkušeností z minulosti korigovány novým vojenským konceptem takzvaného „vnitřního vedení“ (Innere Führung). Tento reformní koncept byl vytvořen skupinou bývalých vysokých důstojníků kolem hraběte Wolfa Baudissina, který zformuloval nový pojem „státní občané v uniformě“. Podle nového pojetí měly být překonány rozpory mezi demokratickou formou života ve společnosti a hierarchickými armádními strukturami. Od vojáků, a důstojníků obzvlášť, se očekávalo, že se budou aktivně účastnit politického života v zemi. Omezení základních práv vojáků mělo být sníženo na nezbytné minimum. Prakticky se směřovalo k požadavku vytvoření armády, ve které by byly zastoupeny různé politické směry. Armáda měla působit jako zrcadlový odraz společnosti s jejími politickými protiklady – takový koncept se totiž jevil jako nejlepší garance proti jednostrannému využití armády jedním politickým táborem. K problematice „Innere Führung“ srov. obecně Münch, Matthias: *Bundeswehr – Gefahr für die Demokratie?*, Köln 1983.

vrchní velení v rukou hlava státu, ale v mírových dobách ministr obrany a v době války spolkový kancléř. Toto pravidlo, které spolkovému prezidentovi ponechává pouze jmenování důstojníků a poddůstojníků, pro vládu znamená značný nárůst moci. Vláda je proto podrobena kontrole parlamentem, jehož obranný výbor zaujímá výjimečné postavení, které je dáno čl. 45 Základního zákona: 1. Spolkový sněm ustanoví výbor pro zahraniční záležitosti a výbor pro obranu; oba výbory budou činné mezi dvěma volebními obdobími, a 2. výbor pro obranu má také právo vést vyšetřování, a to na návrh čtvrtiny svých členů. Kromě toho Spolkový sněm obdržel podle švédského vzoru pomocný orgán v podobě armádního zmocněnce, který má nejen dohlížet na základní práva vojáků, ale má být také nápomocen spolkovému sněmu při provádění parlamentní kontroly.²⁰⁴

Dodatečný zákon ze dne 19. března 1956 začlenil ozbrojené síly do právního řádu Spolkové republiky a zákon ze dne 21. července 1956 zavedl všeobecnou brannou povinnost. Prvních 10 000 branců bylo povoláno ke službě do Bundeswehru dne 1. dubna 1957. Do té doby sloužili v armádě pouze dobrovolníci, a to na základě zákona o dobrovolnících z června 1955, v jehož rámci narukovalo do března 1956 56 000 vojáků.

Straussův zájem o obrannou politiku nebyl příliš po chuti vrcholným představitelům CDU, kteří nehodlali přenechat kompetence v tak důležité oblasti kolegům z CSU. Adenauer nebyl nadšen ani tím, že po obnovení suverenity SRN se měl vzdát úřadu ministra zahraničí, který sám zastával od 15. března 1951.²⁰⁵ V této funkci ho nahradil 6. června 1955 dosavadní předseda společné frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu Heinrich von Brentano, i když sám Adenauer by si na tomto postu dokázal představit někoho vhodnějšího.²⁰⁶ Brentano přitom z nového postu nebyl příliš šťastný, neboť se mu nelíbila omezení, která byla jeho úřadu vnucena kancléřem. Adenauer Brentanovi napsal: „*Podržím si v rukou vedení evropských záležitostí, záležitostí se Spojenými státy a Sovětským svazem...*“²⁰⁷ A Brentano se musel přizpůsobit.

²⁰⁴ Lilge, op.cit., s. 18.

²⁰⁵ Rada NATO přistoupila v září 1950 na revizi okupačního statutu, a to v tom smyslu, že Spolková republika byla uznána jedinou reprezentantkou německého národa a mohla tak zřídit vlastní ministerstvo zahraničí a velvyslanecká zastoupení. Viz průběh a výsledky konference v New Yorku in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 369-371 a s. 372n. V březnu 1951 byl zřízeno ministerstvo zahraničí, jehož vedení převzal kancléř Adenauer. Bylo stanoveno, že sám kancléř bude vykonávat funkci ministra zahraničí pouze do té doby, než SRN získá úplnou suverenitu. Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I. 04/1948-09/1953, s. 457.

²⁰⁶ Williams, op.cit., s. 338.

²⁰⁷ Z dopisu Adenauera Brentanovi ze dne 23. května 1955, in: Adenauer, *Briefe 1953-55*, Berlin 1955.

Podobný problém představovala oblast obrany, kterou se dosud zabýval pouze jeden odbor v úřadu kancléře. Strauss samozřejmě o post ministra obrany velice stál a snažil se přesvědčit Adenauera, aby ho vedením tohoto nového resortu pověřil. Kancléř mu však stále příliš nedůvěřoval a místo toho mu nabídl ministerstvo práce. Jak si do svého deníku poznamenal Adenauerův důvěrník Heinrich Krone, „*odpověď se dala očekávat. Tím [ministrem práce] by se měl stát Blank a on [Strauss] ministrem obrany.*“²⁰⁸ Krone si pak do deníku 31. března 1955 ještě zapsal: „*Strauss, a to bylo evidentní, nechtěl o Blankovi nic víc vědět. Chtěl se sám stát ministrem obrany. Napadlo jej vytvoření rady pro obranu, jejímiž členy by byli ministři, kteří mají co do činění s otázkami obrany, a která by byla podřízena kancléři. Na starost by jí měl jednatel s titulem ministra bez portfeje. Strauss by přitom měl o to velký zájem. ... Věděl jsem, že kancléř má pochyby o Blankovi jakožto ministru obrany. Nicméně, kdo by se jím měl stát? Strauss ne.*“²⁰⁹ Později si Krone ještě poznamenal: „*Navrhnu kancléři, aby vytvořil pro Strausse vlastní úřad, který by měl na starost oblast civilní obrany...*“²¹⁰ Na konci dubna 1955 však Krone zaznamenal rozhovor se Straussem: „*Mluvil jsem s Franzem Josefem Straussem. Věřím, že nadešla jeho hodina. Přišel s nápadem užší kabinetní rady, neboť v kabinetu kvůli jeho velikosti nemohou být dostatečně projednány politické otázky. Pořád ještě chce mít na starost práci rady pro obranu. Pokud se tyto plány do června neuskuteční, odejde z kabinetu a bude opět pouze místopředsedou parlamentní frakce...*“²¹¹

V době, kdy ostře vystupoval proti Theodoru Blankovi, v čemž byl podporován parlamentní zemskou skupinou CSU, předkládal Strauss celou řadu závažných argumentů.²¹² Zejména kritizoval Blankem navrhovanou rychlost výstavby nových ozbrojených sil. Adenauer na tuto kritiku reagoval velmi podrážděně. Při jednom zasedání kabinetu se Strausse zeptal: „*Víte snad o tom víc, pane Straussi, než generálové?*“ Strauss odpověděl: „*Já vím, co znamená vojenská organizace. O tom nemají generálové ani ponětí.*“²¹³ Následně pak Strauss vzpomíná: „*Původní plány měly, pokud si dobře pamatuji, znamenat, že v prvním roce mělo být postaveno do zbraně téměř 100 tisíc mužů – nereálná věc. Počty původního plánování Bundeswehru – 90 tisíc mužů v prvním, 250 tisíc mužů v druhém a 500 tisíc mužů ve třetím roce – byly*

²⁰⁸ Krone, Heinrich: *Tagebücher*, 1. sv. (1945-61), Düsseldorf 1995, s. 161.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 168.

²¹⁰ Tamtéž, s. 171.

²¹¹ Tamtéž, s. 174.

²¹² Finger, op.cit., s. 114.

²¹³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 298.

podle mého názoru a mých zkušeností naprosto nedosažitelné.“²¹⁴ Adenauer ale nevěnoval Straussovým obavám žádnou pozornost a 7. června 1955 jmenoval Theodora Blanka ministrem obrany. Straussovi se tak navzdory velkému úsilí nepodařilo dosáhnout vysněného cíle, a to vstoupit do dějin Spolkové republiky jako první ministr obrany.²¹⁵

Přestože se Straussovi nepodařilo naplnit své ambice, pokračoval v dalších útocích na Blanka. Věděl, že přetížený a vynervovaný ministr obrany bude muset v blízké budoucnosti skončit.²¹⁶ Krone si k tomu poznamenal: „Blank se zavalil svojí vojenskou prací. Je podrážděný a vidí všude nepřátele. Chybějící převahu kompenzuje křečovitým zdůrazňováním své pozice.“²¹⁷ Strauss zatím na veřejnosti budoval svoji image schopného a prozíravého politika, jenž se vyzná v záležitostech obrany, a své postoje prezentoval s typickou výřečností: „Při tak velké produkci zbraní hromadného ničení v dnešní době není pochyb, že se jednou objeví hrozba lidské zkázy. ... Američané dnes bezpochyby mají v této oblasti kvalitativní i kvantitativní převahu. Sověti se určitě pokusí udělat vše, aby tento náskok dohnali. Jednoho dne může nastat situace, že kvantitativní rozdíl již nebude významný. ... Nasazení těchto zbraní už nebude žádným řešením. ... Nejvyšším cílem, kterému musíme dnes a v tomto století přizpůsobit rizika, postoje a politiku, je udělat vše, ale skutečně vše, abychom zabránili válce.“²¹⁸

Straussova situace se začala pozvolna vyvíjet k lepšímu. Přispěla k tomu i postupná změna některých Adenauerových názorů. Jistou roli sehrála i skutečnost, že vládní kabinet byl již v polovině svého funkčního období a pozornost začala být zaměřována na příští volby do Spolkového sněmu. V jednom rozhovoru s tehdejšími předsedou tiskového a informačního úřadu Spolkové vlády Felixem von Eckardtem se kancléř dozvěděl, že ministři pro zvláštní záležitosti jsou ve veřejnosti krajně nepopulární, neboť nikdo neví, jaké úkoly mají tito dobře placení pánové vlastně na starosti. Podle Eckardta může jít Adenauer do příštích voleb do Spolkového sněmu pouze s průbojným a úderným kabinetem. Jinak je prohraje. Na to se Adenauer zeptal, zda má některé z ministrů pro zvláštní záležitosti propustit, na což Eckardt přitakal. Kromě toho poznamenal, že déle udržitelný už nebude ani ministr Blank.²¹⁹ Adenauer byl zděšený: „Víte, co to znamená? To znamená mít Franze Josefa Strausse ministrem

²¹⁴ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 298n.

²¹⁵ Finger, op.cit., s. 115.

²¹⁶ Tamtéž.

²¹⁷ Krone, op.cit., s. 186.

²¹⁸ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 218.

²¹⁹ Srov. Finger, op.cit., s. 117.

obransy!“ Na což Eckardt odvětil: „Zajisté, pane kancléři, ale Strauss bude ministrem obrany tak jako tak, pokud ovšem SPD nevyhraje volby!“²²⁰

Na podzim 1955 však Adenauer ještě nebyl ochoten Straussovi ministerstvo obrany „vydat“, byl však přístupný změně. Jak Strauss vzpomíná: „Jednoho dne mi státní tajemník Globke oznámil, že kancléř mě chce pověřit úplně novým úkolem, totiž rozvojem jaderné vědy a technologií ve Spolkové republice. To byla jedinečná šance.“²²¹ Tato nabídka nepřišla z čistého nebe, ale byla reakcí na Straussovo prohlášení, že se chce stát ministrem pro atomové záležitosti, neboť ho tato oblast velice zajímá.²²² Strauss se vyjádřil následovně: „Pokud by bylo vytvořeno zcela nové ministerstvo zodpovědné za tuto oblast, celou svojí vahou bych se zasadil o to, abych co možná nejvíce přispěl k diskusi o mírovém využití jaderné energie, která bude vedena na všech úrovních, včetně té odborné. Považuji se za dostatečně inteligentního, abych tuto oblast po relativně krátkém zapracování zvládl natolik, že budu moci diskutovat na stejné úrovni s vědci, jako jsou Carl-Friedrich von Weizsäcker, Werner Heisenberg a jiní.“²²³ Strauss tak byl 20. října 1955 jmenován prvním ministrem pro atomové záležitosti Spolkové republiky Německo.²²⁴

²²⁰ Eckardt, op.cit., s. 441.

²²¹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 242n.

²²² Finger, op.cit., s. 118.

²²³ Cit. dle Stücklen, Richard: *Mit Humor und Augenmass. Geschichten, Anekdoten und eine Enthüllung*. Forchheim 2001, s. 217n.

²²⁴ *Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung*, 22. října 1955, s. 1667. K jednání spolkového kabinetu o vytvoření spolkového ministerstva pro atomové záležitosti srov. *Kabinettsprotokolle* 1955, 99. Kabinettsitzung am 6. Oktober 1955, 2. Bildung eines Bundesministeriums für Atomfragen, viz www.bundesarchiv.de - Edition: „Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung“ online.

VIII. Ministrem pro atomové záležitosti

Strauss byl „odstrčen“ na nově zřízené ministerstvo pro atomové záležitosti právě v době, kdy se na základě pařížských smluv začala realizovat výstavba německého Bundeswehru. Přesto měl i tento ministerský úřad významné zahraničně-bezpečnostní aspekty, které Strausse zajímaly. Strauss se mimoto stal členem nově ustavené Spolkové bezpečnostní rady, jež měla mezi ministerstvy koordinovat záležitosti vyplývající z mnohostranných problémů německého znovuvyzbrojení. Její předsednictví převzal sám Adenauer, za místopředsedy byli kancléřem určení vicekancléř Franz Blücher (FDP) a Strauss. Ministr obrany Blank se stal pouhým členem.²²⁵

Strauss dal hned poté, co se nové grémium prezentovalo na veřejnosti, jasně najevo, že chce nyní koordinovat a kontrolovat obrannou politiku vlády.²²⁶ Blank naopak musel svá rozhodnutí předkládat radě k posouzení a zdůvodňovat je. Strauss naproti tomu převzal roli „vrchního dozorce“: výstavba vojsk měla probíhat v souladu s hospodářskými prostředky a finančními možnostmi; německá zbrojní výroba a samozřejmě vlastní obranná koncepce byly nutností. Strauss využil jakékoli situace, kdy mohl svého ministerského kolegu utiskovat.²²⁷

Navzdory krátké době, kterou Strauss na postu ministra pro atomové záležitosti strávil, se mu podařilo uskutečnit mnohé důležité úkoly. Význam tohoto rezortu se pokusil objasnit již následující den po svém jmenování do úřadu v jednom rozhlasovém interview: *„Osobně jsem přesvědčen, že využití atomové energie pro hospodářské a vědecké účely znamená podobný mezník v dějinách lidstva jako objevení ohně pro lidi v době pravěku. Stejně stanovisko sdílí mnoho zkušených vědců. Musíme si nyní uvědomit, že se zcela nacházíme v kruhu atomových mocností – a jadernými mocnostmi nemyslím vojenské velmoci, ale mocnosti, které výhod jádra využívají k mírovým účelům - a my proto musíme učinit první kroky, které jsou nezbytné, abychom s nimi v dohledné*

²²⁵ Spolková bezpečnostní rada byla na základě rozhodnutí spolkového kabinetu vytvořena dne 6. října 1955. K jejím stálým členům kromě kancléře, vicekancléře a Strausse (jakožto ministra pro zvláštní úkoly a od 20. října 1955 již ministra pro atomové záležitosti), patřili ministři z rezortů obrany, zahraničí, vnitra, hospodářství a financí. Do kompetencí rady náleželo rozhodování v následujících otázkách: 1. vojenská obrana, 2. civilní obrana, 3. hospodářské otázky související s obranou, 4. finanční otázky. Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1558.

²²⁶ Srov. Bickerich, op.cit., s. 83.

²²⁷ Srov. tamtéž, s. 83n.

*době zaujali rovnocennou pozici.*²²⁸ Strausse fascinovala představa, že uran poskytuje milionkrát více energie než stejné množství uhlí a že lidstvo by s využitím nové technologie bylo navždy osvobozeno od břemena těžké práce. Atomová energie pro něj znamenala symbol lepší budoucnosti.²²⁹

Strauss vytvořil atomovou komisi, jež se měla zabývat otázkami mírového využití jaderné energie a v níž působili představitelé průmyslu a vědečtí odborníci. Avšak v porovnání s podobnými britskými či americkými institucemi měla německá atomová komise pouze poradní funkci.²³⁰ Dále uzavíral s americkými firmami smlouvy o dodávkách uranu pro zkušební reaktory k výzkumným účelům.²³¹ Aby mohl o praktických otázkách využití jádra jednat i na mezinárodní úrovni, zajistil výměnu odborníků.²³² Podobně jako předtím u uhlí, oceli a obrany, usiloval nyní Bonn i o europeizaci atomové otázky. K tomu došlo v březnu 1957, kdy byl na základě Římských smluv kromě Evropského hospodářského společenství (EHS)²³³ vytvořen také EURATOM, neboli Evropské společenství pro atomovou energii.

EURATOM představoval koordinační sdružení pro výzkum a využití atomové energie. Jeho členy byly všechny země sjednocené v EHS. Společenství vzniklo především z iniciativy Francie, která chtěla zajistit prostředky na společný atomový výzkum. V roce 1967 byl EURATOM zahrnut do Evropského společenství.²³⁴

Toto mezinárodní propojení atomové politiky zdůrazňovalo podstatnou skutečnost, že Spolková republika bude smět využívat atom pouze k civilním, ale v žádném případě ne k vojenským účelům. Cestu k pouze mírovému výzkumu a využití jaderné energie nastínily Spojené státy v roce 1953 iniciativou „Atom pro mír“. Nabídly

²²⁸ Viz přepis rozhovoru pro Nordwestdeutscher Rundfunk ze dne 21. října 1955 in: www.fjs.de (Der Politiker – Atomminister – Aufgabe).

²²⁹ Finger, op.cit., s. 121.

²³⁰ K funkci a personálnímu složení komise srov. Straussovo tiskové prohlášení in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II. 09/1953-10/1957, s. 1640.

²³¹ Srov. Krieger, op.cit., s. 31.

²³² Srov. Finger, op.cit., s. 126.

²³³ Dohodu o Evropském hospodářském společenství (EHS) podepsali zástupci Francie, SRN, Itálie a zemí Beneluxu. Velká Británie členství odmítla. Cílem EHS bylo vytvořit společný trh a oblast volného pohybu kapitálu a pracovních sil, vypracovat společnou celní a dopravní politiku, což se také do roku 1968 víceméně podařilo. Roku 1961 byla v rámci EHS koncipována společná zemědělská politika, jejímž smyslem bylo vytvořit společný trh pro zemědělské produkty. V roce 1967 se EHS stalo součástí Evropského společenství.

²³⁴ Evropské společenství vzniklo sloučením orgánů ESUO, EHS a EURATOM. Jeho posláním bylo pokračovat ve vytváření užších politických a hospodářských pout mezi členskými zeměmi v postupném integračním procesu.

palivo a technologii reaktorů, aby konkrétní státy odradily od uzavření obchodu o civilním využití jádra se Sovětským svazem.²³⁵

Nadšeným přívržencem organizace EURATOM, i když z poněkud jiného důvodu než Strauss, byl i spolkový kancléř Adenauer. Na zasedání vlády Adenauer prohlásil, že „*Německo nemůže zůstat jaderným protektorátem*“,²³⁶ a vysvětloval, že EURATOM poskytne západnímu Německu přístup k technologiím, jež mu co nejrychleji umožní výrobu jaderných hlavic. „*Z dlouhodobého pohledu,*“ prohlásil, „*nám EURATOM umožní vyvíjet atomové zbraně normálním způsobem. Všichni ostatní, především Francouzi, jsou před námi.*“²³⁷

Adenauerův postoj vyplýval ze skutečnosti, že dne 13. července 1956 se spolkový kabinet dozvěděl o plánu amerického admirála Artura Radforda, tehdy šéfa Sboru náčelníků štábů, na snížení amerických konvenčních vojsk o 800 000 mužů a vyrovnání celkové vojenské síly zvýšenou jadernou silou.²³⁸ Kdyby Spolková republika nepřistoupila na nový trend v obranné politice západních spojenců, pak by se pouze konvenčně vyzbrojený Bundeswehr stal v případě konfliktu první a značně bezbrannou obětí protivníkovy útoky. Podstatná se německé vedoucí špičce jevila také úvaha, že SRN mohla dosáhnout rovnoprávnosti s ostatními evropskými mocnostmi pouze tak, že její vojenské síly budou vyzbrojeny stejně jako ty britské a francouzské. Z těchto důvodů začal Adenauer usilovat o vyzbrojení západoněmecké armády jadernými zbraněmi a věděl, že potřebné technologie může získat jedině přes EURATOM.

Straussův zájem o atomovou energii také bezprostředně souvisel s průmyslovou situací v Bavorsku. Tehdy jen částečně industrializované Bavorsko postrádalo dostatečná naleziště uhlí a energetické podmínky nezlepšil ani pozdější rozvoj ropného průmyslu, jelikož se Bavorsko nacházelo příliš daleko od ropných přístavů a rafinérií. Naproti tomu jaderná energie, pro kterou bylo kromě relativně malého množství

²³⁵ Srov. Gerbet, op.cit., s. 125.

²³⁶ Cit. dle Schwarz, Hans-Peter: *Adenauer, sv. II. Der Staatsmann: 1952-1967*, Stuttgart 1991, s. 299.

²³⁷ Tamtéž.

²³⁸ Za zmínku stojí, že Adenauer Radfordův plán kritizoval a americkému státnímu tajemníku J. F. Dullesovi napsal dopis, v němž kromě stížností apeloval na Dullesovo křesťanství. Viz dopis ze dne 22. července 1956, in: Adenauer, *Briefe, 1955-1957*, Berlin 1998, s. 216. Načasování zveřejnění tohoto plánu bylo opravdu nešťastné, protože Adenauer teprve nedávno prosadil ve Spolkovém sněmu brannou povinnost právě pro typ armády, kterou Spojené státy nyní označily za zastaralý. Adenauerovi se nakonec podařilo amerického státního tajemníka přesvědčit o nebezpečných účincích Radfordova plánu. Dulles prosadil ve Washingtonu škrtnutí tohoto plánu a také v následujícím roce zabránil plánovanému snížení vojsk v Evropě. Srov. Morgan, op.cit., s. 65. Právě kvůli náhlým zvrátům v americké bezpečnostní politice a také z obavy, že se Spojené státy nakonec stáhnou z Evropy, se německý kancléř stal nadšeným přívržencem organizace EURATOM.

jaderného paliva potřeba už jen dostatečné množství chladící vody, otevírala cestu rozvoji moderních průmyslových technologií. Možnost využití jaderné energie plně odpovídala politice CSU, která chtěla prostřednictvím přímých státních ekonomických zásahů přetvořit Bavorsko v moderní industriální stát. Předpokládalo se, že se rozvojem průmyslové sféry a provedením strukturálních změn zabrání odklonu voličů od křesťansko-sociální myšlenky a jejich přechodu k socialistickému a odborovému hnutí.²³⁹ Strauss také prosadil, že první německý výzkumný reaktor bude vybudován v Garchingu u Mnichova.²⁴⁰

Významná politická rozhodnutí v oblasti jaderné energie – například atomový zákon z roku 1957 a rozhodnutí o budování dalších jaderných výzkumných zařízení - neměla již připadnout na Strausse, ale jeho méně politicky obratného nástupce, profesora Siegfrieda Balkeho, který mohl navázat na základy, které Strauss úspěšně položil.

Straussovi přinesl rok působení ve funkci ministra pro atomové záležitosti cenné kontakty ve Spojených státech, kam poprvé přicestoval na jaře roku 1953 a poté ještě dvakrát v rámci zahraničních cest během svých následujících ministerských funkcí. V červnu 1956 obdržel od právnické fakulty Univerzity v Detroitu první z několika svých amerických čestných doktorátů. Titul Dr.h.c. pak v budoucnu zdobil jeho jméno stejně jako Adenauerovi, jehož titul čestného doktora byl rovněž amerického původu.

²³⁹ Srov. Krieger, op.cit., s. 32n.

²⁴⁰ Srov. Finger, op.cit., s. 126.

IX. Ministrem pro obranu

Spolkové republice bylo umožněno vystavět v rámci NATO vojenské jednotky o síle 500 000 mužů. Třiletý plán spolkové vlády předpokládal sestavení dvanácti plně vyzbrojených a vycvičených pozemních armádních divizí, a to k 1. lednu 1959, k 1. lednu 1960 také vybudování letectva o síle 80 000 mužů a námořnictva s 20 000 muži. Předpokládané náklady na znovuvyzbrojení byly odhadnuty na 51 miliard německých marek. Spolkový rozpočet na rok 1956 počítal na obranné účely s částkou 9 miliard marek.²⁴¹

Projektanti na Blankově úřadu původně počítali s potřebným časovým náskokem 18 měsíců na branné zákonodárství, vybudování kasáren a podobná opatření, než dojde k sestavení prvních jednotek. Pro sestavení všech 12 divizí pak byly plánovány další čtyři roky. V květnu 1955 začal ale Adenauer vzhledem k novému posunu ve vztazích mezi Západem a Východem náhle tlačit. Obával se, že by mezinárodní vývoj mohl vést k neutralizaci Německa, a proto chtěl výstavbu Bundeswehru urychlit.²⁴² Už během června a července 1955 schválil Bundestag první branné zákony – zákon o dobrovolnících a zákon o Výboru pro posouzení osobní způsobilosti²⁴³ a dne 12. listopadu 1955 obdrželo prvních 101 dobrovolných důstojníků v bonnských Ermekeilských kasárnách své jmenovací listiny.

Navzdory tlakům ze strany kancléře začal plánovaný program znovuvyzbrojení nabírat značné zpoždění hned v počáteční fázi. V lednu 1956 bylo vyzbrojeno pouze 1000 místo předpokládaných 100 000 vojáků. K výcviku přitom měli pouze jeden francouzský tank, chyběla jim kvalitní výzbroj a měli značně podprůměrné platy.²⁴⁴ Když Adenauer navštívil na konci ledna první výcvikový prapor v Adernachu, vše vypadalo díky husté mlze a špinavě šedivým uniformám silně depresivně. „*Prapory visely na stožáru jako mokré hadry ... hostitelé vypadali sklíčeně, jako by se účastnili*

²⁴¹ Srov. vojenské výdaje členských států NATO v roce 1956 in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1838.

²⁴² Schwarz, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. III., s. 288.

²⁴³ Tento výbor přezkoumával osobní způsobilost všech uchazečů, kteří žádali o vedoucí pozice ve vojsku. Žádný uchazeč o pozici plukovníka a vyšší nesměl být přijat bez souhlasu tohoto výboru.

²⁴⁴ Williams, op.cit., s. 345.

pohřbu.“²⁴⁵ Adenauerovy představy o budoucí podobě Bundeswehru byly nesrovnatelné s tím, co toho dne viděl.

K podrážděnosti kancléře přispělo i to, že kvůli nutnému zvýšení počtu branců se spolková vláda musela odhodlat k zavedení branné povinnosti. Její realizace se měla setkat se značným odporem, a to i přesto, že služba byla zkrácena z předpokládaných osmnácti na dvanáct měsíců. Za zavedení branné povinnosti nesl odpovědnost Theodor Blank, který byl ale dlouhodobě nemocen a při debatě o branné povinnosti ve Spolkovém sněmu se téměř zhroutil.²⁴⁶

Na pořad dne se tedy dostala změna na postu spolkového ministra obrany. Dne 13. července 1956 upozornil Strauss na chybné plány výstavby Bundeswehru a stanovený cíl 500 000 mužů ve zbrani označil za nerealistický.²⁴⁷ A dodal k tomu: „*Mají se povolávat vojáci, pro které není dost uniforem, zbraní, kasáren ani výcvikových prostorů*“.²⁴⁸ Strauss se chtěl stát ministrem obrany místo Blanka, ale Adenauer, který byl přesvědčen, že se plány Blankova úřadu dají splnit, Strausse odmítl: „*Pane Straussi, vyslechl jsem vás. Zapamatujte si: dokud jsem kancléřem, nikdy nebudete ministrem obrany!*“²⁴⁹

Tento postoj však Adenauerovi příliš dlouho nevydržel a dne 10. října 1956 funkci ministra obrany Straussovi nabídl. Ten však zprvu kvůli předchozímu postoji kancléře reagoval zdrženlivě. Adenauer proto rozvinul kouzlo své osobnosti a řekl: „*Pane Straussi, máte starému člověku za zlé, že je ještě v situaci, kdy dokáže měnit svá rozhodnutí?*“²⁵⁰ Bylo rozhodnuto. Dne 16. října 1956 Theodor Blank rezignoval a ještě téhož dne byl Strauss jmenován spolkovým ministrem obrany.²⁵¹

Na nového ministra obrany čekalo vyřešení několika podstatných problémů. První se týkal otázky, jak je možné urychlit vybudování Bundeswehru, když se Bonn zavázal Severoatlantické alianci vystavět do tří let vojsko o síle 500 000 mužů. Američané byli kvůli zpoždění německého znovuvybrojení poněkud rozmrzelí.²⁵² Německý příspěvek se navíc na přelomu let 1955 a 1956 už nejevil tak naléhavý jako na

²⁴⁵ Schmückle, Gerd: *Ohne Pauken und Trompeten. Erinnerungen an Krieg und Frieden*, Stuttgart 1982, s. 105.

²⁴⁶ Srov. Williams, op.cit., s. 347.

²⁴⁷ Finger, op.cit., s. 127, dále srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 300.

²⁴⁸ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 299.

²⁴⁹ Tamtéž, s. 300.

²⁵⁰ Tamtéž, s. 303.

²⁵¹ Theodor Blank se po volbách do Spolkového sněmu na podzim 1957 stal ministrem práce a sociálních věcí.

²⁵² Srov. Morgan, op.cit., s. 59.

začátku desetiletí. Ve Washingtonu se dokonce ozývaly hlasy, především z kruhu Senátu, které varovaly před tím, že vyzbrojení SRN zostří mezinárodní napětí.²⁵³ Státní tajemník Dulles však několikrát naléhal, zvláště v roce 1956, na rychlejší vybudování Bundeswehru.²⁵⁴ Podle Adenauera utrpěly německo-americké vztahy tím, „že jsme při budování Bundeswehru nepokročili dopředu tak, jak to Američané očekávali.“²⁵⁵

Druhý úkol nového ministra obrany se týkal zapojení Bundeswehru do strategického plánování NATO, což byla otázka také politického významu, jelikož Adenauerova vláda očekávala, že se tím Bonn přiblíží cíli zrovnoprávnění Spolkové republiky se západními spojenci. V pozadí tohoto problému se nacházela ožehavá otázka jaderného vyzbrojení. V neposlední řadě se jednalo o ekonomickou a finanční stránku, neboť sestavení jednotek a zajištění jejich výzbroje znamenalo značnou zátěž pro ekonomiku, jejíž obnova ještě nebyla úplně dokončená.

Strauss měl velkou ctižádost osobně ovlivnit základní otázky branné politiky. Jeho kritika patřila spíše armádním špičkám než Blankovi, o kterém věděl, že jeho kroky vycházely z projektů, jež vytvářeli jeho vojenští poradci. Zatímco tedy označil Blankův plán výstavby za nerealizovatelný, napadl Strauss nejvyšší představitele důstojnického sboru Bundeswehru. Zpochybnil jejich organizační schopnosti a poukázal na skutečnost, že ani za Hitlera nebylo vyzbrojení tehdejších jednotek provedeno tak rychle, a to se začínalo na základech elitního Reichswehru, zatímco Bundeswehr musel začít od nuly.²⁵⁶ Se zlostí zahořklého nadporučíka, který byl přesvědčen, že velení Wehrmachtu mělo svůj podíl viny na katastrofě roku 1945, směřoval Strauss řešení otázky organizace Bundeswehru do úzkých mantinelů. Během debat o branné ústavě vystupoval striktně proti zvláštní ústavněprávní roli Bundeswehru a byl horlivým zastáncem parlamentní kontroly nové armády.²⁵⁷

Oproti svému předchůdci navrhoval Strauss sestavit během následujících pěti let armádu o síle 360 000 mužů, přičemž do konce roku 1956 měl Bundeswehr disponovat 67 tisíci muži. Argumentoval přitom, že rozhodující není vlastní počet vojáků, ale moderní výzbroj a schopnost rychlého bojového nasazení.²⁵⁸ Odůvodňoval to logicky tím, že v atomovém věku by zdlouhavá mobilizace stejně nebyla možná. Požadovaly se

²⁵³ Srov. Adenauer, *Erinnerungen*, 1955-1959, Stuttgart 1967, s. 203.

²⁵⁴ Například 12. června 1956 ve Washingtonu vůči Adenauerovi, viz Adenauer: *Erinnerungen* 1955-1959, s. 165.

²⁵⁵ Adenauer: *Erinnerungen*, 1955-1959, s. 303.

²⁵⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 298n.

²⁵⁷ Srov. Krieger, op.cit., s. 35.

²⁵⁸ Srov. Finger, op.cit., s. 115.

tři základní věci: stálá bojová připravenost, větší letectvo a pokud možno nejmodernější vybavení.

Straussova koncepce odpovídala představám, které začali zavádět do praxe Američané. Ti spoléhali na vyrovnání deficitu v konvenčních zbraních prostřednictvím většího množství zbraní atomových. Když se admirál Radford vyslovil v červenci 1956 pro snížení amerických konvenčních sil, bylo pro americké spojence těžké skousnout, že by jejich vlastní síly měly být zvýšeny.²⁵⁹ Adenauer a Strauss v reakci na to navrhli, aby branná povinnost v SRN byla pouze dvanáctiměsíční, aby se přeplánovalo tempo konvenčního vyzbrojování a změnil důraz na moderní typy zbraní a aby se uvažovalo o vyzbrojení Bundeswehru jadernými zbraněmi.²⁶⁰ Poněvadž však byla na jednu stranu produkce německých jaderných zbraní vyloučena stejně tak jako jejich zisk od USA, ale na druhou stranu musel Bundeswehr ve válečném případě disponovat odpovídajícími systémy, nabízelo se střední řešení: vybavení nosnými systémy, zatímco samotné hlavice zůstanou v amerických rukách. O nukleární variantu se sice nemělo usilovat, ale v principu měla tato otázka zůstat otevřená.²⁶¹

Během zasedání Severoatlantické rady v Paříži v prosinci 1956 se sešel Strauss s admirálem Radfordem, aby si promluvili o obranných plánech a výstavbě Bundeswehru. Strauss potvrdil německý závazek vybudování dvanácti západoněmeckých divizí (i když s větší časovou prodlevou, než se původně plánovalo) a Radford měl údajně přislíbit Bundeswehru výzbroj pro atomovou válku.²⁶²

Dohoda měla zůstat v přísné tajnosti. Adenauer však na tiskové konferenci dne 4. dubna 1957 odpověděl na otázku, zda má v úmyslu vyzbrojit Bundeswehr jadernými zbraněmi, že „*taktické atomové zbraně nejsou v podstatě nic jiného než další vývojové stadium dělostřelectva. ... Samozřejmě se bez nich nemůžeme obejít. ... Vývoj nemůžeme zastavit. ... Musíme se tímto novým typem vybavit.*“²⁶³

²⁵⁹ Velká Británie za vlády Harolda Macmillana oznámila 4. dubna 1957 prostřednictvím bílé knihy ministra obrany Duncana Sandyse, že podle amerického vzoru také plně přechází na strategii včasného nasazení jaderných zbraní. Silná redukce pozemních sil, která se měla týkat také rýnské armády, byla už na cestě. V polovině května 1957 odpálili Britové v oblasti Vánočního ostrova svou první vodíkovou bombu. Viz Schwarz, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. III., s. 358n.

²⁶⁰ Ke zkrácení branné povinnosti srov. jednání spolkového kabinetu 19. září 1956 viz *Kabinettsprotokolle 1956*, 152. Kabinettsitzung am 19. September 1956 [B.] Dauer des Grundwehrdienstes in: www.bundesarchiv.de (Kabinettsprotokolle Online); ke změně koncepce německého vyzbrojování srov. Cioc, Mark: *Pax Atomica: The Nuclear Defense Debate in West Germany during the Adenauer Era*, New York 1988, dále Schwarz, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. III., s. 356-363.

²⁶¹ Srov. Schwarz, op.cit., s. 359.

²⁶² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1840.

²⁶³ Tamtéž, s. 1922. Srov. Cioc, op.cit. s. 42n.

Proti plánu vyzbrojení Bundeswehru jadernými zbraněmi vydala 12. dubna 1957 skupina osmnácti významných fyziků z Ústavu Maxe Plancka pro teoretickou fyziku v Göttingenu manifest, v němž stálo, že „malá země jako Spolková republika nejlépe zajistí vlastní bezpečnost a přispěje ke světovému míru, když se výslovně a dobrovolně vzdá vlastnictví jaderných zbraní jakéhokoli typu“.²⁶⁴ Signatáři manifestu se navíc zavázali, že se nebudou za žádných okolností podílet na výrobě, testování či používání těchto zbraní.²⁶⁵ Strauss a Adenauerův kabinet argumentovali, že i Spolková republika by měla být vybavena jadernými zbraněmi, protože jinak by se základny Bundeswehru podél železné opony staly oslabenou jadernou zónou, a tím i snadným cílem sovětského útoku.²⁶⁶

Goettingenský manifest otevřel širokou veřejnou diskusi o otázce atomového zbrojení. SPD požadovala, aby bylo od vyzbrojení Bundeswehru jadernými zbraněmi upuštěno a aby bylo odmítnuto uložení atomových bomb a rozmístění jednotek států NATO vybavených jadernými zbraněmi na území SRN.²⁶⁷

Pro Adenauerův kabinet a křesťanské demokraty byla celá záležitost nepřijemná, neboť bylo pět měsíců před spolkovými volbami a spor jim mohl zmařit pečlivě připravenou volební strategii. Kancléř proto pozval do Bonnu pět z oněch osmnácti profesorů, aby si o záležitosti promluvili. Výsledkem debaty bylo společné komuniké s prohlášením, že „Spolková republika nebude vyrábět jaderné zbraně a spolková vláda nemá důvod kontaktovat německé jaderné vědce kvůli účasti na vývoji těchto zbraní“.²⁶⁸ Mimoto nechal Strausse jako ministra obrany prohlásit, že spolková vláda neusiluje o pravomoc disponovat atomovými zbraněmi.²⁶⁹ Veřejnost se tím ale nedala uklidnit, jelikož pro případ neúspěchu odzbrojovacích jednání mezi Východem a Západem zůstávala otevřenou otázkou eventualita vyzbrojení Bundeswehru atomovými nosiči. Spor navíc vyostřila sovětská nóta z konce dubna a vyvrcholil na jarní konferenci NATO, která se konala poprvé na německé půdě, v Bad Godesbergu a na níž bylo definitivně rozhodnuto o nuklearizaci štítu.²⁷⁰

O to překvapivější bylo, že koalice CDU/CSU získala ve spolkových volbách v září 1957 absolutní většinu. Křesťanští demokraté dosáhli velkolepého vítězství 50,2

²⁶⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1925n. a Cioc, op.cit., s. 75.

²⁶⁵ Tamtéž.

²⁶⁶ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1923 a 1925n.

²⁶⁷ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1947n.

²⁶⁸ Tamtéž, s. 1928n.

²⁶⁹ Tamtéž, s. 1950.

²⁷⁰ Srov. Schwarz, *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland*, sv. III., s. 336. K sovětské nótě srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1930n.

procent hlasů a obsadili 270 ze 497 křesel v Bundestagu, zatímco sociální demokraté si oproti předchozím volbám polepšili pouze nepatrně, když získali 31,8 procent hlasů a 169 mandátů.²⁷¹ Problematickou otázku případného atomového vyzbrojení, stejně tak neúspěch v pokroku otázky znovusjednocení Německa se CDU podařilo úspěšně zakrýt pomocí šikovně zvolených volebních hesel „Žádné experimenty“ a „Mějte na paměti Maďarsko“. Poslední čtyři roky přinesly stabilizaci ve vnitřní i zahraniční politice Spolkové republiky. Vývoj vedl k větší vážnosti Bonnu v zahraničí, v neposlední řadě na základě stoupající hospodářské kapacity, která zase příznivě působila na vnitropolitickou situaci. Především hospodářský rozmach nahrával unijním stranám, které svou předvolební kampaň zaměřily na primární požadavek většiny voličů – na slib zajištění toho, co bylo v uplynulých letech dosaženo.

Strauss se mezitím stihl oženit. Dne 4. června 1957, teprve šest týdnů po zasnoubení, si v Sankt-Marinus-Kirche v Rottu nad Innem vzal sedmadvacítiletou Marianne Zwicknaglovou. S jejím otcem Maxem Zwicknaglem se sice Strauss znal již z dob jejich společného působení v Hospodářské radě ve Frankfurtu, avšak kontakty s jeho dcerou zůstaly omezeny na dvě letmá setkání z let 1948 a 1953. Toho dne byl položen základní kámen šťastného manželství, z kterého vzešly tři děti, synové Max Josef a Franz Georg a dcera Monika.

V říjnu 1957 došlo ke změně vlády v Bavorsku. Dosavadní ministerský předseda Wilhelm Hoegner (SPD) oznámil 9. října svou rezignaci. Důvodem jeho odchodu byla demise ministrů za BP a GB/BHE, čímž byl zpečetěn rozpad vládní koalice. V Hoegnerově kabinetu zůstala z původních koaličních partnerů pouze FDP, s níž ale sociální demokraté nedisponovali dostatečným počtem hlasů v zemském sněmu. Bavorský zemský sněm následně zvolil hlasy CSU, GB/BHE a FDP předsedu CSU Hannse Seidela novým ministerským předsedou.²⁷²

Dne 4. října 1957 vystřelili Rusové na oběžnou dráhu Sputnik, čímž dokumentovali schopnost vytvořit rakety s dostřelem až do Ameriky. Následkem byla další revize americké obranné strategie.

O dva dny dříve předložil polský ministr zahraničí Adam Rapacki před Valným shromážděním OSN návrh na vytvoření nukleárně neutrální zóny ve střední Evropě (měla zahrnovat oba německé státy, Polsko a Československo), jehož přijetí by jednak

²⁷¹ Volební výsledky podle AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 2026.

²⁷² K rozpadu vládní koalice a k složení nového bavorského kabinetu srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 2036.

znamenal, že Bundeswehr by ztratil naději na získání atomových zbraní, a jednak, že americké jednotky rozmístěné na území SRN by už nemohly hrozit nasazením těchto zbraní. Plán tak směřoval k likvidaci americké bezpečnostní garance pro SRN. V jeho pozadí stáli Sověti s úvahou, že plán povede k dezintegraci západního společenství.²⁷³

Adenauer plán odmítl a trval na posílení západoněmecké obrany vyzbrojením Bundeswehru jadernými zbraněmi.²⁷⁴ Jak vysvětlil Strauss v jednom článku ze dne 25. února 1958, Bonn zásadně neodmítal myšlenku bezjaderné zóny, jak ji představil Rapacki.²⁷⁵ Strauss chtěl ovšem zónu značně rozšířit dále na Východ („zhruba na celkovou oblast sovětských satelitů“) a také omezit konvenční zbrojení. Zdůraznil německou ochotu prejudikovat vojenský status sjednoceného Německa ve smyslu zřeknutí se jaderných zbraní, současně dal ale jasně najevo, že Bonn nemůže souhlasit s odzbrojovacím plánem, který vychází ze statu quo, tj. z rozdělení Německa.²⁷⁶

K Adenauerovu stanovisku se kupodivu přiklonili Francouzi. Vláda Félix Gaillarda usoudila, že Spojené státy se dříve či později stáhnou z Evropy, a ta pak bude potřebovat vlastní jaderný potenciál. Proto navrhla, aby se Francie, Spolková republika Německo a Itálie podílely společně na vývoji a výrobě jaderných zbraní a odpovídajících nosných zařízení.²⁷⁷ Adenauer pochopil, že výroba by mohla probíhat mimo německé území, tudíž by nedošlo k porušení pařížských dohod. Kromě toho si byl vědom, že Francouzi vyzývají k účasti další státy proto, že své finanční zdroje vyčerpaly válkou v Alžírsku. Jinak řečeno, potřebují německé peníze. Adenauerovi se francouzský plán líbil – poskytoval mu totiž dominantní postavení.²⁷⁸

Následovaly tajné rozhovory, během kterých nechal Adenauer Straussovi takřka volné ruce.²⁷⁹ Když se začaly objevovat v tisku zvěsti o tomto projektu, Paříž vše dementovala, protože francouzská veřejnost se stále ještě nebyla schopna smířit s německým znovuvyzbrojením.²⁸⁰ Charles de Gaulle, když se v červnu 1958 stal francouzským předsedou vlády, nechal veškerá jednání zastavit. Jak Strauss oznámil, de

²⁷³ Srov. Doering-Manteuffel, Anselm: *Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Aussenpolitik und innere Entwicklung 1949-1963*, Darmstadt 1983, s. 94 a 96.

²⁷⁴ Srov. prohlášení spolkového kabinetu viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 2033.

²⁷⁵ Článek se objevil v Politisch-Sozialen Korrespondenz. Cit. podle Siegler, Heinrich: *Wiedervereinigung und Sicherheit Deutschlands*, sv. 1, s. 382n.

²⁷⁶ Tamtéž.

²⁷⁷ Srov. Bandulet, Bruno: *Die Bundesrepublik Deutschland zwischen den USA, der Sowjetunion und Frankreich. Alternativen der deutschen Aussenpolitik von 1952 bis 1963*, Würzburg 1969, s. 171-173, dále srov. Adenauer: *Erinnerungen, 1955-1959*, s. 325nn.

²⁷⁸ Williams, op.cit., s. 358, dále srov. Adenauer: *Erinnerungen, 1955-1959*, s. 328nn. a 339.

²⁷⁹ Krieger, op.cit., s. 40.

²⁸⁰ Tamtéž.

Gaulle se k tomuto návrhu několikrát vrátil, naposledy v roce 1964.²⁸¹ Německo-francouzská smlouva z roku 1963 sice obsahovala formulaci o rozsáhlé spolupráci v oblasti obrany, nikdy se jí ale nepodařilo rozvinout v opravdovou alianci.

Na zasedání Severoatlantické aliance v prosinci 1957 v Paříži se šéfové vlád států NATO shodli, že vojenské síly NATO v Evropě mají být vyzbrojeny jadernými zbraněmi a raketami středního doletu pod americkou kontrolou. Tímto rozhodnutím byl odejmut podklad pro diskusi o neangažovanosti a zamítnuto tak další projednávání Rapackého plánu.²⁸²

Zamítnutí Rapackého plánu Spolkovou vládou a současně rozhodnutí k atomovému vyzbrojení Bundeswehru vyvolalo vnitropolitickou kontroverzi, která se stala mezníkem ve vývoji západoněmeckého státu. V debatě ve Spolkovém sněmu dne 23. ledna 1958 o zahraniční a bezpečnostní politice SRN zaútočili bez milosti na Adenauerovu politiku Thomas Dehler z FDP a Gustav Heinemann, tehdy již člen SPD.²⁸³ Debata tehdy skončila těžkou porážkou kancléře.²⁸⁴

V březnu 1958 se však ve Spolkovém sněmu konala další debata o zahraničně-politických a obranných otázkách, a z té si již Adenauer odnesl souhlas s „vyzbrojením Bundeswehru nejmodernějšími zbraněmi.“²⁸⁵ Strauss ale musel v Bundestagu prohlásit, že „jaderné hlavice zůstávají v americkém vlastnictví pod americkým zámekem“ a že „jsou odejmuty naší dispoziční moci“.²⁸⁶

Pro kancléře byl požadavek po atomových zbraních v přední řadě otázkou politického statusu, jelikož chtěl Spolkovou republiku postavit na stejný stupeň s Francií a Británií. Němečtí vojáci měli mít stejné zbraně jako jejich spojenci. Američané ale německý požadavek po jaderných zbraních nakonec odmítli. Eisenhowerova vláda totiž mezitím začala usilovat o pokrok v otázkách odzbrojení a uvažovala o vrcholné konferenci. Adenauer sledoval tyto tendence značně skepticky a prohlásil, že „ačkoli je prezident Eisenhower jistě přesvědčen o nebezpečí komunismu, přesto se snaží vstoupit do dějin jako prezident odzbrojení a míru.“²⁸⁷

²⁸¹ Tamtéž.

²⁸² Srov. *Erinnerungen*, 1955-1959, s. 346.

²⁸³ Průběh debaty viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2101-2110 nebo *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada III., sv. 4, s. 234nn., srov. *Erinnerungen*, 1955-1959, s. 360nn.

²⁸⁴ Srov. Doering-Manteuffel, op.cit., s. 96.

²⁸⁵ Srov. jednání spolkového kabinetu o debatě ve Spolkovém sněmu viz *Kabinettsprotokolle*, 19. Kabinettsitzung am 26. März 1958, A. Einzelfragen, in: www.bundesarchiv.de (Kabinettsprotokolle Online).

²⁸⁶ Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2156. Průběh celé debaty srov. tamtéž, s. 2137-2180.

²⁸⁷ Cit. dle Koch, op.cit., s. 296.

Odepření Američanů poskytnout Bundeswehru atomové zbraně jim však nebránilo v tom, aby Spolkové republice prodali nosiče těchto zbraní za miliardové částky. V dubnu 1958 odcestoval Strauss na návštěvu Washingtonu s cílem objednat první nosiče jaderných zbraní pro Bundeswehr. Strauss vyřadil konkurenční nabídky výrobců amerických letounů „Grumman Super Tiger“ a francouzských „Mirage III“ a rozhodl se objednat v té době nejdražší bojový systém, kterým byly letouny známé pod názvem „Starfighter“ od americké firmy Lockheed.²⁸⁸

Starfighter byl objednán jak ve verzi nosiče jaderných bomb, tak i v běžné verzi. Zároveň byla zakoupena licence pro jeho případnou výrobu ve Spolkové republice. Tento projekt představoval obrovský zbrojní program a nabízel zároveň možnost vytvoření nového německého leteckého průmyslu. Kvůli vysokému procentu zřícení při zkušebních letech však Starfighter plnil přední stránky novin, a to až do jeho vyřazení o více jak dvacet let později.²⁸⁹

Vyřazení konkurenčních nabídek zdůvodnil Strauss tím, že jejich letouny nebyly kompatibilní se systémy Severoatlantické aliance. Problém však spočíval v tom, že letouny Starfighter nebyly slučitelné se systémy Bundeswehru.²⁹⁰ Podstatným nedostatkem letounů Starfighter bylo, že nemohly létat za nepříznivého počasí. Strauss ale potřeboval letouny, které by mohly operovat za každého počasí, a zároveň požadoval, aby sloužily jako víceúčelové bombardéry. Podle představ spolkového ministerstva obrany měl být v letounech instalován systém autopilota, navigační systém, víceúčelový radar, zaměřovač raket, kamerový systém a zařízení pro případné zavěšení atomových bomb. Na základě německých požadavků tak muselo dojít ke zkonstruování zcela nové verze tohoto typu letounu, která pak nesla označení F-104 G. Spolkové ministerstvo obrany nakonec v průběhu následujících let objednalo přes devět set letounů Starfighter, za které Spolková republika zaplatila několik miliard marek.²⁹¹

Když byl tento speciální letoun vyroben a nasazen do výzbroje Bundeswehru, nikdo netušil, s jak velkými problémy se bude jeho provoz potýkat. Od prvního nasazení Starfighteru v létě 1960 do konečného vyřazení tohoto typu letounu v květnu 1991 bylo z různých důvodů ztraceno 292 strojů, přičemž jen v období let 1961 a 1964

²⁸⁸ Schröck, op.cit, s. 125.

²⁸⁹ Krieger, op.cit., s. 39.

²⁹⁰ Schröck, op.cit, s. 126.

²⁹¹ Strauss byl v souvislosti s nákupem stíhacích letounů Starfighter dokonce obviňován, že přijal od Lockheedu několikamilionový úplatek. Oprávněnost tohoto obvinění však nebyla nikdy prokázána. Najevno vyšlo pouze to, že Lockheed v souvislosti se zbrojními zakázkami dlouhá léta uplácel přední politiky západního tábora. Z přijímání úplatků byli usvědčeni dva tehdejší japonské premiéři i nizozemský princ Bernhard, který musel rezignovat na všechny své veřejné funkce. Viz Schröck, s. 128.

havarovalo 64 letounů. Za celé období jejich provozu nalezlo v jejich troskách smrt 116 německých pilotů.

Dne 26. května 1959 předložil prezident Eisenhower Kongresu atomovou obrannou dohodu, která byla uzavřena mimo jiné se Spolkovou republikou a stanovovala předání atomových informací a stejně tak výzbroje pro výcvik s atomovými zbraněmi.²⁹² Bundeswehr nakoupil nosiče, avšak k nim náležící atomové hlavice zůstaly pod americkou ochranou. V praxi to vypadalo tak, že na německých vojenských letištích američtí vojáci střežili atomové hlavice, přičemž němečtí důstojníci pořádně nevěděli, zda hlavice byly vůbec k dispozici, a když, tak v jakém množství. Často byly nosiče a hlavice od sebe tak prostorově vzdáleny, že jejich připravenost k nasazení byla ve vážném případě pochybná.²⁹³

Pro Strausse nebylo znovuvyzbrojení pouze zahraničněpolitickou a bezpečnostní otázkou, nýbrž také ekonomickou. Chtěl vybudovat vlastní západoněmecký zbrojní průmysl, protože v tom viděl základní prostředek, jak se dostat na úroveň západních mocností. Zvláště usilovně se zasazoval o letecký a později i kosmický průmysl, s čímž spojoval rozvoj civilní letecké dopravy. Podle Strausse měl hrát stát v této oblasti stejně důležitou roli jako v případě civilního jaderného průmyslu.²⁹⁴

IX. 1. Strauss a berlínská krize

V sovětských představách o řešení německé otázky začala v roce 1955 nová fáze, která se ohlašovala už na berlínské konferenci ministrů zahraničí čtyř velmocí na přelomu ledna a února 1954. Dosavadní sovětská politika, která byla nejlépe vyjádřena nótou z března 1952, nasvědčovala úmyslu Moskvy ofenzivně pozměnit poměry ve střední Evropě prostřednictvím neutralizace sjednoceného Německa. Odmítavý postoj západních mocností a udělení suverenity Spolkové republice učinily nezbytnou revizi tohoto kurzu: Moskva přešla v druhé polovině padesátých let k defenzívě a omezila se prozatím na svůj minimální cíl - konsolidaci a mezinárodní uznání Německé demokratické republiky.

²⁹² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2452.

²⁹³ Bandulet, op.cit., s. 73.

²⁹⁴ Srov. Krieger, op.cit., s. 42.

Podkladem pro požadavek na uznání NDR byla komunistická teorie o existenci dvou německých států. Když první tajemník ÚV KSSS, Nikita S. Chruščov, mluvil dne 26. července 1955 ve Východním Berlíně o tom, že na území Německa vznikly „*dva státy s rozdílným společenským a hospodářským zřízením*“,²⁹⁵ potvrdil tím sice jen konstatování vyjádřené již dříve komunistickou stranou, nové ovšem byly důsledky, které Chruščov z teorie dvou států vyvozoval. Znovusjednocení Německa už totiž nebyl přisuzován takový význam jako v předchozích letech a konání svobodných voleb, ke kterému se Moskva dosud hlásila alespoň verbálně, nebylo už považováno za proveditelné. Chruščov naopak ve své řeči zdůraznil, že německou otázku nelze řešit „*na úkor zájmů Německé demokratické republiky*“, že „*mechanické sjednocení*“ obou částí Německa je „*neréálnou věcí*“ a že „*politické a sociální výdobytky*“ obyvatel ve východní části Německa nesmějí být ohroženy.²⁹⁶

Moskva už nadále nejevila sebemenší ochotu zpochybňovat existenci NDR, ani za cenu sjednoceného neutralizovaného Německa. Ve svém projevu v Lipsku dne 4. března 1959 Chruščov nevyloučil znovusjednocení Německa ve vzdálenější budoucnosti, nenechal ale nikoho na pochybách, že kdyby k tomu došlo, tak pak jediné na socialistickém základě.²⁹⁷ Pro sovětské vedení to však byl značně vzdálený a nezávazný cíl. Krátkodobým cílem Moskvy bylo fixovat danou situaci ve střední Evropě.²⁹⁸

Zachování statu quo ve střední Evropě bylo jedním z motivů berlínské krize, kterou Moskva vyvolala v listopadu 1958.²⁹⁹ Další příčinou jejího vypuknutí bylo Chruščovovo úsilí o nátlak na Spojené státy, aby přistoupily na odzbrojovací jednání,³⁰⁰ a především špatná hospodářská a sociální situace v NDR. Možnost svobodného pohybu mezi Východním a Západním Berlínem vedla totiž v druhé polovině padesátých let k masivnímu odchodu východoněmeckého, především vysoce kvalifikovaného

²⁹⁵ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1497.

²⁹⁶ Tamtéž, s. 1496n.

²⁹⁷ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2378. Také projekt konfederace obou německých států, který poprvé přednesl Walter Ulbricht dne 31. prosince 1956, se plně kryl se sovětskými záměry. Konfederace nebyla komunistickou stranou nikdy chápána jako krok ke znovusjednocení v západním slova smyslu, ale za prvé měla přiblížit NDR mezinárodněprávnímu uznání a za druhé umožnit ovlivňování SRN s cílem dosažení sjednocení Německa na komunistickém základě. To bylo také patrné z Ulbrichtova článku v „*Neues Deutschland*“ z 31. prosince 1956, viz Siegler, *Dokumentation zur Deutschlandfrage*, sv. 1, s. 583.

²⁹⁸ Bandulet, op.cit., s. 304.

²⁹⁹ Srov. Hanrieder, Wolfram a Auton, P. Graeme: *The Foreign Policies of West Germany, France and Britain*, New Jersey 1980, s. 56, dále Morgan, op.cit., s. 76.

³⁰⁰ Srov. Morgan, tamtéž, dále Taubman, William: *Chruščov. Člověk a jeho doba*. Praha 2005, s. 395-404.

obyvatelstva na Západ a východoněmecký vůdce Walter Ulbricht naléhal na Chruščova, aby podnikl rázný krok k včlenění celého Berlína do NDR.

V listopadu 1958 zaslal Chruščov západním velmocím ultimátum, ve kterém Moskva požadovala, aby byl během následujících šesti měsíců ukončen okupační status v Berlíně, což znamenalo odchod západních vojsk, a aby byl Berlín přetvořen ve svobodné demilitarizované město. Pokud by jednání byla neúspěšná, hrozili Sověti předáním kontroly nad přístupovými trasami do západních sektorů Berlína východoněmecké vládě, se kterou by zároveň uzavřeli separátní mírovou smlouvu.³⁰¹

Krise vyvrcholila v roce 1961 po bezvýsledném červnovém setkání amerického prezidenta J. F. Kennedyho a Chruščova ve Vídni. Země Varšavské smlouvy se po formální schůzce rozhodly uzavřít v noci z 12. na 13. srpna 1961 hranice mezi Západním Berlínem a NDR, respektive východní částí Berlína.³⁰² Krátce na to byla zahájena stavba betonové zdi s ostnatým drátem, která obehkala celý Západní Berlín. Spojovací cesty mezi Spolkovou republikou a Západním Berlínem nebyly nijak dotčeny. Spojené státy sice proti výstavbě zdi protestovaly, ale ve skutečnosti se s její realitou brzy smířily, zvláště když nebyly ohroženy životní zájmy atlantického společenství. Chruščov, který si nepřál zostření vztahů se Západem, nakonec mírovou smlouvu s NDR neuzavřel. Výsledek krize potvrdil status quo rozděleného Berlína i celého Německa.

Strauss byl z důsledků krize rozladěný. Ve svých pamětech kritizuje „zaslepenost Američanů v celém průběhu krize“ a píše, že výstavba zdi „byla možná pouze se souhlasem Američanů.“³⁰³ Nutno podotknout, že si své výtky poznamenal více jak dvacet let po výstavbě berlínské zdi, a tudíž byly ovlivněny historickým vnímáním po značném časovém odstupu.

Zahraničněpolitická a bezpečnostní koncepce Adenauerovy vlády, ať už se jedná o integraci do západních struktur či výstavbu Bundeswehru a jeho případné vyzbrojení atomovými zbraněmi, byla závislá na úzkém spojení se Spojenými státy. Na konci padesátých let se však německá zahraniční a bezpečnostní politika začala postupně dostávat do krize, protože její základ, „zvláštní vztah“ mezi SRN a USA, začal být

³⁰¹ Srov. znění Chruščovova ultimáta in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2281nn.

³⁰² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2886n.

³⁰³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 433.

Washingtonem zpochybňován.³⁰⁴ Vzhledem k nové americké strategii „pružné reakce“ nebylo už vypuknutí války v Evropě tak docela nepravděpodobné, kromě toho se objevil americký záměr více omezit manévrovací prostor Bonnu a jeho politiku plně podrobit americkým zájmům. Německá suverenita, která byla dosažena pomocí USA, byla právě touto mocností stále více ohrožována: Spojené státy začaly v důležitých oblastech své zahraniční politiky dávat přednost dohodě se SSSR před „dobrým vztahem“ k SRN. Tento vývoj vyvrcholil smlouvou o zákazu testování jaderných zbraní v létě 1963, ke které Spolková republika musela přistoupit, přestože se jejího vyjednávání neúčastnila, smlouva nesloužila jejím zájmům a dřívější junktim mezi odzbrojením a znovusjednocením tím byl definitivně opuštěn.³⁰⁵

Kennedyho vláda se de facto zbavila závazku přijatého pařížskými smlouvami, že Spojené státy budou usilovat o znovusjednocení Německa.³⁰⁶ Místo toho byl Washington kvůli vyrovnání se s Moskvou ochoten pouze přistoupit na status quo v Německu a ve střední Evropě. Zároveň se oproti padesátým létům začala přísněji uplatňovat ta ustanovení pařížských smluv, která byla pro Německo nepříznivá. Týkalo se to především otázky německého spolurozhodování při nasazení jaderných zbraní, a tedy i obrany vlastního teritoria. Washington vykládal znění pařížských smluv stále více v neprospěch Bonnu, jehož politická pozice se v porovnání s padesátými lety značně zhoršila.³⁰⁷

³⁰⁴ K politice USA vůči SRN v padesátých letech srov. obec. Felken, Detlef: *Dulles und Deutschland. Die amerikanische Deutschlandpolitik 1953-1959*, Bonn 1993. K počátkům a příčinám krize ve vzájemných vztazích srov. Bandulet, op.cit., s. 176-232, dále Morgan, op.cit., s. 75-135.

³⁰⁵ Bandulet, op.cit., s. 339. Spolková republika se už během první poloviny padesátých let snažila dosáhnout toho, aby západní mocnosti přistoupily na junktim mezi znovusjednocením a dohodou o evropské bezpečnosti. Kdyby Západ v otázce odzbrojení vyšel Sovětům vstříc, aniž by zároveň vyjednal podstatné ústupky Moskvě ohledně Německa, pak už by podle Adenauera Sověty k řešení německé otázky nic nepřimělo. Princip „odzbrojení současně se znovusjednocením“ se stal součástí konkrétní německé politiky, srov. Adenauer, *Erinnerungen*, 1955-1959, s. 307. Případná dohoda o odzbrojení nesměla v žádném případě vést k zachování statu quo ve střední Evropě nebo dokonce k neutralizaci Spolkové republiky či celého Německa, srov. tamtéž, s. 283. V opačném případě by byla pro spolkovou vládu odzbrojovací opatření ve střední Evropě, která by se týkala především SRN a NDR, naprosto nepřijatelná, viz tamtéž, s. 283. Spojené státy na tento junktim přistoupily, i když – jak podotknul Adenauer – to na ženevské konferenci v červenci 1955 vypadalo, že se od junktému upustí, srov. tamtéž, s. 35-37. Avšak na jednání ministrů zahraničí vítězných mocností v říjnu 1955 v Ženevě byl junktim západními představiteli jednoznačně prezentován, viz Doering-Manteuffel, op.cit., s. 87n., dále srov. Adenauer, *Erinnerungen*, 1955-1959, s. 35-37.

³⁰⁶ Signatáři smlouvy se zavazovali, že budou jako společný cíl prosazovat sjednocení Německa jakožto svobodného státu a uzavření svobodně sjednané mírové smlouvy pro celé Německo. Viz článek 7 „Smlouvy o vztazích mezi Spolkovou republikou a třemi mocnostmi“ in: März, Peter: *Dokumente zu Deutschland 1944-1994*, München 1996, dok. 11, s. 87 nebo AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1298.

³⁰⁷ Bandulet, op.cit., s. 339n.

Ačkoli se jisté aspekty americké politiky, které byly pro Německo nepříznivé, daly zaznamenat už v průběhu roku 1961, projevovala se v Bonnu snaha, a to zvláště u Adenauera, vynořující se rozdíly podceňovat. Adenauer zřejmě pokládal politiku Kennedyho administrativy za ovlivnitelnou. Domníval se, že za „chybné kroky“ v politice Washingtonu není zodpovědný Kennedy, ale jeho poradci. V Adenauerových vzpomínkách lze hned na několika místech najít domněnku, že prezident Kennedy je obklopen příliš mnoha poradci, kteří na něj mají neblahý vliv, že tito poradci musejí být nejdříve odstraněni a že sám Kennedy se příliš zabývá vnitropolitickými problémy.³⁰⁸ Německá vláda si ještě na přelomu let 1961 a 1962 dělala naději, že se „zvláštní vztah“ mezi Bonnem a Washingtonem podaří obnovit.³⁰⁹

Bonn se americké vládě, která se obávala politiky de Gaulla, nabídl jako partner při úsilí o zachování amerického vlivu v Evropě.³¹⁰ Tato německá iniciativa vycházela z předpokladu, že z toho bude profitovat politická role Spolkové republiky, která v posledních letech ztrácela na významu. Při svém prvním setkání s Kennedym v dubnu 1961 ve Washingtonu káral Adenauer dokonce stávající americkou vládu za to, že nevyužívá svého „morálního práva na vedení“ a „chová se rezervovaně.“³¹¹

Jedním z nejvyhraněnějších zastánců úzké koordinace německé a americké politiky byl Strauss. Při příležitosti několika svých projevů ve Spojených státech se přimlouval za vytvoření „atlantického společenství“ mezi USA a sjednocenou západní Evropou.³¹² Obzvláště pozitivně muselo být ve Spojených státech přijímáno to, že Strauss odmítal jakékoli myšlenky na samostatnou, pro Washington neakceptovatelnou evropskou politiku, a zároveň se tak zříkal de Gaullovy koncepce. V jednom rozhovoru dne 10. června 1961 zaujal dokonce stanovisko, které překračovalo Adenauerovy dosavadní názory: „*Jednota Evropy není vlastním cílem, ale pouze nezbytným krokem na cestě k jednotnému atlantickému společenství.*“³¹³

Při přednášce na univerzitě v Georgetown koncem listopadu 1961 rozvinul Strauss do detailu svůj protikladný program k de Gaullově koncepci. Odmítl hegemonii jakéhokoli evropského státu stejně jako pojem evropské rovnosti a poukázal na to, že alianční partneři by dobrovolně měli omezit svou svrchovanost právě proto, že suverenita bez aliance není nadále možná. Také by se měli zříci svých národních

³⁰⁸ Srov. Adenauer, *Erinnerungen 1959-1963*, s. 119, 127, 139.

³⁰⁹ Srov. Bandulet, op.cit., s. 197.

³¹⁰ Tamtéž.

³¹¹ Adenauer, *Erinnerungen 1959-1963*, s. 93.

³¹² Srov. Bandulet, op.cit., s. 198.

³¹³ Z rozhovoru pro „Rheinische Post“ (Düsseldorf), cit. dle *Bulletin*, 14. června 1961, č. 107, s. 1032.

obránných plánů a dohodnout se na společné bezpečnostní koncepci. Strauss navíc poznamenal, že si nemyslí, že by mezi Evropou a Amerikou existovali nějaké podstatné zájmové rozdíly. Svoji přednášku uzavřel tím, že se vyslovil pro „atlantickou unii“. Tato unie by si měla postupně vytvořit společný trh a politické vedení, které by bylo kontrolováno parlamentní cestou. Unie jako zastřešující instituce by se měla zabývat všemi politickými otázkami, které byly dosud jednostranně projednávány suverénními vládami. Spolupráce by měla dosáhnout až „systematické podpory zotročených národů“. Dobrovolným zřeknutím se suverénních práv získá atlantická unie značnou převahu nad komunistickým blokem.³¹⁴ Strauss byl s Adenauerem zajedno v tom, že sjednocení západní Evropy nelze oddělit od konceptu atlantického partnerství. Adenauer ale nebyl ochoten jít tak daleko jako Strauss. Atlantickou unii odmítl a omezil se na euro-americké partnerství.³¹⁵ Oba státníci ale v obnovení „zvláštního vztahu“ s USA spatřovali slibnou cestu, jak dosáhnout posílení politické pozice Spolkové republiky.

Hlavním důvodem německé opory o Spojené státy byla skutečnost, že bezpečnost Německa před útokem z Východu byla závislá na americké přítomnosti v Evropě. S ochotou zasadit se o zachování amerického vedení v západní alianci bylo spojováno také očekávání, že Washington by pak mohl být vůči Bonnu vstřícnější než dosud. Spolková vláda od Američanů především očekávala příznivější postoj v otázkách bezpečnostní politiky, které se týkaly posuzování úlohy atomových a konvenčních zbraní při obraně spojeneckých oblastí.

Vztahy mezi Bonnem a Washingtonem se však na počátku šedesátých let nevyvíjely podle Adenauerových představ a německý kancléř si z toho učinil závěr, že je třeba změnit koncepci zahraniční politiky. Úzkou závislost na USA pomýšlel nahradit konkrétní německo-francouzskou spoluprací, a vytvořit tak nový mocenský faktor v Evropě, který by disponoval schopností prosadit vlastní zájmy oproti americkým.³¹⁶ Na vytlačení Spojených států z Evropy ale v žádném případě nepomýšlel, jelikož Evropa spojenectvím s USA potřebovala, aby byla schopna vyrovnat převažující moc Sovětského svazu.³¹⁷ Na takové změně politických poměrů na evropském kontinentu se Adenauer s de Gaullem v podstatě shodli (de Gaulle došel k podobným závěrům z hlediska specifických francouzských zájmů).³¹⁸

³¹⁴ Cit. dle *Bulletin*, 1. prosince 1961, č. 224, s. 2098-2101.

³¹⁵ Srov. Adenauer, *Erinnerungen 1959-1963*, s. 147.

³¹⁶ Srov. Koch, op.cit., s. 302-320, Bandulet, op.cit., s. 251-259.

³¹⁷ Bandulet, op.cit., s. 340.

³¹⁸ Tamtéž.

Německu i Francii šlo o to, aby atomové odstrašení v Evropě bylo zachováno a přitom nebyla omezena její suverenita, ohrožovaná americkou hegemonií. Co se týče vztahů k Sovětskému svazu, měla být do budoucna dohoda jednoho z partnerů s Moskvou na úkor a bez konzultací druhého partnera vyloučena. Vztah mezi oběma státy měl prioritu před vztahy ke třetím státům. Jako instrument této plánované spolupráce byla dne 22. ledna 1963 podepsána německo-francouzská smlouva.³¹⁹

Rozhodující síly v CDU však nebyly na tak dalekosáhlou revizi německé zahraniční politiky připraveny a chtěly pokračovat v politických zásadách z padesátých let, přestože tehdejší poměr mezi USA a SRN se mezitím vytratil.³²⁰ Typickým představitelem tohoto směru v CDU byl Gerhard Schröder, jenž byl od listopadu 1961 ministrem zahraničí. Pouze CSU stála nadále na Adenauerově straně. Franz Josef Strauss, který se stal v březnu 1961 jejím předsedou,³²¹ byl v letech 1962 a 1963 jediným profilovaným německým politikem, jehož koncepce v podstatě odpovídala té Adenauerově a který rovněž považoval za nutnou korekci zahraničněpolitického kurzu.³²² Mezi Straussem a Adenauerem panovala shoda v nejdůležitějších otázkách, a to v takové míře, že kancléř mu po dobu, kdy zastával post ministra obrany, přenechal vedení v oblasti bezpečnostní politiky, která byla tehdy rozhodující. Strauss se tak stále více a více stával autoritativním mluvčím německé politiky.³²³

Co se týče euroatlantické bezpečnostní koncepce, Strauss se domníval, že evropský prostor není z hlediska obrany posuzován stejně jako ten americký a že by v tomto případě mělo dojít k nápravě.³²⁴ Byl názoru, že odstrašovací funkce jaderných zbraní by rozhodně měla být nadále zachována, aby potenciální útočník nemohl kalkulovat s tím, že jeho konvenční útok na západní Evropu bude opětován také pouze konvenčně.³²⁵ V souvislosti s tím Strauss podotýkal, že Bundeswehr není v porovnání s jednotkami USA dostatečně vybaven taktickými jadernými zbraněmi.³²⁶

³¹⁹ Znění smlouvy viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3249-3251.

³²⁰ Srov. Koch, op.cit., s. 316n.

³²¹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. III, s. 2784. Sjezd CSU zvolil dne 18. března 1961 novým předsedou strany F. J. Strausse, když se pro něj vyslovilo 546 delegátů z 576. Dosavadní předseda Hanns Seidel odstoupil v únoru 1961 kvůli dlouhodobé nemoci.

³²² Bandulet, op.cit., s. 341.

³²³ Tamtéž, s. 195n.

³²⁴ Tamtéž, s. 202.

³²⁵ Tak se Strauss vyjádřil v rozhovoru pro „Die Welt“ dne 13. srpna 1962, cit. dle *Bulletin*, 14. srpna 1962, č. 148, s. 1265.

³²⁶ Strauss v rozhovoru s A. Weinsteinem pro *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, 3. srpna 1962. Strauss tehdy prohlásil, že „divize Západu by mohly těmito taktickými jadernými zbraněmi zvýšit svoji hodnotu.“

Německé úsilí o získání většího vlivu v otázkách týkajících se bezpečnosti SRN, se podle Strausse týkalo následujících tří bodů:³²⁷

1. Informace: „*Každý evropský partner by měl být informován o tom, jaká atomová kapacita připadá na jeho území...*“
2. Garance: „*Každý evropský partner by měl mít jistotu v tom, že atomové hlavice nebudou bez vědomí a souhlasu vlády staženy, nebude snížen jejich počet nebo nebude jakýmkoli způsobem zabráněno jejich účelu zamezit válce.*“
3. Spolurozhodování: „*Mělo by mít takovou formu, která bude vyhovovat zájmům partnerů jaderných mocností a přitom jasně stanoví právo konečného rozhodnutí amerického prezidenta.*“

Třetí bod nepochybně obsahuje jádro problému. Formulace o „*právu konečného rozhodnutí amerického prezidenta*“ má jen diplomatickou cenu a zastírá pravý smysl. Neboť Straussovi šlo právě o to, aby se eventuální nasazení strategických jaderných zbraní stalo nezávislé na výhradním rozhodnutí amerického prezidenta. Centrum rozhodování mělo být podle Strausse přeneseno na evropskou půdu. Strauss si představoval, že NATO by se stalo jakousi „*čtvrtou atomovou mocností*“.³²⁸ Právo bojového rozkazu by mělo mít spojenecké vrchní velení v Evropě, a to poté, co by o rozkazu rozhodlo malé grémium čtyř nebo pěti mocností, které by tvořily USA, Velká Británie, Francie, SRN a případně i Itálie. Co se týče způsobu hlasování, byly možné různé varianty. V ideálním případě nemělo americkému zástupci náležet právo veta.³²⁹

Zatímco Strauss odhaloval alternativu evropské atomové moci, která ve Washingtonu nenašla žádné zalíbení, pokusil se vykonávat jistý tlak na americkou vládu. Už 20. prosince 1961 poukázal veřejně na to, že by otázka „*čtvrté atomové mocnosti*“ měla být na jaře 1962 prodiskutována a mělo by být „*tak nebo tak*“ rozhodnuto.³³⁰

³²⁷ Cit. podle Straussova článku „Mír pro Evropu“ viz *Bulletin*, 7. dubna 1962, č. 68, s. 574.

³²⁸ Bandulet, op.cit., s. 205.

³²⁹ Tamtéž.

³³⁰ Pro Bavorský rozhlas. Cit. dle *Bulletin*, 22. prosince 1961, č. 239, s. 2246.

Záporná reakce Washingtonu se dala očekávat. Kennedyho vláda nebyla nikterak nadšena samostatnou existencí západoevropského nukleárního programu³³¹ a v souvislosti se strategií pružné reakce formulovala v květnu 1961 poněkud sporný návrh na vytvoření tzv. Mnohostranných jaderných sil NATO, které by však byly pod faktickou kontrolou Spojených států.³³²

Velká Británie na tuto americkou iniciativu reagovala zpočátku zdrženlivě, nakonec ale tlaku Američanů podlehla a premiér Macmillan souhlasil v prosinci 1962 s vyzbrojením britských ponorek, operujících pod velením NATO, jadernými raketami Polaris.³³³ V perspektivě měly být tyto ponorky převedeny pod plánované Mnohostranné jaderné síly. Francie naopak s americkou iniciativou ostře nesouhlasila a v letech 1966-1967 dokonce odešla z integrovaných vojenských struktur NATO a demonstrativně obnovila plnou suverenitu vlastního území. Rozpracovala i samostatnou jadernou strategii „všech azimutů“, jejímž smyslem bylo zaměření odstrašující síly proti „jakémukoli“ nebezpečí, přicházejícímu „odkudkoli“.³³⁴

Americká doktrína pružné reakce ovlivnila i dosavadní rozdělení rolí v atlantické strategii „štítu a meče“. Na zasedání Rady NATO v prosinci 1962 byla schválena zásadní změna spočívající v tom, že mečem se měly od nynějška stát silné konvenční armády koalice, schopné čelit – pod ochranným štítem jaderných zbraní – ozbrojeným silám Varšavské smlouvy.³³⁵ S novou globální strategií souvisela i rehabilitace omezené války, která byla opět chápána jako legitimní prostředek politického tlaku či obrany lokálních zájmů. V souvislosti s „pružnou reakcí“ se v roce 1967 stala základem bezpečnostní politiky NATO tzv. Harmelova doktrína, která na jedné straně sledovala zachování přiměřené vojenské síly aliance nutné k odstrašení agrese Varšavské smlouvy, ale na druhé straně usilovala o stabilitu mezinárodních vztahů v rámci bipolárního systému.³³⁶

³³¹ Britové vyzkoušeli svou první atomovou bombu 3. října 1952 na souostroví Monte Bello u severozápadního pobřeží Austrálie. V květnu 1957 uskutečnili v oblasti Vánočního ostrova roznět vodíkové nálože. První francouzská jaderná bomba vybuchla 13. února 1960 v Hamúdíji na Sahaře.

³³² Nálevka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století* (II.), Praha 2000, s. 202.

³³³ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3227n.

³³⁴ Nálevka, op.cit., s. 202.

³³⁵ Srov. závěrečné komuniké ze zasedání Rady NATO v Paříži ve dnech 13.-14. prosince 1962 viz www.nato.int (E-documentation - Summits & Ministerial Meetings - 1962).

³³⁶ Viz tamtéž (E-documentation - Summits & Ministerial Meetings - 1967).

IX. 2. Strauss a Izrael

Strauss nebyl příliš nakloněn úzké spolupráci Spolkové republiky s Izraelem. V roce 1952 nesouhlasil ve Spolkovém sněmu s dohodou o odškodnění, stejně jako jeho stranický kolega, ministr financí Fritz Schäffer.³³⁷ Nicméně odškodnění pro Izrael, které Adenauer prosadil jen díky pomoci SPD, se stalo jedním z nosných pilířů bonnské zahraniční politiky.³³⁸ Na Západě se díky tomu podařilo alespoň částečně překlenout zakotvenou nedůvěru vůči Německu. Proto je pochopitelné, že Strauss začal pochybovat o tom, zda skutečně hlasoval správně.³³⁹

Když pak Izraelci po sinajském dobrodružství na podzim roku 1956 požádali Spolkovou republiku o poskytnutí tajné vojenské pomoci, vyjádřil Strauss okamžitou připravenost pomoci všemi prostředky, které byly k dispozici.³⁴⁰ Po suezské krizi měl Izrael velké potíže nasadit plnou válečnou výzbroj a dostat své ozbrojené síly zpět do plné bojové připravenosti. Embargo uvalené OSN navíc Izraeli bránilo v nákupu zbraní, a to dokonce i od jeho největšího spojence, Spojených států. Proto se snažil sehnat zbraně jinými cestami. Spolková vláda přitom byla téměř bez váhání připravena pomoci.³⁴¹

V době svého působení na ministerstvu obrany se Strauss zasazoval, podobně jako kancléř Adenauer, o usmíření s Izraelem.³⁴² Jak Strauss vzpomíná: „*Adenauer využíval zasedání kabinetu k tomu, aby nám vyložil a vštípil základní linie své politiky. Bezpečnostní otázky přitom vždy zaujímaly zvláštní místo. Jeho přednesy v kabinetu měly především zavázat členy vlády k dodržování jeho kurzu. Stále varoval před sovětskou hrozbou, stále nám vštěpoval do paměti tři základní pilíře německé politiky: usmíření s Izraelem, přátelství s Francií, spojenectví se Spojenými státy.*“³⁴³

Na konci roku 1957 obdržel Strauss zprávu, že se s ním chce v tajnosti sejít izraelská delegace pod vedením náčelníka generálního štábu Moše Dajana. Ten však nakonec kvůli úniku informací o plánované cestě musel zůstat doma a do městečka Rott nad Innem, kde Strauss žil od své svatby s Marianne Zwicknagelovou, přijela delegace

³³⁷ Krieger, s. 43.

³³⁸ Srov. Eckardt, op.cit., s. 198-203.

³³⁹ Krieger, s. 43.

³⁴⁰ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 381.

³⁴¹ Krieger, s. 44.

³⁴² Finger, op.cit., s. 164.

³⁴³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 573n.

v čele se státním tajemníkem na izraelském ministerstvu obrany Šimonem Peresem. V důvěrné atmosféře Straussova domu předložili Izraelci seznam svých přání: transportní letadla, vrtulníky, dělostřelectvo a protipancéřové rakety. Strauss na to reagoval: „*Peres a jeho doprovod u mě našli sluchu, a to navzdory potížím, které to znamenalo pro německou stranu. Bundeswehr byl sice teprve ve fázi výstavby..., ale byl jsem připraven Izraeli ... pomoci. ... Hned poté jsem informoval Adenauera, který souhlasil. ... Zodpovědnost za tuto pomocnou akci ale zůstala na mně. ... Slíbené stroje a zbraně jsme Izraeli tajně poskytli ze skladů Bundeswehru. Vrtulníky a letadla byly bez výsostných znaků dopraveny do Francie a z Marseille převezeny na lodích do Izraele. Celková hodnota dodávky Izraeli činila 300 milionů marek – dnešní 1,2 miliardy, aniž bychom požadovali zaplacení.*“³⁴⁴

Německá vojenská pomoc Izraeli byla zveřejněna až v roce 1964. Kromě velkých zbrojních dodávek podporoval Strauss i izraelský zbrojní průmysl. Straussův odhad hodnoty dodávek ve výši 300 milionů marek odpovídal tehdy 3,5 procentům celkového rozpočtu spolkového ministerstva obrany, jenž v roce 1960 činil zhruba 8,5 miliardy marek.³⁴⁵

Vzhledem k úspěšné spolupráci západoněmeckého a izraelského ministerstva obrany se kancléř Adenauer a izraelský předseda vlády David Ben Gurion brzy dohodli na společném setkání. Uskutečnilo se 14. dubna 1960 v hotelu Waldorf-Astoria v New Yorku a položilo základy pro pozdější navázání diplomatických vztahů v roce 1965.³⁴⁶ Vlastní základ byl však již položen v domě Franze Josefa Strausse v Rottu nad Innem na sklonku roku 1957.³⁴⁷

Teprve od konce studené války se mohlo do jisté míry otevřeně hovořit o tom, že Bonn dosáhl díky tomuto obchodu nejen zahraničně-politického úspěchu, ale i výhody ve vojenské oblasti. Izrael totiž mohl Bundeswehru poskytnout svoje poznatky o zbraňových systémech východního bloku a o sovětských komunikačních technologiích, jelikož arabští nepřátelé Izraele byli vyzbrojováni Moskvou a školeni sovětskými experty.³⁴⁸

³⁴⁴ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 381n.

³⁴⁵ Krieger, op.cit., s. 44.

³⁴⁶ K setkání Adenauera s Ben Gurionem srov. Eckardt, op.cit., s. 609n.

³⁴⁷ Finger, op.cit., s. 165.

³⁴⁸ Krieger, op.cit., s. 44.

X. Straussovy aféry

Samostatnou kapitolu politické kariéry Franze Josefa Strausse tvoří aféry, které měly určitou spojitost s jeho osobou. Nutno podotknout, že zcela mimořádnou roli při odhalování těchto afér hrál německý týdeník „Der Spiegel“, u něhož byl Strauss skutečně „oblíbený“. První z řady afér, do které se mladý spolkový politik údajně zapletl, byla spojena s definitivním rozhodnutím Spolkového sněmu o „provizorním hlavním městě“ západního Německa.

O hlavním městě budoucí Spolkové republiky rozhodovala již Parlamentní rada na jaře roku 1949. V úvahu připadal Bonn, Frankfurt nad Mohanem, Kassel a Stuttgart. Poslední dvě jmenovaná města však z výběru brzy vypadla – Kassel byl stále ještě v troskách kvůli válečnému bombardování a o Stuttgart zase nikdo nejevil příliš velký zájem.³⁴⁹ Kandidáty tak zůstaly Frankfurt nad Mohanem, snad díky své dlouhé demokratické tradici, a Bonn, jenž byl prosazován britskou okupační správou. SPD přitom dávala přednost Frankfurtu, kde již sídlila většina úřadů Bizónie, které se pak mohly transformovat v úřady nového německého státu. CDU/CSU, s výjimkou hessenské organizace, si naopak přála Bonn.³⁵⁰ Nakonec rozhodlo prohlášení Britů, že uvolní území Bonnu ze své zóny, aby se stalo autonomní oblastí pod německou suverenitou. Američané nemohli podobný závazek pro Frankfurt poskytnout.³⁵¹ Přesto bylo hlasování v Parlamentní radě, které proběhlo 10. května 1949, těsné. Bonn vyhrál nepatrnou většinou, když získal 33 hlasů oproti 29 ve prospěch Frankfurtu.³⁵² Přitom se šířily dohady, že Konrad Adenauer „*uplatňoval svůj vliv ve prospěch Bonnu jednoduše proto, že to měl blízko domů*“.³⁵³

Po ustavení německého Spolkového sněmu v září 1949 byla otázka prozatímního hlavního města znovu otevřena. Vývoj ve prospěch Bonnu totiž zkomplikovalo 17 poslanců za Bavorskou stranu (BP), kteří na zasedání své frakce přijali usnesení, že budou hlasovat proti Bonnu. Když však došlo k projednávání této otázky přímo na plénu Spolkového sněmu, hlasovali překvapivě někteří zástupci BP společně

³⁴⁹ Srov. Dörr, Nikolas: *Die Sozialdemokratische Partei Deutschlands im Parlamentarischen Rat 1948/1949*, Berlin 2007, S. 78–81.

³⁵⁰ Williams, op.cit., s. 268.

³⁵¹ Tamtéž, s. 269.

³⁵² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. I, s. 122.

³⁵³ Williams, op.cit., s. 269.

s CDU/CSU pro Bonn.³⁵⁴ Záhadné okolnosti, které přiměly tyto poslance k tak náhlé změně svého stanoviska, vedly nakonec k ustavení prvního vyšetřovacího výboru v dějinách Spolkového sněmu.

Výsledek vyšetřování tohoto případu vedl k šokujícímu odhalení: poslanci Bavorské strany Anton Donhauser a Herman Aumer, podobně jako někteří další její zástupci, kteří hlasovali pro Bonn, byli ve finančních potížích a svěřili se s tím „čistě náhodou“ generálnímu tajemníkovi CSU, kterým nebyl nikdo jiný než Franz Josef Strauss.³⁵⁵ Strauss přislíbil, že o problémech svých krajanů promluví se svým stranickým kolegou Fritzem Schäfferem. Z fondů na volební kampaň pak údajně plynulo „20 000 marek pro každého poslance, který přislíbil hlasovat jako poslanci CDU/CSU, a 10 000 marek pro toho, kdo mohl přinutit poslance BP změnit názor“.³⁵⁶

K podobnému závěru dospěl i týdeník „Der Spiegel“, který ve svém vydání ze dne 27. září 1950 psal o „údajné peněžité podpoře pro poslance, kteří tím měli být při hlasování ve Spolkovém sněmu ovlivněni ve prospěch Bonnu“. Na druhou stranu však mělo dojít i k pokusům o uplácení poslanců CDU/CSU, aby hlasovali pro Frankfurt.³⁵⁷ V případě poslanců Bavorské strany, která představovala pro CSU v Bavorsku hlavního soupeře, se nicméně jednalo o vskutku významnou finanční injekci. Dvanáct poslanců BP pak skutečně opustilo společnou frakci v Bundestagu a přidalo se k zemské skupině CSU, v jejímž čele stál Strauss.³⁵⁸

Nutno podotknout, že vyšetřovací výbor Spolkového sněmu neodhalil přímou souvislost mezi peněžitými částkami vyplacenými poslancům BP a jejich následnou změnou stanoviska při hlasování o novém hlavním městě.³⁵⁹

Další dvě Straussovy aféry se týkaly vojenské oblasti. O jeho nevydařeném výběrovém řízení na dodávku bojových letounů pro Bundeswehr již byla řeč³⁶⁰ a za zmínku stojí i problém ohledně nákupu obrněných transportérů HS 30.

Ještě v době, kdy byl ve funkci ministra obrany Theodor Blank, uzavřel jeho resort kontrakt se španělsko-švýcarskou zbrojařskou firmou „Hispano-Suiza“ na dodávku obrněných transportérů. Jeho nástupce a ostrý kritik Strauss tuto zakázku

³⁵⁴ Schröck, op.cit., s. 120.

³⁵⁵ Tamtéž.

³⁵⁶ Tamtéž, s. 121.

³⁵⁷ Srov. Adenauerův dopis ze dne 6. října 1950 předsedovi frakce CDU/CSU v Bundestagu, Heinrichu von Brentanovi, in: Adenauer, *Briefe 1949-51*, Berlín 1985, s. 288 (dopis č. 324).

³⁵⁸ Schröck, op.cit., s. 121.

³⁵⁹ Tamtéž.

³⁶⁰ Viz str. 71 této práce.

převzal a objednal 10 680 obrněných transportérů.³⁶¹ Za pozornost ovšem stojí, že v době objednávky nebyla k dispozici testovací verze tohoto typu transportéru, ale pouze dřevěný model.³⁶² Firma obdržela od ministerstva obrany zálohu ve výši 205 milionů marek, ačkoli vyšlo později najevo, že ještě nikdy žádný obrněný transportér nevyrobila.³⁶³

Expert SPD na záležitosti obrany Helmut Schmidt pak na půdě Spolkového sněmu tento krok Straussovi ostře vytýkal: „*Pane ministře, jak můžete posvětit projekt v ceně řádu stovek milionů marek na nákup obrněných transportérů, aniž byste tento transportér vůbec viděl?*“³⁶⁴

Spolkový nejvyšší kontrolní úřad taktéž káral ministerstvo obrany za zbytečné a neoprávněné výdaje.³⁶⁵ Nicméně obrněný transportér HS 30 byl již definitivně objednan, přestože neodpovídal ani Straussově principu „kvalita před kvantitou“, ani zodpovědnému hospodaření v rámci státního rozpočtu. Později se sice objevily spekulace, podle kterých měla zbrojařská firma „Hispano-Suiza“ poslat několikamilionový dar CDU/CSU, ty se ale nikdy nepotvrdily.³⁶⁶

Dalším skandálem, který Strausse dlouhou dobu provázel, byla aféra „FIBAG“. Hlavní roli v ní hrál pasovský mediální magnát Johannes Kapfinger, který byl mimo jiné zakladatelem a vydavatelem deníku Passauer Neue Presse. Kapfinger v roce 1960 založil s několika společníky akciovou společnost Finanční stavebnictví (FIBAG), která chtěla pomocí německých a amerických financí vybudovat ve Spolkové republice 5 000 bytů pro americké vojáky. Kapfinger se obrátil na ministra obrany Strausse, který mu poskytl osobní doporučení pro amerického ministra obrany Thomase S. Gatese.³⁶⁷ Projekt FIBAG však nebyl nikdy zrealizován. Na veřejnost se ale dostalo údajné vyjádření Kapfingera, který mluvil o „*bombastickém obchodu*“, jenž však měl jednu nevýhodu – polovina zisku měla připadnout Straussovi. Později však Kapfinger u soudu řekl, že to nemyslel vážně.³⁶⁸

Ve Spolkovém sněmu byl kvůli aféře FIBAG vytvořen zvláštní vyšetřovací výbor, který však na jaře roku 1962 dospěl těsnou většinou k závěru, že se Strauss ničím

³⁶¹ Bickerich, op.cit., s. 134.

³⁶² Tamtéž, s. 135, Krieger, op.cit., s. 48.

³⁶³ Schröck, op.cit., s. 121, srov. Bickerich, op.cit., s. 135.

³⁶⁴ Schröck, op.cit., s. 121.

³⁶⁵ Bickerich, op.cit., s. 135.

³⁶⁶ Srov. tamtéž, s. 136n., Schröck, op.cit., s. 124n.

³⁶⁷ Srov. Bickerich, op.cit. s. 141.

³⁶⁸ Schröck, op.cit., s. 130.

neprovinil.³⁶⁹ Roli v tom hrála i skutečnost, že většina podkladových materiálů k aféře FIBAG jednoho dne zmizela. Ztratily se během cesty vlakem z Bonnu k soudu do Norimberku. A objevily se až po dvanácti letech v jedné poštovní přihrádce na hlavním nádraží v Mohuči.³⁷⁰

Všechny tyto aféry sice poškodily Straussovou pověst, ale skutečnou ránu mu zasadila až aféra „Spiegel“, která pro něj znamenala konec ve funkci ministra obrany. Předpokladem pro její vypuknutí byly Straussovy pochybnosti o správnosti evropské a bezpečnostní politiky Washingtonu.

Podnět k vypuknutí „aféry Spiegel“ dal obsáhlý článek v hamburském týdeníku „Der Spiegel“, uveřejněný dne 10. října 1962 pod titulkem „*Podmínečně připravení k obraně*“. Obsahem článku bylo vyhodnocení přísně tajného zářijového cvičení NATO, které proběhlo pod krycím názvem „Fallex 62“ a jež poukazovalo na značné slabiny aliance.³⁷¹ Při simulovaném útoku a následné reakci, což bylo náplní tohoto cvičení, bylo ve Spolkové republice a Velké Británii očekáváno na 10 až 15 miliónů obětí na životech, neboť spolková civilní obrana, zdravotnictví a celá řada součástí Bundeswehru byly naprosto nepřipraveny. Útok by podle zprávy bylo možné odrazit pouze s použitím raket s jadernými hlavicemi. V této souvislosti bylo v článku uvedeno, že se Strauss celá léta snaží vyzbrojit Bundeswehr právě taktickými jadernými zbraněmi.

Tento článek se zakládal zcela zjevně na tajných vládních materiálech.³⁷² Proto nebylo pouze otázkou, zda zveřejněním těchto materiálů došlo k naplnění skutkové podstaty trestného činu, ale zároveň bylo podle dotčených úřadů třeba zjistit, jak se Der Spiegel dostal k těmto informacím a zda nedisponoval ještě dalšími dokumenty, podléhajícími stejně vysokému stupni utajení. Jak ale později vyšlo najevo, bylo podezření ze spáchání trestného činu neodůvodněné, neboť většinu informací, které Der Spiegel otiskl, zveřejnily předtím již některé další časopisy a noviny, aniž by to vzbudilo nějakou pozornost.³⁷³

V této souvislosti je ovšem třeba podotknout, že článek v Der Spiegelu byl součástí dlouhodobé kampaně časopisu a jeho vydavatele, Rudolfa Augsteina, proti Straussovi. Například již v dubnu 1961 se v časopise objevilo tvrzení, že Strauss

³⁶⁹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3183.

³⁷⁰ Schröck, op.cit., s. 130.

³⁷¹ „Článek způsobil nezměrnou škodu – velkou měrou proto, že byl pravdivý.“ Williams, op.cit., s. 402.

³⁷² Srov. Finger, op.cit., s. 210.

³⁷³ Tamtéž.

ohrožuje demokracii, plánuje jadernou válku a má nevyčerpatelnou, neovladatelnou touhu po moci.³⁷⁴ Ministr však podal žalobu pro pomluvu, kterou sice vyhrál, ale jeho pozici to příliš nepomohlo.³⁷⁵

Dne 11. října 1962 podal würzburgský právník a tehdejší plukovník v záloze Friedrich August svobodný pán von der Heydte na redakci týdeníku *Der Spiegel* trestní oznámení kvůli podezření ze spáchání trestného činu vlastizrady.³⁷⁶ Spolkové nejvyšší státní zastupitelství zahájilo v této věci pod vedením státního zástupce Siegfrieda Bubacka vyšetřování a dalo podnět k vyhotovení expertízy, která měla určit, zda a v jakém rozsahu mělo být v tomto článku vyzrazeno státní tajemství.³⁷⁷

Dne 23. října pak vydal vyšetřující soudce Spolkového nejvyššího soudu požadované příkazy k zatčení a domovní prohlídce. Zatykač se týkal především odpovědného redaktora Conrada Ahlerse a vydavatele a šéfredaktora Rudolfa Augsteina. Strauss téhož dne večer oznámil kancléři Adenauerovi, že pověřil svého státního tajemníka Volkmara Hopfa sledováním celé záležitosti a že se jí věnuje i státní tajemník ministerstva spravedlnosti Walter Strauss. Zároveň mu sdělil, že ministra spravedlnosti Wolfganga Stammbergera (FDP) se rozhodl neinformovat. Adenauer prý mlčky souhlasil.³⁷⁸

Role ministra Stammbergera, který by měl mít celou záležitost ve své kompetenci, byla v této kauze dosti problematická. Během vyšetřování se totiž objevily nečekané skutečnosti, kvůli kterým musel zůstat na vedlejší koleji. Zabavené materiály prokazovaly, že byl v době vojenské služby usvědčen vojenským soudem ze zpronevěry armádních finančních prostředků a z falšování dokumentů. Tyto informace měl přitom *Der Spiegel* k dispozici.³⁷⁹

Ony kritické dny, které pro Strausse znamenaly nejtěžší období jeho politické kariéry, se začaly odvíjet 26. října 1962 v devět hodin večer. Přesně v tu chvíli začala akce bezpečnostních složek, kterou koordinoval Siegfried Buback, a během níž došlo k obsazení hamburské redakce časopisu *Der Spiegel*. Policie prohledala prostory redakce a archiv, obsadila telefonní centrálu a zabavila všechny materiály a dokumenty, které se týkaly vojenských záležitostí. Podivné na celé této akci bylo, že nejdůležitější materiály, které státní zástupce Buback a jeho skupina zabavili, měly úzkou spojitost právě s

³⁷⁴ Williams, op.cit., s. 402.

³⁷⁵ Tamtéž.

³⁷⁶ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3194.

³⁷⁷ Tamtéž.

³⁷⁸ Williams, op.cit., s. 403n.

³⁷⁹ Srov. Finger, op.cit., s. 214.

ministrem obrany Straussem. Zároveň měli být na návrh spolkové prokuratury zatčeni vydavatel Rudolf Augstein, šéfredaktoři Claus Jacobi a Johannes K. Engel a redaktor onoho osudného článku, Conrad Ahlers, a to pro podezření z vyzrazení utajovaných skutečností, vlastizrádné činnosti a úplatkářství.³⁸⁰ Ještě před oním policejním zásahem se při recepci u spolkového prezidenta nechal Strauss slyšet, že „*se Spiegelem to takhle dál nejde, mělo by se něco udělat a také se něco udělat*“.³⁸¹

Strauss se však začal po 26. červnu do celé záležitosti stále více zaplétat. Důvodem byla zejména skutečnost, že Conrad Ahlers, který měl být také zatčen, se nenacházel na území Spolkové republiky, neboť trávil dovolenou se svojí manželkou na španělském pobřeží Costa del Sol. Dne 27. října v půl druhé ráno proto Strauss zavolal svému starému známému, jímž byl západoněmecký vojenský atašé v Madridu Achim Oster. Naprosto mimo své kompetence mu sdělil, že je nutné okamžitě zatknout Ahlerse a dopravit jej do Spolkové republiky, přičemž tvrdil, že zatykač Interpolu je již na cestě.³⁸² Tato informace však nebyla pravdivá, neboť Interpol se odmítl podílet na jakékoli podobné politické aféře.³⁸³

Aby Strauss dodal svému požadavku na důležitosti, tvrdil, že jedná na přímý pokyn spolkového kancléře Konrada Adenauera.³⁸⁴ Díky tomu se podařilo zaktivizovat španělské úřady, které Ahlerse zatkly a předaly jej německé straně. Ministr vnitra tento postup později charakterizoval jako zcela nelegální.³⁸⁵ K tomu všemu se nikdo opět neobtěžoval o celé akci zpravit ministra spravedlnosti Wolfganga Stammbergera.³⁸⁶ Kancléře Adenauera informoval Strauss osobně večer 27. října na soukromém setkání v Rhöndorfu.³⁸⁷ Ahlersovo zatčení vyvolalo v Německu pozdvižení, olej do ohně navíc přilili ministři vnitra Hermann Höcherl a spravedlnosti Wolfgang Stammberger, kteří museli připustit, že o celé akci nevěděli.³⁸⁸

Ve Spolkovém sněmu rozpoutala celá záležitost bouřlivou diskusi.³⁸⁹ FDP naléhala na Adenauera, aby propustil dotyčné státní tajemníky Volkmar Hopfa

³⁸⁰ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3193.

³⁸¹ Schröck, op.cit., s. 109.

³⁸² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3193n., srov. Finger, op.cit., s. 212.

³⁸³ Schröck, op.cit., s. 109.

³⁸⁴ Finger, op.cit., s. 212. Strauss později prohlašoval, že Adenauer věděl předem o telefonátu do Madridu: „*Věděl o tom. Trval na tom, abych zavolal.*“ Cit. dle Williams, op.cit., s. 404.

³⁸⁵ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3202.

³⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 3196, Williams, s. 404.

³⁸⁷ Williams, s. 404.

³⁸⁸ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3193, 3196 a 3202.

³⁸⁹ Srov. debatu v Bundestagu ve dnech 7. - 9. listopadu 1962 in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3197-3202.

z ministerstva obrany a Waltera Strausse z ministerstva spravedlnosti. Pokud by k tomu nedošlo, hrozila FDP demisí všech svých ministrů.³⁹⁰

Heinrichu Kronemu a státnímu tajemníku Hansi Globkemu trvalo několik hodin, než kancléře přesvědčili, aby oba úředníky propustil, jelikož to byla jediná možnost jak zachránit koalici.³⁹¹ Událost vyvolala na zasedání parlamentní frakce CDU/CSU 6. listopadu halasné protesty.³⁹² Adenauer se je snažil uklidnit svým bojovným vystoupením ve Spolkovém sněmu následujícího dne, během něhož prohlásil, že Augstein z vlastizrady profitoval.³⁹³ Poslanec FDP Wolfgang Döring ale upozornil na to, že kancléř svými zásahy porušil základní pravidlo zachování presumpce nevin, dokud je případ nevyřešený.³⁹⁴

Skutečná zasvěcenost kancléře Adenauera do celé záležitosti byla dlouhou dobu předmětem diskusí. Adenauer se od této aféry opatrně distancoval: „*Kdybych se do toho býval vážně zapojil, ačkoliv jsem s tím nesouhlasil, musel bych se té záležitosti věnovat ve dne v noci. Ale nemohl jsem, protože musím dělat jiné věci.*“³⁹⁵ Jinak řečeno, kancléř se vymluvil na problém ohledně Kuby. Pokud kancléř tvrdil, že nevydal žádné příkazy, pak to ale ještě neznamená, že nebyl o samotném průběhu obou akcí, tedy o prohledání redakce Spiegelu spojené se zatčením Augsteina a o následném zatčení Ahlerse, dostatečně informován. Zdá se přeci jen příliš málo pravděpodobné, že by Strauss jednal bez alespoň minimální podpory kancléře. Stejně to platí i u státního tajemníka ministerstva spravedlnosti Waltera Strausse, který „zapomněl“ informovat svého ministra.

Situace se začala ještě více komplikovat po zatčení úředníka tajné služby, plukovníka Adolfa Wichta, s odůvodněním, že den před zahájením vyšetřování 18. října Augsteina varoval.³⁹⁶ Kancléř se proto na roli tajné služby v této záležitosti zeptal přímo jejího ředitele Reinharda Gehlena. Dokonce žádal Stammbergera a hlavního státního žalobce Albina Kuhna, aby nechali Gehlena zatknout.³⁹⁷ Stammberger došel k závěru, že Gehlen se ničím neprovinil a jeho zatčení odmítl.³⁹⁸

³⁹⁰ Srov. Koch, op.cit., s. 486n., Williams, s. 405, Bickerich, op.cit., s. 176.

³⁹¹ Koch, op.cit., s. 487, Williams, s. 405. Ani jednomu z těchto úředníků nebylo nikdy prokázáno porušení úředních povinností a nakonec byli přemístěni na jiná místa ve státní správě. Srov. Krieger, op.cit., s. 51.

³⁹² Williams, s. 405.

³⁹³ Během debaty v Bundestagu 7. listopadu 1962 viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3198

³⁹⁴ Tamtéž, s. 3200.

³⁹⁵ Tamtéž, s. 3202.

³⁹⁶ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3197.

³⁹⁷ Koch, op.cit., s. 487, Williams, op.cit., s. 405.

³⁹⁸ Tamtéž.

Po této události měl Stammerger již všeho dost a 19. listopadu podal demisi. Jeho příkladu následovali všichni ministři z FDP.³⁹⁹ Následně rezignovali i ministři z CDU/CSU, aby Adenauerovi umožnili vytvoření nové vlády.⁴⁰⁰ Koalice a s ní i Adenauerova vláda se ocitly v troskách.

Dne 25. listopadu 1962 se měly v Bavorsku konat zemské volby. Demoralizovaná parlamentní frakce CDU/CSU doufala, že po bavorských volbách využije Strauss možnosti, přijme místo bavorského ministerského předsedy a odejde ze spolkové politiky, což by umožnilo vznik další koalice CDU/CSU/FDP.⁴⁰¹ Strauss se však nedal tak snadno zlákat. Navzdory přesvědčivému vítězství CSU ve volbách⁴⁰² a atraktivitě křesla v Mnichově se nepřestal považovat za možného kandidáta na spolkového kancléře.⁴⁰³

K všeobecnému překvapení se Adenauer rozhodl zahájit jednání s SPD o vytvoření „velké koalice“.⁴⁰⁴ Mluvčí SPD Herbert Wehner souhlasil, aby Adenauer prozatím zůstal v čele vlády, ale prohlásil, že „*kancléř nesmí jednání s SPD o koalici zneužívat k tomu, aby si levně koupil FDP*“.⁴⁰⁵ Právě to měl Adenauer v úmyslu.⁴⁰⁶

Ačkoli Strauss věděl o jednání se sociálními demokraty, neznal podrobnosti. Jistotu měl však v tom, že kvůli aféře „Spiegel“ se stal nepřijatelnou osobou jak pro FDP, tak pro SPD.⁴⁰⁷ Straussovi nezbylo nic jiného než podat demisi, kterou výkonnému výboru CSU oznámil 30. listopadu.⁴⁰⁸ V soukromí dal průchod svému vzteku na Adenauera, který ho podle jeho názoru zradil, což byla pravda. Neučinil však krok, který by kancléře zničil – nezveřejnil pravdu o jeho roli v celé aféře.⁴⁰⁹

Jednání s SPD o vytvoření „velké koalice“ nakonec ztroskotala na neshodě o vládním programu, přičemž z Adenauerovy strany se zjevně jednalo o pouhý politický manévr.⁴¹⁰ FDP tak měla volnou cestu k opětovnému vstupu do vlády. Adenauer však musel učinit určité ústupky, především aby si zajistil plnou podporu vlastní strany. Na

³⁹⁹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3205.

⁴⁰⁰ Tamtéž, s. 3206, Koch, op.cit., s. 487.

⁴⁰¹ Williams, op.cit., s. 406.

⁴⁰² AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3210. CSU získala 47,5 procent hlasů oproti 35,3 procentům pro SPD. FDP obdržela 5,9 procent, BP 4,8 procent. Ostatní strany se pohybovaly pod pěti procenty.

⁴⁰³ Williams, op.cit., s. 406.

⁴⁰⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3216n.

⁴⁰⁵ Cit. dle Schwarz, *Adenauer: Der Staatsmann, 1952-67*, s. 794.

⁴⁰⁶ Williams, op.cit., s. 406.

⁴⁰⁷ Tamtéž. Srov. Koch, op.cit., s. 488.

⁴⁰⁸ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3211.

⁴⁰⁹ Williams, op.cit., s. 407.

⁴¹⁰ Srov. jednání s SPD in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3216n.

zasedání výkonného výboru parlamentní frakce CDU souhlasil s konečným termínem odchodu do důchodu – začátkem nové parlamentní sezony na podzim 1963.⁴¹¹

Jednání o novém kabinetu proběhla celkem hladce. Ministrem obrany se měl stát ministerský předseda Šlesvicko-Holštýnska Kai-Uwe von Hassel. Jelikož mohl opustit své místo až za měsíc, Adenauer po dlouhé a pravděpodobně zuřivé hádce souhlasil, aby Strauss po tuto dobu zůstal ministrem obrany.⁴¹²

Dne 11. prosince 1962 představil Adenauer nový kabinet. O týden později se konalo na počest odcházejícího Strausse shromáždění vyšších generálů a důstojníků ministerstva obrany. Adenauer kladně zhodnotil Straussovou činnost a prorokoval mu, že „v budoucnosti bude hrát v německém politickém životě velkou a rozhodující roli“.⁴¹³

Aféra „Spiegel“ se táhla až do poloviny prosince 1962, kdy bylo vyšetřování zastaveno. Rudolf Augstein a Conrad Ahlers, stejně tak Adolf Wicht a další zadržení byli propuštěni z vyšetřovací vazby a spolkové státní zastupitelství zastavilo jejich stíhání pro vlastizradu.⁴¹⁴

Z dnešního hlediska není stále jasné, kdo byli informátoři Spiegelu, byť řada indicií nasvědčuje tomu, že se pravděpodobně jednalo o pracovníky Spolkové zpravodajské služby (BND).⁴¹⁵ Nicméně se zjistilo, že v trezoru redakce se nacházelo množství dalšího materiálu, který byl však pro tehdejší redaktory příliš „horký“, než aby ho použili. Měla zde být dokonce i část plánů nukleárních cílů NATO, které mohli vidět pouze spolkový kancléř a ministr obrany. Jak podotkl sám Strauss: „*Spiegel měl však dobrý instinkt, aby nezveřejnil vše, co mu bylo přihráno. Kdyby publikoval vše, co bylo v Augsteinově trezoru nalezeno, vystačil by si na následujících pět let.*“⁴¹⁶

⁴¹¹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3218.

⁴¹² Williams, op.cit., s. 407.

⁴¹³ Cit. dle Schwarz, *Adenauer: Der Staatsmann, 1952-67*, s. 810.

⁴¹⁴ Srov. výsledky vyšetřování in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3235n.

⁴¹⁵ Srov. Krieger, op.cit., s. 50.

⁴¹⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 419.

XI. „Německý gaullista“ a spolkový ministr financí

Strauss měl dva politické vzory, na jejichž představy se zaměřoval: Adenauera a de Gaulla. Ještě mnoho let po smrti prvního spolkového kancléře, když sepisoval své paměti, charakterizoval Strauss svůj postoj k Adenauerovi jako vysoce dramatický a někdy až polemický. Sám sebe prezentoval jako zklamaného člověka, poté co byl jako „korunní princ“ Adenauerem zavržen a „diadochy“ v CDU zapuzen.⁴¹⁷

Ve skutečnosti platil Strauss v létě 1963 za jednoho ze šesti možných nástupců Adenauera. Kromě něj do této „elitní“ skupiny patřili Ludwig Erhard, Heinrich Krone, Eugen Gerstenmaier, Gerhard Schröder a Heinrich von Brentano.⁴¹⁸ Jeho úspěch se sice tehdy nejevil jako pravděpodobný, nicméně Strauss se po následující dvě desetiletí stále domníval, že má k dosažení postu spolkového kancléře velmi blízko.⁴¹⁹ Podstatnou část jeho politických postojů a vyjednávání je třeba vnímat právě v souvislosti s touto skutečností. Aby zvětšil svoji auru potenciálního kancléře, snažil se Strauss vymanit z poněkud omezené oblasti obranné politiky a dostat se na vyšší politickou úroveň, která se věnuje nejen otázkám spolkové, ale hlavně evropské politiky.

Na počátku šedesátých let se zdálo, že západní Evropě hrozí stále větší ovlivňování Spojenými státy, a to zejména ve dvou hlavních rovinách: prostřednictvím „nafouknuté“ jaderné otázky, která ovlivňovala další zahraničně-politické kroky, a ve vztahu k Evropě, jež byla ohrožena silící hospodářskou silou USA. Spojené státy realizovaly v Evropě velkým množstvím přímých investic, zvyšovaly dále svoji technologickou převahu a ovládaly díky vysokému kurzu dolaru mezinárodní měnovou politiku. Na základě tohoto vývoje zesilovaly v západoevropských státech názory, že je třeba prohlubovat evropskou integraci, aby se stala překážkou dalšímu růstu americké moci.⁴²⁰

Samozřejmě, že Strauss ani de Gaulle nebyli antiamerikanisty do morku kostí. Šlo jim v první řadě o to, aby se západní Evropa, jež se teprve nedávno vzpamatovala z válečných škod, nestala na věčné časy pomocníkem a učněm Spojených států. Otázky

⁴¹⁷ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 127-151, 460nn.

⁴¹⁸ Krieger, op.cit., s. 55.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ V souvislosti s tímto antiamerickým zápletem je třeba podotknout, že se týkal čistě šedesátých let, zatímco v osmdesátých letech unionistické strany (CDU/CSU) naopak vyzdvihovaly svůj kladný postoj vůči USA.

budoucího vývoje Evropy neměly být předjednávány nebo plně rozhodovány supervelmocemi a neměly být podřízeny politickému diktátu jaderné rovnováhy. Tato stanoviska tvořila základ jak pro gaullismus ve Francii, tak pro změnu zahraničněpolitického kurzu ve Spolkové republice.

Vodou na mlýn bylo pro Strausse v červnu 1963 ultimátum Washingtonu, podle kterého měl Bonn podepsat dohodu Američanů, Britů a Sovětů o zákazu jaderných testů, ačkoliv byla k podpisu vyzvána i Německá demokratická republika.⁴²¹ Tím by Bonn v podstatě umožnil uznání NDR.⁴²² Nehledě na to byl požadavek signování takové smlouvy značně absurdní, jelikož Bonn ani nemohl žádné testy atomových zbraní realizovat. Proti podpisu se ostře ohradili jak Adenauer se Straussem, tak i ministr pro zvláštní záležitosti Heinrich Krone a šéf parlamentní frakce CDU/CSU Heinrich von Brentano.⁴²³ Naopak za přistoupení ke smlouvě se jako přesvědčený „atlantista“ přimlouval ministr zahraničí Schröder, který také po spojeneckém tlaku dal v polovině srpna 1963 svolení k podpisu. Svůj souhlas přitom obhajoval písemným vysvětlením, ve kterém zdůrazňoval nárok Bonnu na výhradní zastoupení německého národa, tedy neuznání NDR.⁴²⁴ Tento vývoj nasvědčoval tomu, že Adenauer ještě před svým odchodem z postu kancléře v říjnu 1963 pustil z rukou otěže zahraniční politiky.

Shoda mezi Adenauerem a Straussem panovala také v následujících letech, kdy se jednalo o smlouvě o nešíření jaderných zbraní, která byla nakonec podepsána

⁴²¹ Smlouva byla podepsána 5. srpna 1963 ministry zahraničí USA, Velké Británie a SSSR v Moskvě. Jednalo se o zákaz jaderných zkoušek v atmosféře, na zemském povrchu a pod vodou. Výjimku tvořily zkoušky pod zemským povrchem. Znění smlouvy viz *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada IV, sv. 9, s. 608n.

⁴²² Američané také museli vzápětí prohlásit, že podpis smlouvy neznamena uznání NDR. Srov. prohlášení prezidenta Kennedyho in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3380. Princip neuznání NDR byl stěžejním bodem zahraniční politiky SRN a oficiálně byl vyhlášen na základě vládního prohlášení v Bundestagu 22. září 1955: „Spolková republika Německo nebude vzhledem ke svému demokraticky legitimovanému nároku na zastupování veškerého německého národa navazovat nebo udržovat diplomatické styky s žádným státem, který udržuje nebo naváže diplomatické styky s Německou demokratickou republikou.“ Viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. II, s. 1552. Navázání diplomatických vztahů mezi Bonnem a Moskvou, ke kterému došlo v první polovině září 1955, odůvodnil Adenauer jako výjimku, jelikož Sovětský svaz byl jednou ze čtyř vítězných mocností a bez jeho přispění nemohla být obnovena jednota Německa. Dále prohlásil, že spolková vláda bude napříště považovat navázání diplomatických vztahů třetích států s NDR za „nepřátelský akt“. Viz tamtéž, s. 1551 a 1553. Tato zásada západoněmecké zahraniční politiky vstoupila do dějin jako tzv. Hallsteinova doktrína. Když Spolková republika navázala v roce 1967 diplomatické styky s Rumunskem a v roce 1969 je obnovila s Jugoslávií, ztratila doktrína zcela svůj smysl. Po vytvoření sociálně-liberální koalice SPD a FDP se východní politika SRN zásadně změnila. Po uzavření německo-sovětské smlouvy v roce 1970 a zejména smlouvy o zásadách vztahů s NDR v roce 1972 se Hallsteinova doktrína stala definitivně bezpředmětnou. Srov. obec. Booz, Rüdiger M.: *Hallsteinzeit. Deutsche Außenpolitik 1955–1972*, Bonn 1995.

⁴²³ Krieger, op.cit., s. 57.

⁴²⁴ Srov. *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada IV, sv. 9, s. 631 a 638.

v červenci 1968.⁴²⁵ Ani tato smlouva nebyla v Bonnu přijata s nadšením. Místo toho vyvolala přesvědčení, že je namířena proti Spolkové republice. Politici v Bonnu se totiž domnívali, že ve skutečnosti nedojde k zastavení růstu počtu jaderných zbraní a že dohoda pouze skrývá jiný zájem třech jaderných velmocí, tedy USA, Velké Británie a Sovětského svazu. Němci byli přesvědčeni, že jaderné mocnosti se pomocí této smlouvy, kterou podepsala i NDR, pouze snaží oficiálně zakotvit nemožnost SRN získat jaderné zbraně pro Bundeswehr. Mnozí v Bonnu měli podezření, že tím má být přinesena politická oběť Sovětům, možná jako podklad pro pozdější vyřešení německé otázky.⁴²⁶ Také panovala obava, že by mohlo dojít k omezení západoněmeckého civilního jaderného výzkumu tím, že by do budoucna byly určité technologie prohlášeny za „vojenské“, a tak Spolkové republice upřeny.⁴²⁷ Neutěšenou diskusi ukončila teprve v roce 1969 nově nastoupená vláda sociálně-liberální koalice tím, že se definitivně zřekla atomových zbraní a rozhodla se přistoupit ke smlouvě o nešíření těchto zbraní.⁴²⁸

Je pochopitelné, že Strauss, jakožto zastánce civilního jaderného průmyslu a atomového vyzbrojení Západu, bojoval proti takovéto smlouvě ze všech sil.⁴²⁹ Jedná se o „*téma, které rozhodne otázku budoucího osudu a existence německého národa...*“, zapřísahal předsednictvo CSU.⁴³⁰ Jak je možné zjistit z jeho knihy „Projekt pro Evropu“,⁴³¹ vycházely Straussovy názory na evropskou politiku z vojensky definovaných vztahů mocností. Byl přesvědčen, že Sověty posílil jejich rostoucí jaderný potenciál, Američané naopak, zvláště kvůli válce ve Vietnamu, byli spíše oslabeni. Napětí mezi Moskvou a Pekingem, které začalo narůstat po roce 1958, nevyužil Západ podle Strausse z obavy, že by se oba komunističtí obři mohli zase spojit dohromady.

Zlepšení situace sliboval Strauss pouze v případě, když bude západní Evropa disponovat nezávislou jadernou silou a stane se mocenským blokem, který sice bude se Spojenými státy v přátelském svazku, ale zároveň bude proti oběma supervelmocím hájit svoje vlastní zájmy.⁴³² Přitom o plány na výstavbu sjednocené Evropy, které

⁴²⁵ Znění smlouvy viz *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada V, sv. 2, s. 941-945.

⁴²⁶ K politickým postojům Bonnu vůči smlouvě o nešíření jaderných zbraní srov. Hanrieder/Auton, op.cit., s. 15-17, Morgan, op.cit., s. 181n. a Krieger, op.cit., s. 57n.

⁴²⁷ Krieger, op.cit., s. 58.

⁴²⁸ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4945.

⁴²⁹ Srov. Schröck, op.cit., s. 158, dále Strauß, F. J.: *Herausforderung und Antwort. Ein Programm für Europa*. Stuttgart 1968, s. 116n.

⁴³⁰ Cit. dle Krieger, op.cit., s. 58.

⁴³¹ Strauss, F. J.: *Entwurf für Europa*, Stuttgart 1966.

⁴³² Srov. tamtéž, s. 10n. K představám Strausse ohledně vztahů mezi USA a Evropou v rámci bezpečnostní politiky srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 421.

pocházely od Jeana Monneta či Waltera Hallsteina, se příliš nestaral. Jeho myšlenky byly spíše obecného charakteru, nikoli institucionálně tvůrčí.⁴³³

Rozhodně není přehnané tvrzení, že jeho požadavek na vytvoření evropské jaderné velmoci byl pilířem jeho tehdejších představ o výstavbě sjednocené Evropy. Z toho důvodu, a nikoli především kvůli ekonomickým zájmům, požadoval vznik společné evropské vlády, která by pak mohla se Sovětským svazem dosáhnout „všeobecné evropské dohody“. A teprve v tomto společném rámci by vůbec bylo myslitelné vyřešení německé otázky.⁴³⁴

Strauss nechtěl být označován za „gaullistu“. Jak sám zdůraznil: *„Neštěpíme se na tábor gaullistů a atlantistů. Usilujeme o jednotnou Evropu v rámci dnešních možností a o dlouhodobou stabilizaci severoatlantického spojení, což znamená o skutečné partnerství v atlantickém společenství. Neexistuje alternativa mezi Washingtonem a Paříží. Německá zahraniční politika, pokud chce dosáhnout svých legitimních cílů, musí být zaměřená jak na jednotnou Evropu, tak na atlantické společenství. Podle mého soudu vede cesta k jednotné Evropě a k dlouhodobé stabilizaci NATO pouze přes zvláště úzké spojení Francie s Německem ... které bych chtěl označit za životně důležité rozhodnutí pro Evropu, bez něhož by poklesl význam evropských zemí.“*⁴³⁵

Toto „životně důležité rozhodnutí“ chtěl Adenauer realizovat prostřednictvím německo-francouzské unie.⁴³⁶ Nicméně po aféře „Spiegel a následné krizi vládní koalice ztratil kancléř mnoho ze své autority.⁴³⁷ A po rezignaci Strausse na post ministra obrany bylo pro „atlantistu“ Gerharda Schrödera snadné „rozmělnit“ Elysejskou smlouvu z ledna 1963 připojením preambule,⁴³⁸ v níž bylo výslovně uvedeno, že *„touto smlouvou zůstávají nedotčena práva a povinnosti vyplývající z multilaterálních smluv uzavřených Spolkovou republikou Německo“*.⁴³⁹ Zatímco se de Gaulle přimlouval za samostatnější evropskou politiku, a to i vůči USA, a Francie vystoupila v roce 1966 z vojenských struktur NATO, zdůrazňovala Spolková republika, i se zřetelem

⁴³³ Krieger, op.cit., s. 59.

⁴³⁴ Srov. Strauss, *Entwurf für Europa*, s. 12-15 a 105n. Nutno podotknout, že Strauss nevěřil v rychlé řešení německé otázky. Dokonce připustil: *„Nevěřím na obnovu německého národního státu a už vůbec ne v hranicích čtyř okupačních zón.“* Viz Krieger, op.cit., s. 60.

⁴³⁵ Cit. dle Dalberg, op.cit., s. 229n.

⁴³⁶ Finger, op.cit., s. 258.

⁴³⁷ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 460.

⁴³⁸ Srov. Williams, op.cit., s. 410, Finger, op.cit., s. 258, Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 460.

⁴³⁹ Cit dle AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3314.

k Západnímu Berlínu, své těsné svazky se Spojenými státy a Severoatlantickým společenstvím.

Přestože Strauss odešel v prosinci 1962 ze spolkové vlády, rozhodně se nestáhl do politického ústraní. Již 22. ledna 1963 byl na zasedání zemské skupiny CSU ve Spolkovém sněmu zvolen 36 hlasy z celkových 45 jejím předsedou.⁴⁴⁰ Díky tomu se automaticky stal i místopředsedou společné sněmovní frakce CDU/CSU. Následující měsíc se navíc připojil k členům sněmovního výboru pro zahraniční záležitosti.

V té době se opět ujal vydávání stranického listu CSU, Bavorského kurýra, který začal vycházet v roce 1950 a jehož prvním vydavatelem a zároveň šéfredaktorem byl právě Franz Josef Strauss. Ten z něj postupně vytvořil „*politicky vlivný týdeník se širokým záběrem v konzervativních kruzích napříč celou Spolkovou republikou.*“⁴⁴¹ Strauss se také oproti předchozím létům začal více věnovat své rodině a svým soukromým zájmům. Například na podzim roku 1963 úspěšně složil lovecké zkoušky.⁴⁴² Mimoto se začal zabývat studiem ekonomie, které zahájil na univerzitě v Innsbrucku. Mezitím byl v létě 1963 potvrzen ve funkci předsedy CSU, když mu na stranickém sjezdu odevzdalo svůj hlas takřka 87 procent delegátů.⁴⁴³

Na počátku roku 1963 již bylo jasné, že nástupcem Adenauera na postu kancléře se stane Ludwig Erhard, a to i navzdory kancléřovu energickému odporu.⁴⁴⁴ Jak Strauss vzpomíná: „*Adenauer měl o Erhardovi pochybnosti ve dvou oblastech. Tou první byla jeho naprostá neznalost zahraniční politiky. V kancléřově okolí se mu říkalo „Ludwig Dítě“, přezdívka, která pronikla až ke mně. Druhá Adenauerova obava, kterou silně akcentovali ... křesťansko-sociální politici-odboráři, se týkala hospodářské oblasti. Obával se, že by Unie pod Erhardovým vedením vykazovala příliš silné liberálně-ekonomické rysy a mohla by tak ztratit tábor křesťanských pracujících. Tím by byla, podle Adenauera, ohrožena schopnost vytvoření sněmovní většiny a široká základna, kterou CDU tehdy disponovala i v Severním Porýní-Vestfálsku.*“⁴⁴⁵

Zatímco se Erhard pomalu zabydloval v Schaumburském paláci, Strauss zintenzivnil svá studia ekonomie u profesora Andreaeho v Innsbrucku. Když pak dne 9.

⁴⁴⁰ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3248.

⁴⁴¹ Wolf, Konstanze: *CSU und Bayernpartei. Ein besonderes Konkurrenzverhältnis, 1948-1960*. Köln 1982, s. 17.

⁴⁴² Finger, op.cit., s. 249.

⁴⁴³ Srov. průběh sjezdu CSU v Mnichově v první polovině července 1963 in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3362n.

⁴⁴⁴ Srov. Finger, op.cit., s. 258.

⁴⁴⁵ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 458n.

ledna 1964 pronesl ve Spolkovém sněmu zásadní řeč ke státnímu rozpočtu, exceloval skvělým ekonomickým a finančně politickým proslovem.⁴⁴⁶ Současně ve svém projevu podal i vysvětlení, proč ho právě toto téma tak zajímá: „*Státní rozpočet není pouhým řízením příjmů a výdajů na základě příjmových očekávání a odhadovaných výdajů, nýbrž státní rozpočet je, dle mého názoru, ... odrazem a zrcadlem politiky.*“⁴⁴⁷

Přes zjevnou nedůvěru CDU/CSU a FDP v Erhardovy schopnosti jej tyto strany u příležitosti voleb do Spolkového sněmu v roce 1965 prezentovaly jako svého kandidáta na post spolkového kancléře. Jako protikandidát se mu postavil tehdejší předseda SPD a starosta Berlína Willy Brandt. Přestože byl předvídan těsný volební výsledek,⁴⁴⁸ skončily volby konané dne 19. září jasným vítězstvím unionistických stran, které získaly 47,6 procent hlasů. CSU přitom zaznamenala triumf, neboť v Bavorsku dosáhla výsledku 55,6 procent. SPD se musela spokojit se ziskem 39,3 procent. Skutečným zklamáním však byl výsledek voleb pro FDP, která oproti minulým volbám ztratila takřka tři procenta hlasů a obdržela pouhých 9,5 procent.⁴⁴⁹

Následná vyjednávání o vytvoření vládní koalice nebyla vůbec jednoduchá, což ve svých pamětech potvrdil i Strauss: „*Při jednom setkání bylo hlavním tématem jednání sestavení vlády s FDP. Tehdejší místopředseda parlamentní frakce FDP Knut svobodný pán z Kühlmann-Stumm trval na stanovisku své strany: žádný kabinet se Straussem. Ludwig Erhard nehnul ani prstem, aby u FDP nepokazil dobrý dojem. Naopak v zákulisí ji v jejím postoji ještě utvrzoval. ... Od Ludwiga Erharda, kterému jsem pomohl na jeho cestě do kancléřského úřadu, jsem tehdy nemohl očekávat žádnou podporu.*“⁴⁵⁰ Nakonec se podařilo vyjednat novou vládní koalici, přičemž Erhard *pro forma* nabídl Straussovi post ministra vnitra.⁴⁵¹ Ten to však zdvořile odmítl. Strauss si totiž rozhodně nepředstavoval, že by „*v Erhardově vládě, jejíž brzký konec se zdál takřka jistým, ... spravoval nevděčné ministerstvo vnitra.*“⁴⁵² Po zdlouhavých třiceti dnech jednání vznikl konečně druhý Erhardův kabinet, složený z 13 ministrů za CDU, 5 za CSU a 4 ministrů za FDP.⁴⁵³

⁴⁴⁶ Finger, op.cit., s. 260.

⁴⁴⁷ Cit. dle Schöll, Walter: *Franz Josef Strauss. Der Mensch und der Staatsmann. Ein Porträt.* Percha am Starnberger See 1984, s. 122.

⁴⁴⁸ Finger, op.cit., s. 264.

⁴⁴⁹ Viz výsledky spolkových voleb in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3813.

⁴⁵⁰ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 470nn.

⁴⁵¹ Finger, op.cit., s. 265.

⁴⁵² Hentschel, Volker: *Ludwig Erhard. Ein Politikerleben.* München 1996, s. 586.

⁴⁵³ Viz složení vlády in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 3822.

Důvodem Straussova odstupu od nového Erhardova kabinetu byl do značné míry mocensko-politický kalkul. Straussovi, který byl v té době již zběhlý ve finančně-politických záležitostech, nemohlo ujít, že „otec hospodářského zázraku“ již nemá politické otěže ve svých rukou.⁴⁵⁴ Do vnitropolitického dění v roce 1966 totiž zasáhla hospodářská recese, vedoucí k nezaměstnanosti a rychle se zostřující rozpočtové krizi, a Erhardova vláda si s ní nevěděla příliš rady. Franz Josef Strauss, který nevynechal jedinou příležitost, aby Erharda hlasitě kritizoval, shrnul situaci v zemi do pěti hesel: nejistota, pochybnosti, stísněnost, neklid a nespokojenost.⁴⁵⁵

V zahraniční politice se Erhard pokusil – v souladu s celosvětově nastoupenou politikou uvolňování napětí – vyvinout nové iniciativy k normalizaci vztahů se státy Varšavské smlouvy. Mírovou nótou z 25. března 1966 nabídl východoevropským zemím dohodu o zřeknutí se násilí.⁴⁵⁶ Avšak vzhledem k tomu, že NDR byla z této nabídky vyloučena a spolková vláda důrazně trvala na takzvané Hallsteinově doktríně,⁴⁵⁷ nepřinesl tento krok žádný úspěch. Erhard a jeho ministr zahraničí Gerhard Schröder jako „atlantisté“ dávali na rozdíl od Strausse přednost užším kontaktům se Spojenými státy a Severoatlantickou aliancí před představami, jaké měl o budoucí Evropě francouzský prezident de Gaulle, takže vztahy mezi Německem a Francií poněkud ochladly.

Strauss mezitím v Mnichově těžil z antierhardovského kurzu, což se nejzřetelněji projevilo během bavorských zemských voleb v listopadu roku 1966. CSU stáhla oficiální plakáty s kancléřem Erhardem a místo nich vyvěsila nové s Adenauerem a Straussem. Předseda CSU tento krok vysvětlil na jednom z předvolebních shromáždění: „V Bavorsku jsou poměry v pořádku. A tak máte dobrý důvod pro to, abyste znovu zvolili CSU. V Bonnu dáme věci do pořádku – ale pouze tehdy, když nás posílené bavorským vítězstvím vyšlete zpět do Bonnu.“ Zároveň se zmínil o tom, že novým kancléřem by měl být ministerský předseda Bádenska-Württemberska Kurt Georg Kiesinger.⁴⁵⁸ Voliči Straussovo přání vyplnili. CSU posílila svoji většinu v zemském sněmu, když ziskem 48,1 procenta hlasů obsadila 110 křesel z 204. FDP a Bavorská strana se nedostaly přes tehdy platnou minimální desetiprocentní hranici.⁴⁵⁹

⁴⁵⁴ Schröck, op.cit., s. 142.

⁴⁵⁵ Finger, op.cit., s. 266.

⁴⁵⁶ Srov. Steininger, Rolf: *Deutsche Geschichte*, sv. III. 1955-1974, Frankfurt am Main 2002, s. 117.

⁴⁵⁷ Viz. poznámka č. 422 na str. 93 této práce.

⁴⁵⁸ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 142n.

⁴⁵⁹ Srov. výsledky voleb do bavorského zemského sněmu in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4129n. Zajímavé na těchto volbách bylo, že jejich výsledek umožnil vstup do zemského parlamentu

Ve spolkové vládě mezitím vypukla krize kvůli finančnímu rozpočtu⁴⁶⁰ a koalice se poté, co z ní 27. října 1966 vystoupili ministři FDP, rozpadla.⁴⁶¹ Citelnou porážku CDU ve volbách v nejlidnatější zemi Spolkové republiky, Severním Porýní-Vestfálsku, v červenci 1966 přičetli straničtí kolegové na vrub Erhardovu způsobu vlády.⁴⁶² Když v zemských volbách v Hesensku a Bavorsku v listopadu 1966 získala překvapivě mnoho hlasů pravicově radikální Nacionálně demokratická strana Německa (NPD), začali čelní politici CDU/CSU – zatímco Erhard vládl s menšinovým kabinetem – jednat s SPD o vytvoření velké koalice a rozhodli se pro Kurta Georga Kiesingera jako nového kancléře.⁴⁶³ Erhard pak odstoupil 30. listopadu 1966 a 23. května následujícího roku předal Kiesingerovi také funkci předsedy CDU, kterou zastával od března 1966.⁴⁶⁴

Dne 1. prosince 1966 zvolil Spolkový sněm Kiesingera novým kancléřem. Ještě téhož dne byl představen spolkový kabinet velké koalice, složený z představitelů CDU/CSU a SPD.⁴⁶⁵ Zástupcem kancléře a ministrem zahraničí se stal předseda SPD Willy Brandt. Změna koalice v průběhu jednoho volebního období a vytvoření velké koalice představovaly mezník v dějinách Spolkové republiky, jak to ostatně vyjádřil i Kiesinger ve svém vládním prohlášení.⁴⁶⁶ Bezprostředním úkolem, který novou vládu čekal, bylo odstranění rozpočtového deficitu a překonání hospodářské recese spojené se vzrůstajícím počtem nezaměstnaných. Měly k tomu sloužit zákon o stabilitě a dohodovací řízení.⁴⁶⁷ V osobách ministra hospodářství Karla Schillera (SPD) a ministra

pravicově extremistické „Nacionálně demokratické straně Německa“ (Nationaldemokratische Partei Deutschland, NPD), která byla založena teprve v roce 1964. K jejím politickým dějinám srov. obec. Hoffmann, Uwe: *Die NPD. Entwicklung, Ideologie und Struktur*. Frankfurt 1999, dále Staud, Toralf: *Moderne Nazis. Die neuen Rechten und der Aufstieg der NPD*. Köln 2005.

⁴⁶⁰ Hospodářská krize tehdy představovala 670 tisíc nezaměstnaných a krytí schodku ve spolkovém rozpočtu ve výši 4 miliard německých marek, což představovalo 5,2 procenta celkového státního rozpočtu. Nutno podotknout, že podle pozdějších měřítek byl tento stav takřka idylický. Srov. Krieger, op.cit., s. 61.

⁴⁶¹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4115n.

⁴⁶² Srov. volební výsledky do zemského sněmu v Severním Porýní-Vestfálsku in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. IV, s. 4038. SPD získala 49,5%, CDU 42,8% a FDP 7,4%.

⁴⁶³ Srov. Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 118n., dále Williams, op.cit., s. 416-423.

⁴⁶⁴ Erhard byl pak zvolen za čestného předsedu CDU, což stranické vedení vnímalo jako jistou satisfakci. Viz Hohmann, Karl: *Ludwig Erhard (1897–1977). Eine Biographie*, Bonn 1997, s. 30.

⁴⁶⁵ K politickým jednáním ohledně volby nového kancléře a k složení nového spolkového kabinetu srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4133-4143.

⁴⁶⁶ Viz Kiesingerovo vládní prohlášení in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4152-4159.

⁴⁶⁷ „Zákon na podporu stability a růstu hospodářství“ z 8. června 1967 zaváděl státní opatření (programy zakázek), zaměřená proti negativnímu vývoji vedoucímu ke krizi. Spolkové úřady a jednotlivé země, které měly vypracovat střednědobý finanční plán, zákon zavazoval k dosažení cílů tzv. „magického čtyřúhelníku“: plná zaměstnanost, stabilita měny, rovnováha v zahraničním obchodě a hospodářský růst. Konjunkturální vyrovnávací úspora měla v době převisu poptávky vytvářet prostředky, které měly být při poklesu konjunktury opět uvolněny k oživení hospodářství. V zákoně o stabilitě bylo zakotveno tzv. „dohodovací řízení“. Šlo o jednání, kterého se účastnily všechny skupiny a instituce podílející se na hospodářském procesu, tedy svazy zaměstnavatelů a odbory, zástupci zemědělců a oblastní orgány, tj.

financí Franze Josefa Strausse měla vláda k dispozici dva resortní šéfy, kteří měli velké odborné znalosti. Jejich dobrá spolupráce přispěla k hospodářským a finančně-politickým úspěchům velké koalice.⁴⁶⁸ Vládní koalice také uskutečnila významné vnitropolitické reformy, které přispěly k modernizaci západoněmecké společnosti, v zahraniční politice však zůstala spíše pasivní.

Pro Strausse představovala velká koalice vrchol jeho politické kariéry v Bonnu. Tím není myšlen jen úřad spolkového ministra financí, který mu umožňoval ovlivňovat dění napříč všemi oblastmi politiky, ale i příležitost oprostít se od role politika omezeného pouze na záležitosti obrany či Bavorska, což byl důležitý předpoklad pro očekávaný postup na úřad kancléře. Jeho odhodlání dosáhnout nových vztahů s Východem a neokeynesiánská finanční politika pomáhaly Straussovi vytvořit novou image liberálního, otevřeného a dynamického vůdce v táboře CDU/CSU, který se důsledně distancoval od staré gardy.

Po sestavení velké koalice byl Strauss opět „ve svém živlu“. Největší pozornost přitom vzbuzoval díky své harmonické spolupráci se sociálnědemokratickým ministrem hospodářství Karlem Schillerem, se kterým si navzdory stranickým rozdílům výborně rozuměl jak po profesní, tak po osobní stránce. Netrvalo dlouho, než se na první pohled tak nerovný pár začal těšit velké oblibě a začal být nazýván podle psích hrdinů knížky humoristy Wilhelma Busche „Plisch a Plum“.⁴⁶⁹

Strauss a Schiller byli přívrženci britského ekonoma Johna Maynarda Keynesa, jehož teorie o řízení poptávky v ekonomickém procesu tvrdila, že stát může konjunkturu ovlivnit prostřednictvím ekonomicko-politických nástrojů. Ekonomika postavená na principu volného trhu měla být stabilizována prostřednictvím anticyklické finanční politiky a státních rámcových plánů. Pokud by hrozila příliš velká konjunktura, měl stát proti přehřátí ekonomiky působit anticyklicky, prostřednictvím zvýšení daní, zdražením úvěrů, nebo omezením veřejných výdajů. Pokud by naopak došlo k prudkému poklesu

zástupci Spolku, zemí a obcí. Na základě tzv. „orientačních údajů“ o předpokládaném hospodářském vývoji, poskytovaných spolkovým ministrem hospodářství, měly všechny instituce a sdružení podílející se na hospodářském procesu zhodnotit situaci a dohodnout se na dalším postupu. Dohodovací řízení se stalo v letech 1967-1977 pevnou součástí vládní politiky.

⁴⁶⁸ Hospodářská politika velké koalice měla pozitivní výsledky: ekonomika se vyznačovala reálným tempem růstu ve výši 7,3 procenta v roce 1968 a 8,2 procenta v roce 1969. Na konci období vlády velké koalice se mezi makroekonomickými ukazateli vyjímala inflace ve výši 2,7 procenta (1969), 243 tisíc nezaměstnaných a 720 tisíc volných pracovních míst. Ministr financí Strauss se mohl pyšnit rozpočtovým přebytkem ve výši 1,5 miliardy marek, a to dokonce poté, co bylo uhrazeno 1,8 miliardy marek jakožto spolkový dluh. Srov. Krieger, op.cit., s. 61.

⁴⁶⁹ Schröck, op.cit., s. 152.

poptávky, měla být ekonomika oživena snížením daní, programy na podporu růstu a navýšením veřejných investic. Zdálo se, že s touto koncepcí by bylo možné konečně stabilizovat dosud nekontrolovatelné cykly volného trhu. Aby měla spolková vláda, zemské vlády a spolková banka ve svých rukou potřebné nástroje, rozhodl se Spolkový sněm přijmout již v první polovině roku 1967 „zákon o financování úvěrů“ a „zákon na podporu stability a růstu ekonomiky“.⁴⁷⁰ Stát byl zavázán garantovat „*stabilitu cenové hladiny, udržovat rovnováhu v bilanci zahraničního obchodu, přispívat k přiměřenému a postupnému růstu ekonomiky a ručit za vysokou míru zaměstnanosti*“.⁴⁷¹

Ministru financí přitom připadla rozhodující zodpovědnost za oblast prorůstové politiky, státního rozpočtu, daňové a úvěrové politiky.⁴⁷² Jeho situaci přitom stěžoval deficit státního rozpočtu ve výši 4,6 miliardy marek.⁴⁷³ Strauss proto začal nekompromisně prosazovat úsporná opatření. Rovněž byly omezeny některé subvence ekonomiky a zemědělství, přičemž současně byly zvýšeny daně z pohonných hmot, tabáku a daň z obratu. K tomu byly prosazeny dva investiční programy v celkové výši 7,8 miliardy marek.⁴⁷⁴ Během pouhých šesti týdnů dokázal Strauss sestavit návrh státního rozpočtu na rok 1967, jenž „zalátal všechny díry“ ve státní pokladně, na kterých tak žalostně ztroskotala Erhardova vláda.⁴⁷⁵ Výsledky se brzy dostavily. Ekonomika začala růst, inflace klesla na úroveň 2,5 procenta, počet nezaměstnaných klesl z 700 tisíc na 250 tisíc. Na konci vlády velké koalice v roce 1969 prezentoval hrdý Strauss přebytek státního rozpočtu ve výši 1,5 miliardy marek.⁴⁷⁶

Na ministerstvu financí se přitom Strauss cítil jako doma. O několik let později o něm Willy Brandt napsal: „*Chtěl a byl schopen dokázat, že může být kromě jiného také dobrým ministrem financí... Osobně jsem měl se Straussem málo co do činění. Když jsme se potkali, projevoval respekt. U vládního stolu se držel zpátky, pokud se nevyjadřoval k otázkám, jež se týkaly jeho důležitého rezortu. Při řešení problémů všedního dne prokazoval vždy ochotu pomáhat. Pravděpodobně pokládal ministerstvo financí za typ politické základny, jejímž prostřednictvím by mohl realizovat velké*

⁴⁷⁰ Viz poznámka č. 467 na str. 99 této práce.

⁴⁷¹ Abelshausen, Werner: *Wirtschaftsgeschichte der Bundesrepublik Deutschland (1945-1980)*. Frankfurt am Main 1983, s. 112.

⁴⁷² Finger, op.cit., s. 283.

⁴⁷³ Schröck, op.cit., s. 153.

⁴⁷⁴ Finger, op.cit., s. 283.

⁴⁷⁵ Schröck, op.cit., s. 153.

⁴⁷⁶ Tamtéž, s. 155, Krieger, op.cit., s. 61.

činy.⁴⁷⁷ Především ale považoval ministerstvo financí za jeden ze základních pilířů moderního státu.⁴⁷⁸

Pokud jde o východní politiku velké koalice, nebyly v prohlášeních vlády patrné žádné nové směry. Kiesinger sice zdůrazňoval intenzivní pokračování v úsilí o „vzrůstající vzájemnou důvěru“ se Sovětským svazem i s Polskem, avšak i tato spolková vláda setrvala na stanovisku, že je jedinou německou vládou, která je oprávněna mluvit za celý německý národ.⁴⁷⁹ Neomezená platnost Hallsteinovy doktríny byla ovšem prolomena již v lednu 1967 navázáním diplomatických styků s Rumunskem. Celkově se ovšem velké koalici strnulost východní politiky překonat nepodařilo.

Strauss se ve východní politice zasazoval o plánovanou a koordinovanou hospodářskou spolupráci se Sovětským svazem a ostatními státy východního bloku. V roce 1966 shrnul své základní myšlenky v knize „Entwurf für Europa“. Strauss zdůrazňoval, že vztahy s Východem je třeba oživit a zároveň prohloubit stávající obchodní vazby.⁴⁸⁰ Neboť *„automatizace a nárůst průmyslové produkce má sociologické důsledky: vznikne střední třída technického managementu a zaměstnanců. ... Budou mít vliv na novou dynamiku, která by mohla být Západu podporou. Bylo by sice chybou mluvit v souvislosti s marxismem o nějaké nové buržoazii. Vznik nové, nezávislejší vedoucí vrstvy ve východní Evropě však nebude možné přehlédnout. Posílení kulturních a obchodních vazeb by mohlo tyto tendence urychlit.“*⁴⁸¹ Kromě toho mělo Evropské hospodářské společenství vytvořit *„společnou politiku pro východní trh“*.⁴⁸² *„Čím těsnější budou vztahy mezi jednotlivými západoevropskými národy, čím více se budou navyšovat síly západní Evropy prostřednictvím ekonomického provázání a zdůrazňováním společné politické vůle, tím větší bude i atraktivita a okouzlení, kterou bude západní část našeho kontinentu působit na obyvatele východní Evropy. Takový vývoj se dá urychlit společnou východní obchodní politikou EHS, pro kterou teprve společná zahraničně-politická koncepce vytvoří ty správné předpoklady. Zvláště společnou úvěrovou a investiční politikou vůči našim východoevropským sousedům můžeme získat větší vliv na jejich vnitřní uspořádání a na jejich zahraničně-politické postoje. Velká Británie a členské státy ESVO by měly svoji*

⁴⁷⁷ Brandt, Willy: *Begegnungen und Einsichten. Die Jahre 1960-1975*. Hamburg 1976, s. 178n.

⁴⁷⁸ Williams, op.cit., s. 286.

⁴⁷⁹ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4156n. a 4158.

⁴⁸⁰ Strauss, *Entwurf für Europa*, s. 38.

⁴⁸¹ Tamtéž, s. 41n.

⁴⁸² Tamtéž, s. 42.

hospodářskou politiku koordinovat se státy „Šestky“, aby tak iniciovaly spolupráci, která by směřovala k většímu politickému společenství“,⁴⁸³ vysvětloval Franz Josef Strauss sedmnáct let před uskutečněním legendární miliardové půjčky jakožto host Královského institutu mezinárodních vztahů v Londýně.

Poté, co by se konečně posílily hospodářské vztahy, měly se podle Strausse jako další krok *„přebudovat obchodní mise, které měla Spolková republika zřízené v mnoha státech východní Evropy, na diplomatická zastoupení.“*⁴⁸⁴ V tomto bodě se Strauss zásadně odlišoval od Gerharda Schrödera, Willyho Brandta, či Egona Bahra: *„Politické sblížení s Východem, ať by bylo ekonomického či diplomatického charakteru, může ukázat pozitivní výsledky pouze tehdy, pokud bude vycházet z pevné západoevropské základny. Bilaterální smlouvy mají sice také svůj užitek ... nicméně je musí podepřít koordinovaná západoevropská politika. Jinak hrozí nebezpečí, že Východ ony jednotlivé kontakty zneužije, aby podkopal jednotu Západu.“*⁴⁸⁵ Strauss ještě jednou zdůraznil, že je potřeba *„přiblížit naše východní sousedy blíže k Evropě“*, dodal ale, že by bylo *„chybou domnívat se, že by prostřednictvím střednědobých a dlouhodobých úvěrů, s nimiž by mohly být posíleny obchodní vztahy, či prostřednictvím technické pomoci, mohlo ... postupně dojít k přechodu těchto zemí od diktatury k demokracii. Musíme brát na zřetel také nebezpečí, že by tato ekonomická spolupráce mohla komunistickým vládám umožnit konsolidovat své režimy a přimět obyvatele, aby byli nadále smířeni s tvrdými podmínkami diktatury.“*⁴⁸⁶

Straussovy představy ohledně východní politiky byly shrnuty do formulace *„sblížení prostřednictvím změny“*. V protikladu k Brandtově koncepci *„změny prostřednictvím sblížení“* učinil předpoklad pro sblížení se státy východního bloku a v konečné fázi také možné znovusjednocení Německa z toho, o co Brandt a jeho státní tajemník Egon Bahr usilovali na počátku sedmdesátých let jako o výsledek: svobodný vývoj uvnitř NDR, respektive v mocenské sféře východoevropského komunismu. Ještě na jaře roku 1987 se zdálo, že je Strauss přesvědčený, že k německému znovusjednocení může dojít teprve na konci zdlouhavého procesu přestavby a restrukturalizace NDR.⁴⁸⁷

⁴⁸³ Cit. dle Finger, op.cit., s. 272.

⁴⁸⁴ Strauss, *Entwurf für Europa*, s. 43.

⁴⁸⁵ Tamtéž, s. 44n.

⁴⁸⁶ Tamtéž, s. 45.

⁴⁸⁷ Srov. Finger, op.cit., s. 273n.

Přestože Strauss patřil se svými návrhy a plány ohledně německé a východní politiky k nejvýznamnějším myslitelům ve Spolkové republice, příliš se s nimi ve veřejném mínění západního Německa neprosadil. Neboť na rozdíl od Willyho Brandta či Egona Bahra nedostal příležitost, aby své koncepce mohl politicky prosadit. Navíc média, která Strausse ustavičně spojovala s údajnými či skutečnými aférami, jeho představy doplňovala kritickými komentáři. Když Strauss mluvil o „Spojených státech evropských“, psal „Der Spiegel“ o velmocenském šovinismu, který spojoval s Adolfem Hitlerem. Když navrhnul usmíření s Východem, média to prezentovala jako snahu Strausse chopit se moci. Pokud mluvil o míru, tisk vzpomenu aféru „Fibag“, zmiňovali kooperaci, mnozí to chápali jako korupci. Zkrátka temné stíny minulosti mu byly stále v patách.⁴⁸⁸

Široké vrstvy obyvatelstva chápaly vytvoření vládní koalice CDU/CSU a SPD jako nezbytné přechodné opatření pro překonání hospodářských a politických problémů.⁴⁸⁹ Mnozí lidé však na ni pohlíželi také velmi kriticky, neboť její existence ochromila normální parlamentní souboj mezi vládní stranou, případně stranami, a silnou opozicí. Pouhých 49 opozičních poslanců FDP nebylo s to vytvořit účinnou protiváhu převažující většině celkem 447 poslanců vládní koalice. To přispělo ke vzniku mimoparlamentního protestního hnutí, takzvané mimoparlamentní opozice (APO), která zpochybnila politický a společenský systém Spolkové republiky.⁴⁹⁰

Předchůdcem mimoparlamentní opozice bylo studentské hnutí proti rigidním poměrům, které panovaly na univerzitách („pod taláry tisíciletá plíseň“).⁴⁹¹ Následné opoziční hnutí, jehož představiteli byli především mladí lidé, bylo namířeno proti všem tradičním autoritám ve škole, ve společnosti a ve státě, podobně jako proti všem diktátorským režimům ve světě. Při masových demonstracích v průběhu roku 1968 požadovali studenti vystřídání vlády CDU/CSU.⁴⁹² Přitom mnozí z nich, zvláště pak studenti sdružení v levicových organizacích, „*nedokázali pochopit, jak mohli Herbert Wehner a Willy Brandt přistoupit na takové vládní uspořádání a jak mohli sedět u jednoho stolu s Franzem Josefem Straussem. Drželi si proto odstup od politických stran a obecně od všeho, co nazývali establishmentem.*“⁴⁹³ Koncem roku 1969 však studentské hnutí začalo postupně ztrácet na síle. Důvodem byla zejména skutečnost, že

⁴⁸⁸ Tamtéž, s. 274n.

⁴⁸⁹ Srov. Krieger, op.cit., s. 61.

⁴⁹⁰ Srov. Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 250n., dále Niehuss/Lindner, op.cit., s. 323-329.

⁴⁹¹ Schröck, op.cit., s. 161.

⁴⁹² Tamtéž.

⁴⁹³ Baring, Arnulf: *Machtwechsel. Die Ära Brandt-Scheel*. Stuttgart 1982, s. 363.

navzdory neustálému zdůrazňování spojitosti s dělnickým hnutím, nenalezly tyto protesty oporu u širší veřejnosti.⁴⁹⁴

Franz Josef Strauss měl pro mládež v podstatě pochopení, i když podle jeho názoru byla značně dezorientovaná.⁴⁹⁵ „*Od Platóna přes Rousseaua až k Marxovi a Leninovi táhne se dějinami červená nit ... myšlenek utopistů. ... Většina mladých lidí, kteří se ještě duševně nesklonili pod mocí reality a kteří by se přes ni chtěli idealisticky přenést, jsou proti takovému nebezpečí téměř bezbranní.*“⁴⁹⁶ Na druhou stranu však neváhal protestující studenty označit za radikály a výtržníky. Protest ulice nebyl pro bavorské konzervativce „hlasem lidu“, ale „hlasem dobytky“. Když byl během volební kampaně v roce 1969 zatčen ve franském Bamberku větší počet demonstrantů APO, kteří navíc provokovali policii, telegrafoval Strauss svému stranickému příteli a ministerskému předsedovi Alfonsu Goppelovi: „*Tyto osoby se chovají jako zvířata. Není na ně tudíž možné aplikovat zákony vytvořené pro lidi.*“⁴⁹⁷

Již během příprav voleb do Spolkového sněmu, které se měly konat 28. září 1969, se ukázalo, že společné zájmy stran velké koalice se vyčerpaly. Zvolení sociálnědemokratického politika a dosavadního ministra spravedlnosti Gustava Heinemanna novým spolkovým prezidentem 5. března 1969 hlasy SPD a FDP naznačilo, že po dvaceti letech vlády pod vedením CDU se blíží nová politická konstelace.⁴⁹⁸

⁴⁹⁴ Müller, Helmut: *Dějiny Německa*, Praha 1999, s. 393.

⁴⁹⁵ Finger, op.cit., s. 294.

⁴⁹⁶ Cit. dle Finger, op.cit., s. 294.

⁴⁹⁷ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 162.

⁴⁹⁸ Srov. Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 315n.

XII. Křížové tažení proti sociálně-liberální koalici

Při volbách do Spolkového sněmu v září 1969 získala koalice CDU/CSU 46,1 procent hlasů. Druhá skončila SPD s 42,7 procenty a na třetím místě se umístila FDP s 5,8 procenty hlasů, což byl nejhorší volební výsledek této strany v poválečné historii Spolkové republiky. V přepočtu na mandáty pak CDU/CSU obsadila 242 křesel v novém Spolkovém sněmu, SPD 224 a FDP 30 křesel. Předseda SPD Willy Brandt vyhlásil bezprostředně po volbách požadavek, aby se vlády ujal kabinet složený z představitelů SPD a FDP.⁴⁹⁹ CDU a CSU se tak po dvaceti letech vládní zodpovědnosti musely přesunout do „tvrdých lavic opozice“.⁵⁰⁰

Dne 22. října 1969, den poté, co byl zvolen Spolkovým sněmem do funkce kancléře, představil Willy Brandt svůj kabinet.⁵⁰¹ Vicekancléřem a ministrem zahraničí se stal předseda FDP Walter Scheel. Ve vládním prohlášení Brandt vyhlásil rozsáhlý vnitropolitický program reform, který si činil nárok na „odvahu k větší demokracii“. V oblasti německé politiky uznal NDR jako druhý německý stát a nabídl jí jednání na vládní úrovni. V zahraniční a bezpečnostní politice se nová spolková vláda odvolávala na mírovou nótu spolkového kancléře Erharda z března 1966 a na vládní prohlášení spolkového kancléře Kiesingera z prosince 1966. Oznámila také podepsání smlouvy o zákazu jaderných zbraní. Přihlášení se ke spojení západních zemí a k USA spojoval Brandt s úmyslem uskutečňovat politiku porozumění i se Sovětským svazem a dalšími zeměmi Varšavské smlouvy.⁵⁰²

Franz Josef Strauss naopak deklaroval vůči Brandtově vládě politickou linii „kontroly a konfrontace“: „*Budeme si dávat pozor, aby naše vlast již neutrpěla žádné škody, když už se nedá zabránit novým poměrům a konstelaci vytvořené stranickými funkcionáři nové koalice.*“⁵⁰³ CSU také začala hned po volbách vést tajné rozhovory s konzervativními poslanci FDP, kteří měli posílit opozici vůči levicově liberálnímu programu vlády Brandta a Scheela. Cílem bylo FDP rozpoltit a vládu svrhnout. Strauss navíc ostře vystupoval proti svým bývalým vládním kolegům. Předsedu sněmovní

⁴⁹⁹ Volební výsledky viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4861n. Brandtovo prohlášení viz tamtéž, s. 4862.

⁵⁰⁰ Finger, op.cit., s. 313.

⁵⁰¹ Složení kabinetu viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4878.

⁵⁰² Srov. Brandtovo vládní prohlášení in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4880-4890.

⁵⁰³ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 166.

frakce SPD Herberta Wehnera obvinil z „budování socialistické lidové fronty v Evropě“, spolkového kancléře Willyho Brandta pak dokonce z „přípravy světové lidové fronty“.⁵⁰⁴ Kritizoval i svého někdejšího nejbližšího vládního spolupracovníka Karla Schillera, ministra hospodářství a od května 1971 současně i ministra financí sociálně-liberální koalice: „Jeho finanční politika si vysloužila po jednom roce působení této vlády nikoli jen známku špatnou, ale přímo nedostatečnou.“⁵⁰⁵

V osobách Willyho Brandta a Waltera Scheela se sešli dva partneři, kteří byli rozhodnutí důsledným odstraňováním konfrontačních postojů dospět k jednání se všemi státy východního bloku a na základě uznání stávající situace dosáhnout ujednání, která by přispěla k uvolnění napětí a k zajištění míru v Evropě. Motivem pro tuto politiku, jak bylo vyhlášeno, byl jednak zájem Spolkové republiky na zachování soudržnosti celého německého národa prostřednictvím častější výměny mezi obyvatelstvem Spolkové republiky a NDR, jednak potřeba zajistit životaschopnost Západního Berlína.⁵⁰⁶ Mezitím daly najevo svou ochotu ke konkrétnímu jednání se Spolkovou republikou i Sovětský svaz, Polsko a NDR.

V souvislosti s jednáním o moskevské smlouvě,⁵⁰⁷ varšavské smlouvě⁵⁰⁸ a smlouvě o zásadách vztahů mezi SRN a NDR⁵⁰⁹ byl mezi vládou a opozicí ve Spolkové republice veden prudký vnitropolitický boj o východní politiku. Jádrem sporů byla především obava, že by přijetí stávajících hranic ve smlouvách znamenalo definitivní uznání linie na Odře a Nise jako západní hranice Polska, a dále obava, že uzavření smlouvy s NDR bude rovno uznání druhého německého státu podle zásad mezinárodního práva. Již Brandtovy výroky v jeho vládním prohlášení („I když

⁵⁰⁴ Cit. dle Schröck, op.cit., s. 167.

⁵⁰⁵ Tamtéž, s. 167n.

⁵⁰⁶ Viz Brandtovo vládní prohlášení in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4881.

⁵⁰⁷ Tzv. moskevská smlouva byla uzavřena se SSSR 12. srpna 1970 a zavazovala signatáře k mírovému řešení sporů, nepoužití násilí a hrozby násilím, uznávala teritoriální integritu všech evropských států v jejich stávajících hranicích a zavazovala obě strany k nevznášení nároku na území a také deklarovala neporušitelnost hranic „včetně hranice Odra-Nisa“. Připojený „dopis o německé jednotě“ ovšem vyhrazoval právo na sjednocení Německa, další články a připojené nóty vymezovaly, že nejde o mezinárodněprávní uznání hranice mezi německými státy a hranice s Polskem. Srov. znění smlouvy a její přílohy in: *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada VI., sv. 1, s. 698-708, dále Grosser, Dieter a Bierling, Stephan: *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung* (sv. 11), Stuttgart 1996, s. 51-57.

⁵⁰⁸ Tzv. varšavská smlouva, uzavřená s Polskem 7. prosince 1970, byla koncipována podle vzoru smlouvy moskevské. V článku 1. se stanoví, že hranice na Odře a Nise, vymezená na postupimské konferenci, „tvoří západní státní hranici Polské lidové republiky“. V příloze ke smlouvě žádala polská vláda o vypořádání humanitárních otázek a vyjádřila svou ochotu nechat vycestovat do SRN obyvatele nesporně německé národnosti v zájmu spojení rodin. Srov. znění smlouvy a její přílohy in: *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, řada VI., sv. 1, s. 333-335 a 966-973, dále AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5310-5319.

⁵⁰⁹ O této smlouvě je podrobněji pojednáno na str. 110-111 této práce.

v Německu existují dva státy, nejsou si vzájemně zahraničím ...“)⁵¹⁰ opoziční řečníci ostře kritizovali a mluvili o „*chmurné hodině pro tuto sněmovnu, pro náš národ*“.⁵¹¹ Když v červenci 1970 vešly díky indiskreci prostřednictvím listů „Bild-Zeitung“ a „Quick“ předčasně ve známost podklady z jednání státního tajemníka Egona Bahra v Moskvě, takzvaný „Bahrův dokument“, opozice se domnívala, že má v ruce důkaz pro své tvrzení, že jednání jsou z německé strany vedena ukvapeně a ne dost promyšleně a vláda tak diletantsky dává v sázku hodnověrnost pravicových pozic.⁵¹²

Projednávání východních smluv ve Spolkové radě a Spolkovém sněmu v únoru 1972 bylo provázeno několikadenní řečnickou bitvou.⁵¹³ K nejostřejším odpůrcům východní politiky sociálně-liberální koalice v řadách opozice patřil Strauss, který od roku 1971 platil za finančně-politického mluvčího poslanecké frakce Unie. CSU pod Straussovým vedením dokonce předložila na počátku roku 1972 vlastní návrh smlouvy se Sovětským svazem, tzv. smlouvu o neútočení.⁵¹⁴

Po nezdaru hlasování o nedůvěře vůči spolkovému kancléři Brandtovi⁵¹⁵ se poslanecké frakce ve Spolkovém sněmu probojovaly 10. května ke „společnému usnesení“, představujícímu pokus o formulování společného stanoviska k východním smlouvám a zejména k „*dnes reálně stávajícím hranicím*“, o nichž se v něm mluvilo.⁵¹⁶ K německé politice se ve společném usnesení konstatovalo: „*Politika Spolkové republiky Německo, která usiluje o mírovou obnovu národní jednoty v rámci Evropy, není v rozporu se smlouvami... Požadavkem uskutečnění práva na sebeurčení nevznáší Spolková republika Německo žádné nároky na změny území či hranic.*“⁵¹⁷

Toto společné prohlášení však nezaručovalo výraznou většinu při hlasování o ratifikaci smluv. Při závěrečném hlasování 17. května 1972 schválilo moskevskou smlouvu 248 poslanců, 10 bylo proti, 238 se zdrželo hlasování. Varšavskou smlouvu schválilo rovněž 248 poslanců při 17 hlasech proti a 231, kteří se zdrželi hlasování. V obou případech se zdrželi hlasování převážně poslanci CDU/CSU. Smlouvy tak byly

⁵¹⁰ Cit. dle AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4881.

⁵¹¹ Srov. jednání Spolkového sněmu o Brandtově vládním prohlášení viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. V, s. 4890-4912.

⁵¹² Srov. Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 320n.

⁵¹³ Srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5601-5605, 5610-5612, 5613-5639.

⁵¹⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5639n.

⁵¹⁵ Více ke konstruktivnímu hlasování o nedůvěře ve Spolkovém sněmu viz str. 112 této práce.

⁵¹⁶ K průběhu jednání o tzv. „společném usnesení“ srov. AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5691-5697.

⁵¹⁷ Cit. dle AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5705.

ve Spolkovém sněmu přijaty a o dva dny později je ratifikovala také Spolková rada, kde se zdrželi hlasování zástupci zemí s vládní většinou CDU/CSU.⁵¹⁸

V souvislosti s tímto hlasováním stojí za pozornost Straussovo stanovisko, které se několikrát změnilo. Již 28. dubna 1972 uspořádal Brandt, vědom si složité vyjednávací pozice své vlády, večerní setkání s několika předními představiteli SPD, FDP, CDU a CSU. Účastníci, mezi nimiž samozřejmě nechyběl Strauss, se v průběhu večera dohodli, jak ratifikovat sice sporné, nicméně velmi důležité východní smlouvy.⁵¹⁹ Předseda CDU Rainer Barzel byl potěšen, neboť byl přesvědčen o důležitosti východních smluv.⁵²⁰ Nechat je ztroskotat mu připadalo nemožné, neboť moskevská a varšavská smlouva byly provázány se zachováním čtyřmocenského statutu v Berlíně. Spolková vláda již dříve naznačila Sovětům, že ratifikaci moskevské smlouvy nebude možné ve Spolkovém sněmu prosadit, pokud nebude současně dohodnuto uspokojivé uspořádání poměrů v Berlíně.⁵²¹ V září 1971 tak byla uzavřena dohoda čtyř mocností, která potvrzovala jejich práva a povinnosti, při zachování rozdílného právního postavení, přičemž tato situace nemohla být jednostranně změněna.⁵²²

Když bylo 10. května 1972 prezentováno „společné usnesení“ k oběma východním smlouvám, prezentoval Strauss tyto smlouvy jako „*důležitý základ modu vivendi, kterého chce Spolková republika dosáhnout se svými východními sousedy*“.⁵²³ Strauss původně patřil k ostrým kritikům těchto smluv, nyní se však vášnivě zapojil do projednávání návrhu „společného usnesení“ a dával najevo, že by s oběma smlouvami mohl snad i souhlasit. Rainer Barzel vzpomínal, jak Strauss na zasedání frakce 9. května hrdě referoval o dosaženém úspěchu: „*Jsem toho názoru, že není možné získat více, než jsme získali. Rozhodující jsou dvě skutečnosti. Zaprvé: Smlouvy nevytvářejí právní podklad pro stávající hranice. Zadruhé: Smlouvy představují důležitý základ pro modus vivendi.*“⁵²⁴ Během projednávání smluv však Strauss naprosto změnil názor a oznámil, že CSU sice odsouhlasí „společné usnesení“, obě smlouvy však odmítne. Barzel byl zděšený. Zbýval mu pouze pokus přesvědčit zemskou skupinu CSU, aby se zdržela hlasování, a to se mu nakonec oproti očekávání podařilo.

⁵¹⁸ Průběh a výsledky hlasování viz AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5704-5708.

⁵¹⁹ Finger, op.cit., s. 343.

⁵²⁰ Tamtéž.

⁵²¹ Müller, op.cit., s. 402.

⁵²² Srov. podpis dohody, její znění a prohlášení čtyř mocností in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5483-5500.

⁵²³ Cit dle Finger, op.cit., s. 343.

⁵²⁴ Tamtéž, s. 344.

Proč ale Strauss tak náhle změnil názor? Obrat jeho stanovisek je možno vnímat v souvislosti s jednáním s představiteli vlivných svazů vyhnanců, které proběhlo v první polovině května 1972. Tehdy Straussovi jeho domácí stranická základna, frakce v bavorském zemském sněmu a rozzlobené svazy nepřichystaly vřelé přivítání. Naopak si musel vyslechnout tvrdou kritiku. Neměl to být poslední případ, kdy CSU projevila v otázkách východní a německé politiky mnohem méně flexibility a pragmatismu, než její předseda.⁵²⁵

Sám Strauss odůvodňoval svoji změnu názoru sovětskými výhradami ke „společnému usnesení“ a projevem, jenž přednesl Willy Brandt 10. května a ve kterém podle jeho názoru znehodnotil obsah společného ujednání ještě před tím, než vstoupilo v platnost.⁵²⁶ Proto napsal dopis vedoucímu úřadu kancléře Horstu Ehmckemu: „*Podle sdělení ministra zahraničí Scheela ... vychází sovětská strana z toho, že rozhodnutí Spolkového sněmu se nedotkne práv a povinností, které ze smluv vyplývají. Mezinárodně-právní bezvýznamnost společného usnesení tak nemohla být vyjádřena jasněji. Skutečnost, že společné usnesení podle Scheelova sdělení není jednoznačně prezentováno jako německá interpretace smluv, odpovídá konstatování sovětské strany. Po této změně situace není pro nás možné, abychom souhlasili na základě společné rezoluce s moskevskou a varšavskou smlouvou.*“⁵²⁷ Mimoto Strauss ve svých pamětech uvedl, že měl náhle pocit, že ho Rainer Barzel oklamal. Původně prý od něj dostal čestné slovo, že bude hlasovat proti východním smlouvám. V průběhu času však Barzel přešel od jasného „ne“, až k jasnému „ano“. Toto porušení slova nemohl prý akceptovat, a proto Strauss doporučil odmítnutí smluv.⁵²⁸

Co bylo tou pravou pohnutkou, která Strausse nakonec přiměla k tak náhlé změně jeho rozhodnutí, nebude asi možné nikdy plně objasnit. Jisté však je, že obě smlouvy navzdory úpravám stále ještě neodpovídaly Straussově koncepci, která byla primárně založena na ekonomickém sblížení, na něž mělo teprve poté navázat i sblížení politické.⁵²⁹

V polovině srpna 1972 byla zahájena oficiální jednání o smlouvě o zásadách vztahů obou německých států a byla ukončena parafováním smlouvy 8. listopadu 1972

⁵²⁵ Tamtéž, s. 345.

⁵²⁶ Finger, op.cit., s. 345.

⁵²⁷ Cit. dle Schöll, Walter: *Franz Josef Strauss*, Percha 1984, s. 147.

⁵²⁸ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 490nn.

⁵²⁹ Finger, op.cit., s. 347.

v Bonnu a 21. prosince 1972 ve Východním Berlíně.⁵³⁰ Oba smluvní partneři se zavázali, že budou usilovat o normální dobré sousedské vztahy na základě rovnoprávnosti, že budou dodržovat principy Charty OSN a zřeknou se vůči sobě užití násilí a hrozeb násilím. Výslovně byla potvrzena nedotknutelnost hranic mezi oběma státy, uznání jejich územní celistvosti, omezení výsostných práv obou států pouze na území vlastního státu a respektování nezávislosti a samostatnosti každého z obou států ve vnitřních i zahraničních záležitostech. Signatáři se dále dohodli, že budou podporovat mírové vztahy zejména mezi evropskými státy a usilovat o kontrolované omezení mezinárodního zbrojení a o odzbrojení. V souvislosti s normalizací svých vztahů vyjádřily obě strany ochotu řešit praktické a humanitární otázky a uzavřít řadu dohod o vzájemné spolupráci v různých oblastech. Rovněž se dohodly na výměně stálých zástupců.⁵³¹

Protokoly, dopisy a dokumenty, které byly ke smlouvě připojeny, se mimo jiné týkaly podmínek práce novinářů, ulehčení cestování a spojování rodin a rovněž vstupu obou států do OSN. Mimoto předala spolková vláda vedení NDR dopis, týkající se německé jednoty, ve kterém bylo zdůrazněno, že „*smlouva neodporuje politickému cíli Spolkové republiky Německo usilovat o mírový stav v Evropě, v němž by německý národ svobodným sebeurčením znovu dosáhl jednoty*“.⁵³²

Strauss pokračoval ve svém odmítavém kurzu vůči smlouvám s východním blokem a chtěl předložit smlouvu s NDR k posouzení Spolkovému ústavnímu soudu v Karlsruhe, aby zjistil, zda není v rozporu se Základním zákonem. Jelikož parlamentní frakce CDU/CSU nechtěla tento krok učinit, vykonal Strauss silný nátlak na zdráhající se vládu v Mnichově, aby převzala roli stěžovatele.⁵³³ Bavorská vláda nakonec 28. května 1973 podala k spolkovému ústavnímu soudu stížnost na protiústavnost této smlouvy.⁵³⁴ Ústavní soud ji však 31. července 1973 zamítl a smlouvu označil za „slučitelnou se Základním zákonem“. Poukázal však – s ohledem na budoucí smluvní mírové uspořádání – na pokračující odpovědnost čtyř mocností za Německo jako celek.⁵³⁵

Východní politika sociálně-liberální koalice byla tou oblastí, ve které CDU/CSU jako opozice zahájila útok na vládu a kde se velmi prudce střetla kontroverzní

⁵³⁰ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5835 a 5882.

⁵³¹ Znění smlouvy viz: Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 57-63.

⁵³² Tamtéž, s. 62n.

⁵³³ Krieger, op.cit., s. 69.

⁵³⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 6041n. a 6047n.

⁵³⁵ Srov. rozhodnutí ústavního soudu in: Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 63-66.

stanoviska. Od počátku bylo neskrývaným cílem opozičních stran dosáhnout zhroucení slabé parlamentní většiny koaliční vlády (254 : 242 hlasů). Zdálo se, že se to podaří, když v říjnu 1970 přestoupili tři poslanci konzervativního křídla FDP k CDU/CSU a podrželi si přitom své mandáty.⁵³⁶ V únoru 1972 pak k „unionistům“ přestoupil poslanec za SPD Herbert Hupka a následující měsíc vystoupil z SPD také její poslanec Franz Seume.⁵³⁷

Navíc při posledních volbách do zemských sněmů zaznamenala SPD většinou ztrátu hlasů, zatímco CDU dosáhla několika jasných vítězství.⁵³⁸ Poslanecká frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu se tedy domnívala, že je pravá chvíle, aby byl vznesen návrh na konstruktivní hlasování o nedůvěře, první v dějinách Spolkové republiky. Argumentovala tím, že spolková vláda již nemá v jednotlivých zemích pro svou politiku potřebnou většinu.⁵³⁹ Vyzvala Spolkový sněm, aby zvolil předsedu poslanecké frakce CDU/CSU a zároveň předsedu CDU Rainera Barzela novým spolkovým kancléřem a aby požádal spolkového prezidenta o odvolání dosavadního kancléře Willyho Brandta.⁵⁴⁰ Opozice si byla svou věcí jista, neboť při tajném hlasování počítala s dalšími hlasy koalice.⁵⁴¹ Hlasování ze dne 27. dubna 1972 však Barzelovi přineslo pouze 247 hlasů místo potřebných 249. Pokus o vyslovení nedůvěry tak ztroskotal.⁵⁴² CDU a CSU tím byly naprosto konsternovány. Šířily se zvěsti, že minimálně dva poslanci unionistických stran hlasovali proti Barzelovi a pro Brandta. Strauss obvinil jednatele frakce SPD Karla Wienanda, že zorganizoval přežití Brandtovi vlády prostřednictvím úplatků ve výši několika desítek tisíc marek. Důkazy o tom se však nenašly.⁵⁴³

Vzhledem k tomu, že ani vláda již neměla ve Spolkovém sněmu většinu a nemohla tak prosadit schválení spolkového rozpočtu, položil 20. září 1972 otázku důvěry sám spolkový kancléř. Brandt počítal s tím, že hlasování o otázce důvěry ztroskotá, Spolkový sněm bude rozpuštěn a on tak docílí nových voleb.⁵⁴⁴ Tyto nové volby se konaly 19. listopadu 1972 a obě vládnoucí strany v nich dosáhly jasného

⁵³⁶ Mezi nimi byl i bývalý předseda FDP Erich Mende. Viz Müller, op.cit., s. 404 a AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5703n.

⁵³⁷ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5642n. a 5703n.

⁵³⁸ Müller, op.cit., s. 404.

⁵³⁹ Viz odůvodnění vznesení návrhu o konstruktivním hlasování o nedůvěře in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5675.

⁵⁴⁰ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5675.

⁵⁴¹ Müller, op.cit., s. 404.

⁵⁴² Srov. konstruktivní hlasování o nedůvěře ve Spolkovém sněmu in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5675-5687.

⁵⁴³ Schröck, op.cit., s. 169n.

⁵⁴⁴ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5793.

vítězství: SPD se poprvé stala nejsilnější stranou ve Spolkovém sněmu. Posílená vládnoucí koalice tvořená SPD a FDP tak mohla s většinou 271 poslanců oproti 225 poslancům CDU/CSU pokračovat ve své práci.⁵⁴⁵

⁵⁴⁵ Srov. volební výsledky in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 5858-5861.

XIII. Vláda Helmuta Schmidta

Dne 1. ledna 1973 se šestice zakládajících států Evropského společenství rozšířila na devítku, k čemuž podstatně přispěla i politická angažovanost Brandtovy vlády a jejích předchůdkyň.⁵⁴⁶ Vedle Dánska a Irska přistoupila k Evropskému společenství i Velká Británie. Východní politika Spolkové republiky pokračovala v prosinci 1973 podepsáním německo-československé smlouvy⁵⁴⁷ a navázáním diplomatických vztahů s Maďarskem a Bulharskem. Dalším úspěchem sociálně-liberální zahraniční politiky bylo přijetí SRN a NDR do Organizace spojených národů v září 1973. Spolková republika sice již dlouho spolupracovala v nižších a speciálních organizacích OSN, teprve nyní se však oba německé státy staly plnými členy mezinárodního svazku, založeného v roce 1945 bývalými nepřátelskými státy hitlerovského Německa.

Obrovské zdražení ropy v důsledku čtvrté izraelsko-arabské války v říjnu 1973 bylo pro arabské země těžící ropu politickou zbraní a západní naftařské koncerny toho náležitě využily.⁵⁴⁸ Veřejnost byla takto přinucena uvědomit si nedostatek této suroviny a závislost průmyslových společenství na jejím dovozu. Hospodářská krize, která zasáhla západní průmyslové státy, byla způsobena kromě zdražení ropy i zhroucením světové měnové soustavy. Počet nezaměstnaných stoupl ve Spolkové republice v roce 1974 na více než půl milionu a v letech 1975-1977 činil přes jeden milion.⁵⁴⁹

Již od roku 1973 byl způsob vlády kancléře Brandta kritizován z řad vlastní strany.⁵⁵⁰ Předseda parlamentní frakce SPD Herbert Wehner dokonce kritizoval východní politiku spolkové vlády a spolkového kancléře přímo z Moskvy.⁵⁵¹ V této

⁵⁴⁶ Srov. Gerbet, op.cit., s. 217-228.

⁵⁴⁷ Smlouva byla koncipována podle vzoru smluv s SSSR a Polskem z roku 1970, dále byla ve smlouvě označena „za neplatnou“ mnichovská dohoda z roku 1938. Srov. jednání o smlouvě a její znění AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 6047, 6060-6063 a AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6159-6161.

⁵⁴⁸ Příčinou tohoto vývoje byla ekonomická stagnace ve Spojených státech, kterou se prezident Richard Nixon pokusil zastavit odpoutáním amerického dolaru od zlatého standardu, důsledkem čehož ale bylo snížení hodnoty americké měny. Jedním z důsledků stagnace přitom byla skutečnost, že v roce 1971 dosáhla americká produkce ropy svého historického vrcholu a započala s pozvolným poklesem. Protože cena ropy byla stejně jako dnes určována v amerických dolarech, došlo k relativnímu poklesu příjmů jejích vývozců. Na základě této situace, a s vypuknutím dalšího izraelsko-arabského konfliktu, pak Organizace zemí vyvážejících ropu (OPEC) záměrně snížila těžbu ropy zhruba o 5 procent, s cílem ovlivňovat její cenu ve svůj prospěch. Zároveň pak vyhlásila embargo na vývoz ropy do zemí, který Izrael během Jomkipurské války podporovaly.

⁵⁴⁹ Müller, op.cit., s. 408.

⁵⁵⁰ Srov. Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 368n., Müller, op.cit., s. 408.

⁵⁵¹ Steininger, *Deutsche Geschichte*, sv. III., s. 369.

situaci zapůsobilo na konci dubna 1974 jako bomba zatčení Günthera Guillaumea, referenta v úřadu kancléře a jednoho z blízkých Brandtových spolupracovníků, pro podezření ze špionážní činnosti ve prospěch NDR. Sám Brandt přiznal v této souvislosti politickou odpovědnost za nedostatek opatrnosti a 6. května 1974 oznámil své odstoupení.⁵⁵²

SPD určila za jeho nástupce Helmuta Schmidta, a ten byl 16. května 1974 zvolen hlasy SPD a FDP spolkovým kancléřem.⁵⁵³ O den dříve zvolilo Spolkové shromáždění dosavadního vicekancléře a ministra zahraničí Waltera Scheela spolkovým prezidentem, poté co se Gustav Heinemann vzdal své kandidatury pro druhé volební období. Ve vládě tvořené zástupci SPD a FDP, kterou představil Schmidt 17. května, převzal úřad ministra zahraničí a vicekancléře dosavadní ministr vnitra Hans-Dietrich Genscher, jenž se později stal i předsedou FDP. Pod heslem „kontinuita a koncentrace“ pokračovala nová vláda v dosavadní zahraniční politice, ale vnitropolitické reformy v podmínkách hospodářské krize omezila.⁵⁵⁴ Pozornost se soustředila na udržení a zajištění dosavadního stavu, vnitřní politika sociálně-liberální koalice tak nabyla konzervativních rysů.

V politickém vedení CDU/CSU došlo mezitím k výměně. Rainer Barzel, který již roku 1972 nedokázal prosadit v poslanecké frakci své představy o východní politice a ve volbách do Spolkového sněmu v roce 1972 utrpěl jako kandidát na úřad kancléře těžkou porážku, se na přelomu května a června vzdal předsednictví poslanecké frakce CDU/CSU a funkce spolkového předsedy CDU. Na mimořádném sjezdu CDU byl v červnu 1973 zvolen novým předsedou strany ministerský předseda Rýnska-Falce Helmut Kohl.⁵⁵⁵

Kohl požadoval oddělení vedení strany a sněmovní frakce a vybízel CDU, aby si opět vytvořila „duchovní“ vedení.⁵⁵⁶ Jakmile se stal předsedou, zahájil Kohl vnitrostranickou reformu, která byla ideologicky namířena jak proti Straussovi, tak proti konzervativcům v CDU.⁵⁵⁷ Zvětšil stranickou centrálu a podařilo se mu zvýšit počet členů z původních 300 tisíc na dvojnásobek. Poté se zaměřil na svůj politický vzestup na spolkové úrovni. Jako kandidát na úřad spolkového kancléře vedl pak Kohl Unii při

⁵⁵² Tamtéž, s. 369n.

⁵⁵³ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6226.

⁵⁵⁴ Srov. vládní prohlášení kancléře Schmidta in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6227-6235.

⁵⁵⁵ Kohl získal 520 hlasů z celkového počtu 600. Srov. průběh sjezdu CDU in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VI, s. 6056-6058.

⁵⁵⁶ Krieger, op.cit., s. 69.

⁵⁵⁷ Tamtéž.

volbách do Spolkového sněmu v roce 1976 a po volební porážce převzal vedení poslanecké frakce ve Spolkovém sněmu.

Kohl sledoval dlouhodobě strategii, jejímž cílem bylo uvolnění FDP ze spojení s SPD a její získání pro koalici s Unii.⁵⁵⁸ Kohl spoléhal na programové přizpůsobení se FDP, zvláště v oblasti zahraniční politiky. Například v březnu 1976 nedbal usnesení unionistické frakce a nechal ve Spolkové radě projít smlouvu o vzájemné hospodářské pomoci s Polskem, přestože měla CDU/CSU v této komoře většinu.⁵⁵⁹ Tento krok označil Strauss ve svých pamětech za Kohlovu zradu dohody, kterou spolu uzavřeli. Strauss napsal, že „ztroskotání této smlouvy by pro spolkovou vládu znamenalo, že prohraje blížící se volby do Spolkového sněmu“.⁵⁶⁰ Kohl toho však nevyužil a místo toho učinil vicekancléři Hansi Dietrichu Genscherovi (FDP) laskavost, aby ho naklonil pozdější koalici s CDU/CSU.⁵⁶¹ Kohlovy plány dozrály, když se po volbách v roce 1980 zostřily konflikty uvnitř sociálně-liberální koalice a předseda FDP Genscher požadoval politický „obrat“.⁵⁶²

Strauss na rozdíl od Kohla odmítal koncepci koalice s FDP a místo toho stavěl na absolutní většině CDU/CSU nebo na celostátní „čtvrté straně“, která měla vzniknout zcela nově za podpory CSU nebo rozšířením CSU i mimo Bavorsko.⁵⁶³ Tyto úvahy také stály v roce 1976 v pozadí rozhodnutí poslanců CSU vytvořit ve Spolkovém sněmu vlastní poslaneckou frakci; ta však měla pouze krátké trvání.⁵⁶⁴

V říjnu 1976 se měly konat další volby do Spolkového sněmu. SPD vedla svoji volební kampaň takřka státnicky, nabízejíc „model Německa“, a kritizovala Straussův kurz jako nebezpečný risk pro Spolkovou republiku.⁵⁶⁵ Strauss již ve své proslavené řeči na setkání CSU v Sonthofenu v listopadu 1974, krátce po volebním úspěchu CSU v zemských volbách v Bavorsku,⁵⁶⁶ vyjádřil vskutku dramaticky svoji vizi: „*Nestačí, abychom se pouštěli pouze do obecných sporů.*“ Je třeba jasně ukázat, že SPD „*reprezentuje socialismus a nesvobodu, kolektivismus a nadvládu stranických špiček a*

⁵⁵⁸ Müller, op.cit., s. 434.

⁵⁵⁹ Viz projednávání smlouvy ve Spolkové radě in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6519-6526. Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 508.

⁵⁶⁰ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 512.

⁵⁶¹ Srov. tamtéž, s. 517.

⁵⁶² Srov. Müller, op.cit., s. 434.

⁵⁶³ Tamtéž, s. 432.

⁵⁶⁴ Srov. Krieger, op.cit., s. 71n.

⁵⁶⁵ Krieger, op.cit., s. 71.

⁵⁶⁶ Volby se konaly 27. října 1974 a CSU v nich získala 62,1 procent, SPD 30,2 a FDP 5,2 procent hlasů. Viz volební výsledky in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6315.

že její politika směřuje k nadvládě Sovětského svazu nad západní Evropou.“⁵⁶⁷ Poté Strauss zaměřil svoji pozornost na důsledky ropné krize. Zdravou ekonomiku lze podle něj vytvořit v případě, „když je krize tak silná, že díky ní dojde k ozdravnému šoku“. Aby se tohoto cíle dalo dosáhnout, požadoval Strauss „emocionalizaci obyvatelstva prostřednictvím obav, strachu a pochmurného obrázku budoucnosti jak vnitropolitického, tak zahraničněpolitického rázu“.⁵⁶⁸

„Der Spiegel“ Straussovu řeč v březnu 1975 zveřejnil, přestože nebyla veřejnosti vůbec určena. Cílem „Spiegelu“ bylo prostřednictvím ankety prokázat, že 72 procent obyvatel odmítá Straussův politický recept. „Spiegel“ i ostatní Straussovi protivníci doufali, že by předseda CSU mohl být díky této indiskreci odmítnut jako kandidát na úřad spolkového kancléře.⁵⁶⁹ Neboť ještě v prosinci 1974 se Strauss ve spolkovém průzkumu oblíbenosti umístil se svými 20 procenty těsně za Kohlem, který získal 21 procent hlasů. Avšak na jaře 1975 se Strauss propadl na 11 procent, zatímco Kohl dosáhl 39 procent.⁵⁷⁰ V tomto okamžiku se Kohl chopil iniciativy a nechal se 12. května předsednictvem CDU nominovat na kancléře.⁵⁷¹ CSU nezbylo nic jiného než v předvolební kampani vsadit na co nejostřejší slova a silně konfrontační souboj.

Spolkové volby v říjnu 1976 přinesly CDU a CSU zklamání. Navzdory veřejným obavám kvůli ekonomickým problémům, strachu z levicového terorismu⁵⁷² a přes potupný pád Willyho Brandta se SPD a FDP podařilo ve volbách získat dohromady 50 procent hlasů voličů, čímž získaly mandát k pokračování své koaliční vlády. Koalice

⁵⁶⁷ Cit. dle Bickerich, op.cit., s. 339.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

⁵⁶⁹ Srov. Finger, op.cit., s. 385.

⁵⁷⁰ Krieger, op.cit., s. 71.

⁵⁷¹ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6401.

⁵⁷² V roce 1977 vyvrcholily ve Spolkové republice teroristické akce organizace „Frakce Rudé armády“ (Rote Armee Fraktion, RAF), která vznikla po roce 1968 z malé části levicového studentského protestního hnutí. Skupinu založili Andreas Baader, Ulrike Meinhofová, Gudrun Ensslinová, Horst Mahler, Irmgard Möllerová a další, přičemž se sami označovali jako komunistická městská partyzánská skupina. Zpočátku byly teroristické akce RAF motivovány sociálněrevolučními cíli, později však sloužily především k vydírání za účelem osvobození zatčených teroristů a nakonec vyústily v násilí pro násilí. V dubnu 1977 byl na veřejné ulici v Karlsruhe zastřelen spolkový generální prokurátor Siegfried Buback. V červenci následoval atentát na Jürgena Ponto, mluvčího představenstva Dresdner Bank. V září pak byl unesen a zavražděn prezident Svazu průmyslníků a zaměstnavatelů Hanns-Martin Schleyer. Více k dějinám RAF viz Daňková, Šárka: „Teroristé v Německu. Frakce Rudé armády od revolty k terorismu.“, in: *Dějiny a současnost*, č. 6, roč. 2005, s. 14-18. Západoněmečtí politici se vzájemně obviňovali z podílu na vytvoření podmínek, které umožnily vznik terorismu, a z nedostatku schopnosti sáhnout k efektivním protiopatřením. Strauss hovořil o „sympatizantech zločinecké skupiny Baader-Meinhofová ve frakcích SPD a FDP“, předseda sněmovní frakce SPD Herbert Wehner pro změnu o Straussovi řekl, že je „duchem terorista“. Viz Krieger, op.cit., s. 74.

CDU/CSU si polepšila oproti předchozím volbám o 3,7 procent a obdržela celkem 48,6 procent hlasů. SPD získala 42,6 procent a FDP 7,9.⁵⁷³

Strauss se po volbách rozhodl vytáhnout kartu svébytnosti CSU a na zasedání konaném 19. listopadu 1976 v alpském Kreuthu přiměl poslance CSU ve Spolkovém sněmu, aby vypověděli společnou sněmovní frakci s CDU. Tento krok byl navzdory silným protestům schválen poměrem hlasů 30 ku 18.⁵⁷⁴ Kohl na to reagoval o tři dny později tím, že přiměl spolkové předsednictvo CDU k usnesení, že si CDU postaví v Bavorsku vlastní kandidátku.⁵⁷⁵ První kroky k vytvoření bavorské zemské organizace CDU byly skutečně učiněny, a to především v „Novém Bavorsku“, tedy Francích a Švábsku. Podle průzkumů mohla CDU počítat v Bavorsku se ziskem poloviny hlasů.⁵⁷⁶ Kohl byl tehdy u voličů CSU oblíbenější než sám Strauss.⁵⁷⁷ Předseda CSU dal průchod svému hněvu na zasedání Mládežnické unie v takzvané „Wienerwald-Rede“, která byla tajně nahrána na magnetofonový pásek a opět zveřejněna v týdeníku „Spiegel“. Strauss požadoval „*důvěryhodnější, antisocialistickou a liberálně konzervativní politiku*“. Zároveň pronesl slova o „*politických Pygmejích v CDU*“ a Helmuta Kohla označil za „*naprosto neschopného politika, kterému chybí charakterové, duchovní i politické předpoklady*.“⁵⁷⁸

Avšak o pár týdnů později byla přes pokračující neshody opět vytvořena společná parlamentní frakce.⁵⁷⁹ CSU obdržela několik písemných slibů: do budoucna mohla například prezentovat ve Spolkovém sněmu odlišná stanoviska a názory oproti CDU, byla vytvořena takzvaná „strategická komise“ s paritním zastoupením obou stran a také měla být nadále diskutována otázka možného rozšíření CSU na spolkovou úroveň (uzavřena měla být však pouze v případě dosažení oboustranné shody a mimoto jen za účelem navýšení společného voličského potenciálu). Přes tyto malé ústupky CSU vyšel Kohl ze sporu mezi sesterskými stranami jako jednoznačný vítěz.⁵⁸⁰

Nicméně vládní posty v Bonnu stále nebyly nadosah. CSU se nehodlala smířit s pouhým bezobsažným „čekáním na FDP“ a Kohlovi nadále předhazovala „vůdcovskou

⁵⁷³ Volební výsledky podle Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 33.

⁵⁷⁴ Srov. jednání CSU v Kreuthu a reakci CDU in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6662-6665 nebo na www.fjs.de (Parteivorsitzender/Vierte Partei/Kreuther Beschluss).

⁵⁷⁵ AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6665.

⁵⁷⁶ Srov. Finger, op.cit., s. 404n.

⁵⁷⁷ Krieger, op.cit., s. 72.

⁵⁷⁸ Cit. dle Bickerich, op.cit., s. 360-363.

⁵⁷⁹ Schröck, op.cit., s. 184.

⁵⁸⁰ Srov. Finger, op.cit., s. 407.

slabost“.⁵⁸¹ Navíc se změnilo politické klima na vládní úrovni a Straussův kurs se začal jevit přijatelnější, než tomu bylo doposud. Politika SPD zaměřená na ekonomické reformy a détente v zahraničněpolitické oblasti již dávno ztratila svůj elán. Přibývaly vnitrostranické rozepře, které spolkového kancléře Helmuta Schmidta zbavovaly podpory ve vlastních řadách.⁵⁸² Náhlou změnu politických poměrů mohou ilustrovat čtyři příklady: levicový terorismus, finanční a hospodářská krize, hnutí za ochranu životního prostředí a konec politiky détente.

Trvajícím hospodářské krizi se Schmidt snažil čelit pomocí národních i mezinárodních opatření. Zvýšil se rozsah státních úvěrů a prostřednictvím účinných veřejných programů k zvýšení počtu pracovních míst se dařilo úspěšně snižovat nezaměstnanost. Schmidt usiloval o hospodářsko-politický konsensus s odbory a podnikateli i poté, co v roce 1977 ztroskotalo takzvané „dohodovací řízení“.⁵⁸³

V mezinárodním kontextu se spolková vláda pokoušela dosáhnout koordinace hospodářské politiky a zamezit protekcionářským opatřením, proto se pravidelně zúčastňovala hospodářských konferencí nejvyspělejších západních států, pořádaných na nejvyšší úrovni každoročně od roku 1975.⁵⁸⁴ Podařilo se navázat hospodářskou spoluprací i s komunistickými zeměmi. CDU/CSU však s východní politikou spolkové vlády trvale nesouhlasila a k výměně názorů mezi vládou a opozicí došlo i ohledně německého příspěvku ke Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě (KBSE).⁵⁸⁵ Nicméně Schmidtův kabinet navzdory protestům CDU/CSU dále rozvíjel východní politiku zahájenou předchozí Brandtovou vládou.

V souvislosti s politickými změnami ve Spolkové republice v průběhu sedmdesátých let je třeba zmínit hnutí za ochranu životního prostředí. Etablovaná politika se dostala do značných nesnází jak kvůli protestům namířeným proti výstavbě jaderných elektráren, tak i z důvodu obecného znečišťování životního prostředí. Pod tlakem veřejnosti přijal Spolkový sněm v červenci 1974 zákon o vytvoření Spolkového úřadu pro životní prostředí.⁵⁸⁶ V lednu 1980 byla v Karlsruhe založena Strana zelených (Die Grünen), která se v roce 1983 poprvé dostala do Spolkového sněmu, když ve

⁵⁸¹ Krieger, op.cit., s. 72.

⁵⁸² Tamtéž, s. 73.

⁵⁸³ Odbory se ho přestaly zúčastňovat poté, co zaměstnavatelé vznesli u Spolkového ústavního soudu žalobu proti zákonu o spoluúčasti na rozhodování z roku 1976. Více k „dohodovacímu řízení“ viz poznámka č. 467 na s. 99 této práce.

⁵⁸⁴ Srov. Müller, op.cit., s. 421n.

⁵⁸⁵ CDU/CSU však byla – společně s Albánií – se svým zásadně odmítavým postojem ke KBSE zcela osamocena. Srov. Müller, op.cit., s. 420n.

⁵⁸⁶ Více k ekologické politice SRN viz www.de.wikipedia.org (heslo: Umweltpolitik).

volbách získala 5,6 procent hlasů a 27 poslaneckých mandátů.⁵⁸⁷ V roce 1985 pak byla vytvořena první rudo-zelená koaliční vláda v Hesensku. Vyvrcholením snah občanských iniciativ a některých politiků bylo vytvoření spolkového ministerstva životního prostředí v červnu 1986.

Zatímco se Spolková republika vzpamatovávala z ropného šoku, začalo se uvažovat o značném navýšení výroby elektřiny prostřednictvím jádra. Proti tomuto úmyslu se však postavili ochránci životního prostředí a obyvatelé německých obcí, ve kterých se jaderné elektrárny měly stavět.⁵⁸⁸ Protesty ještě zesílily po nehodě reaktoru jaderné elektrárny u městečka Harrisburg ve Spojených státech, ke které došlo v březnu 1979. Přestože to byli především sociální demokraté, kteří ztratili mnoho voličů ve prospěch Strany zelených, byly ke změně svého postoje přinuceny i strany koalice CDU/CSU, jež si musely začít osvojovat „zelené“ myšlenky.⁵⁸⁹

Není divu, že se Strauss jakožto rozhodný zastánce jaderné energie stal jedním z hlavních terčů tohoto protestního hnutí. Nakonec musel učinit jisté ústupky ve vztahu k ochraně životního prostředí, avšak vnitřně se nikdy neodvrátil od svého názoru, že budoucnost patří jaderné energii. Jako argument proti oponentům s oblibou používal „nazeleno natřené“ tvrzení, že jaderná energie taktéž přispívá k ochraně životního prostředí, protože v atomové elektrárně nedochází k žádnému spalování, jež by vytvářelo nežádoucí emise.⁵⁹⁰

V druhé polovině sedmdesátých let také došlo k zřetelnému ochlazení vztahů mezi Východem a Západem. Mnozí dokonce mluvili o „nové studené válce“.⁵⁹¹ Tyto skutečnosti politicky nahrávaly Straussovi, jehož kompetence v oblasti bezpečnostní politiky nemohl uvnitř unionistických stran nikdo zpochybnit. Avšak výborným znalcem bezpečnostní politiky byl i kancléř Schmidt. Ve skutečnosti to byl právě Schmidt, který již ve svém projevu během londýnského zasedání Rady NATO v květnu 1977 požadoval, aby Západ zvýšil počet raket středního doletu.⁵⁹²

Na přelomu let 1976 a 1977 začal totiž Sovětský svaz s nahrazováním starších raket středního doletu, namířených na západní Evropu, moderními raketami SS-20 se třemi hlavicemi. Schmidtova vláda to považovala za porušení strategické rovnováhy

⁵⁸⁷ Volební výsledek podle Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 130.

⁵⁸⁸ Srov. Müller, op.cit., s. 425n.

⁵⁸⁹ Krieger, op.cit., s. 75.

⁵⁹⁰ Tamtéž.

⁵⁹¹ Tamtéž, s. 75n.

⁵⁹² Srov. Schmidtův projev in: AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 6750-6752 a Schmidtovu zprávu o zasedání NATO pro Spolkový sněm viz tamtéž, s. 6753n.

v Evropě a zahájila v rámci NATO diskusi o protiopatřeních.⁵⁹³ Americká vláda, která danému problému věnovala zpočátku pouze nepatrnou pozornost, pochopila, že se jí tím otevírá možnost zlepšit vlastní strategické postavení vůči Sovětskému svazu rozmístěním amerických raket středního doletu v Evropě.⁵⁹⁴ Dne 12. prosince 1979 se ministři zahraničí a obrany zemí NATO dohodli na takzvaném „dvojím rozhodnutí“: 1. rozmístění pozemních atomových zbraní středního doletu (108 raket Pershing-II a 464 střel s plochou dráhou letu) v Evropě na konci roku 1983; 2. nabídka Sovětskému svazu k jednání s USA o zbraních středního doletu; výsledek těchto jednání měl rozhodnout o bodu 1.⁵⁹⁵

Americko-sovětská jednání byla zahájena 30. listopadu 1981 v Ženevě. Mezitím začalo ve většině členských zemí NATO široké mírové hnutí naléhat na své vlády, aby upustily od dozbrojování. Rovněž uvnitř SPD vzrůstala vůči němu opozice, jež výrazně zesílila po změně vlády v Bonnu na podzim 1982. Na sjezdu SPD v Kolíně v listopadu 1983 se převážná většina delegátů vyslovila proti rozmístění raket.⁵⁹⁶ CDU/CSU a FDP naopak stály rozhodně za dvojím rozhodnutím NATO. Spolková vláda doufala v úspěšný výsledek ženevských jednání, v případě jejich ztroskotání se však rozhodla pro rozmístění amerických raket, v neposlední řadě i kvůli zachování soudržnosti západního spolenectví.⁵⁹⁷

Ženevská jednání však nepřinesla žádné sblížení amerických a sovětských stanovisek. Dne 22. listopadu 1983 se Spolkový sněm rozhodl po dvoudenní vášnivé debatě většinou hlasů CDU/CSU a FDP pro rozmístění raket. S rozmisťováním ve Spolkové republice začaly Spojené státy hned druhý den; Sovětský svaz pak přerušil ženevská jednání.⁵⁹⁸

⁵⁹³ Müller, op.cit., s. 436.

⁵⁹⁴ Tamtéž.

⁵⁹⁵ Srov. výsledky jednání mimořádného zasedání ministrů zahraničí a obrany zemí NATO v Bruselu 12. prosince 1979 in: www.nato.int (e-Library/e-Documentation/Summits and Ministerial Meetings – 1979).

⁵⁹⁶ Müller, op.cit., s. 436. Srov. Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 114.

⁵⁹⁷ Tamtéž.

⁵⁹⁸ Müller, op.cit., s. 437.

XIV. Kandidát na kancléře a bavorský premiér

V září 1977 byl Strauss na sjezdu CSU nominován na bavorského ministerského předsedu. K jeho nominaci došlo s překvapivě velkým předstihem jak vzhledem k bavorským zemským volbám, plánovaným na říjen 1978, tak i s ohledem na volby do Spolkového sněmu, které se měly konat o dva roky později. Jeho volba byla schválena, ačkoli dosavadní bavorský premiér za CSU Alfons Goppel, který stál v čele Bavorska již od roku 1962, nebyl ještě připraven tento post opustit.⁵⁹⁹ Strauss však byl přesvědčen, že mu tento úřad jakožto dlouholetému a úspěšnému stranickému předsedovi musí být dán k dispozici pro jeho další politický vzestup. Funkci bavorského premiéra vnímal jako významnou součást své politické kariéry a zároveň jako „odrazový můstek“ do dalších bojů o post spolkového kancléře.⁶⁰⁰ Jak jinak vysvětlit jeho rozsáhlé zahraničněpolitické aktivity podniknuté v letech, kdy stál v čele Bavorska? Pravdou je, že rozhovory se západními spojenci nebo představiteli NDR vedl i berlínský starosta a že ostatní předsedové vlád jednotlivých spolkových zemí také udržovali četné zahraniční kontakty, ale nikdo z nich nebyl tak celosvětově politicky aktivní jako Strauss. V říjnových volbách do bavorského zemského sněmu roku 1978 nakonec CSU získala 59,1 procent, zatímco SPD 31,4 a FDP 6,2 procenta hlasů. Strauss následně převzal úřad bavorského ministerského předsedy.⁶⁰¹

Při politickém kolotoči během prezidentské volby v květnu 1979 vyloučil Strauss kandidaturu představitele vlastní strany, ačkoli CSU jako jediná ze stran etablovaných na bonnské úrovni ještě neměla tento post ve svých rukou. CSU přitom pro prezidentský úřad disponovala vhodnou osobou - bavorským ministrem kultury Hansem Maierem, který byl zároveň prezidentem centrálního komitétu německých katolíků a jedním z předních konzervativních katolických intelektuálů. Strauss ale chtěl pro CSU a především pro sebe získat post spolkového kancléře, a tak souhlasil s nominací tehdejšího předsedy Spolkového sněmu Karla Carstense (CDU).⁶⁰²

Mezitím došla Straussova jízlivost vůči Kohlovi tak daleko, že se předseda CDU vzdal další kandidatury na kancléřský post. Místo sebe si však vyhradil kandidaturu

⁵⁹⁹ Srov. Krieger, op.cit., s. 77.

⁶⁰⁰ Srov. Schröck, op.cit., s. 195, Finger, op.cit., s. 421n.

⁶⁰¹ Výsledky podle AdG: *Deutschland 1949 bis 1999*, sv. VII, s. 7017n.

⁶⁰² Srov. Finger, op.cit., s. 422n.

Ernsta Albrechta, jenž byl nadějí liberálního křídla CDU.⁶⁰³ Jako ministerský předseda spolkové země Dolní Sasko vytvořil v únoru 1976 koaliční vládu CDU a FDP, čímž dobyt baštu SPD a v červnu 1978 dokonce získal absolutní většinu pro CDU. Na konci května 1979 jej předsednictvo CDU nominovalo na kancléře. CSU proti němu postavila jako kandidáta opět svého předsedu.⁶⁰⁴

Tentokrát se ovšem Strauss dostal ke slovu, poněvadž Albrechtovi se nepodařilo přesvědčit širší vedení CDU, aby podpořilo jeho kandidaturu. Někteří jeho členové přitom měli být ovlivňováni představiteli CSU.⁶⁰⁵ V každém případě přijala dne 2. července 1979 společná frakce CDU/CSU poměrem hlasů 135 ku 102 usnesení, na jehož základě byl Franz Josef Strauss určen za kandidáta unionistických stran na spolkového kancléře.⁶⁰⁶ Společná dohoda byla usnadněna tím, že do hry mezitím vstoupil místopředseda CDU a zároveň její zemský předseda v Bádensku-Württembersku, Hans Filbinger, který se netajil svou podporou Straussovi.⁶⁰⁷

Filbinger se sice řadil ke skupině konzervativních odpůrců Helmuta Kohla, avšak roku 1978 vypukl kolem jeho osoby skandál, jehož následkem skončila i jeho opora Straussovi. Filbinger byl velmi populární ve své spolkové zemi, kde v letech 1966 až 1978 vykonával funkci ministerského předsedy: Bádensko-Württembersko bylo v jeho éře považováno za vzor politické a hospodářské stability a bylo „ukázkovou zemí“ CDU. V únoru 1978 však musel po nátlaku médií post ministerského předsedy Bádenska-Württemberska opustit, jelikož se odhalilo, že v průběhu prvních měsíců roku 1945 jakožto soudce a žalobce u námořnictva navrhoval a vynášel rozsudky smrti nad dezertéry. Posléze, v průběhu roku 1979, byl přinucen rezignovat i na své stranické funkce, do roku 1981 však zůstal členem spolkového předsednictva CDU.⁶⁰⁸ Filbinger byl posledním vysokým politikem ve Spolkové republice, který byl přinucen odstoupit kvůli své nacistické minulosti.

Vedení CDU tím, že odmítlo poslušnost svému stranickému šéfovi a odvolalo nominaci Albrechta, odhalilo veřejnosti panující nejednotnost ve vlastních řadách.

⁶⁰³ Srov. Schröck, op.cit., s. 195, Krieger, op.cit., s. 78, Finger, op.cit., s. 425.

⁶⁰⁴ Více k předvolebním událostem a kandidatuře Strausse na post spolkového kancléře ve spolkových volbách roku 1980 viz www.fjs.de (heslo: Parteivorsitzender/Bundestagswahl 1980).

⁶⁰⁵ Krieger, op.cit., s. 78.

⁶⁰⁶ Viz Schröck, op.cit., s. 195 nebo www.fjs.de (heslo: Parteivorsitzender/Bundestagswahl 1980).

⁶⁰⁷ Krieger, op.cit., s. 79.

⁶⁰⁸ K „aféře Filbinger“ srov. Wette, Wolfram: *Filbinger, eine deutsche Karriere*, Springe 2006 nebo Neubauer, Franz: *Das öffentliche Fehlurteil. Der Fall Filbinger als ein Fall der Meinungsmacher*. Regensburg 1990.

Navíc 102 hlasy proti Straussově kandidatuře na kancléře, které se vší pravděpodobností pocházely z řad CDU, dávaly najevo nepřilíš pevnou frontu CDU/CSU směřující do spolkových voleb. Mimoto Kohl zůstal předsedou společné frakce CDU/CSU ve Spolkovém sněmu a Strauss byl pokořen tím, že se musel do budoucna výslovně vzdát jakýchkoli plánů na přetvoření CSU v „celospolkovou“ stranu.⁶⁰⁹

Strauss se nacházel ve složité předvolební situaci. Musel počítat se značnou vnitrostranickou opozicí uvnitř CDU⁶¹⁰ a k tomu byl odkázán na její volební aparát. Na jednu stranu si sice získal přízeň voličů na předvolebních shromážděních v severním Německu, na druhou stranu však mnoho zastánců Kohlovy strany nemohlo CSU zapomenout, že se po léta příliš sebevědomě projevovala jako politická alternativa k CDU.⁶¹¹ Za těchto podmínek mohl Strauss vyhrát pouze v případě, že by se v jeho prospěch vyvíjely následující čtyři faktory: rychlý rozpad Schmidtovy vlády, náklonnost FDP ke změně koalice, věrohodná prezentace kandidáta CDU/CSU jakožto osoby sjednocující unionistické strany a také politické štěstí.

Pokud se jedná o čtvrtý faktor, ten Strausse zklamal hned na samém počátku, neboť zemské volby v Severním Porýní-Vestfálsku v květnu 1980 nedopadly pro CDU dobře. Volby vyhrála SPD s 48,4 procenty hlasů a CDU skončila druhá se ziskem 43,2 procent hlasů. V zemském sněmu pak zasedli pouze zástupci těchto dvou stran, jelikož FDP se ziskem 4,9 procent hlasů nepřekonalala potřebnou pětiprocentní hranici. SPD tak dosáhla absolutní většiny křesel a mohla provést změnu vlády.⁶¹² Vina byla částečně svalována na Strausse, kterému byl od nynějška přiřazen 23členný volební tým pod vedením Gerharda Stoltenberga, jenž se měl stát v případě vítězství ve spolkových volbách ministrem financí.⁶¹³

Ani ostatní faktory se nevyvíjely příliš dobře. Sociálně-liberální koalici sice zmítaly problémy, počínaje vášnivou diskusí ohledně raket středního doletu a vztahů mezi Západem a Východem a konče hádkami kvůli hnutí za ochranu životního prostředí,⁶¹⁴ přesto se kancléři Schmidtovi podařilo pro svou vládní koalici získat ve spolkových volbách v říjnu 1980 o 3 procenta hlasů více než před čtyřmi lety, zatímco koalice CDU/CSU dosáhla svého druhého nejhoršího výsledku od roku 1949. SPD si

⁶⁰⁹ Krieger, op.cit., s. 79.

⁶¹⁰ Finger, op.cit., s. 466.

⁶¹¹ Krieger, op.cit., s. 79.

⁶¹² Výsledky voleb podle oficiálních internetových stránek Severního Porýní –Vestfálska viz www.nrw.de (heslo: Nordrhein-Westfalen/Geschichte/1980/Landtagswahl).

⁶¹³ Srov. Finger, op.cit., s. 441.

⁶¹⁴ Srov. Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 17-23.

udržela takřka stejnou voličskou přízeň a obdržela celkem 42,9 procent hlasů. FDP však získala o 2,7 procent hlasů navíc (celkem 10,6 procent), z nichž mnohé byly označeny za „zapůjčené“ kancléři Schmidtovi, jenž byl mnohem populárnější než jeho sociálnědemokratická strana.⁶¹⁵ Zelení získali pouze 1,5 procenta, přestože se několik měsíců předtím dostali do Stuttgartského zemského sněmu s 5,3 procenty hlasů. CDU/CSU ztratila 4,1 procento oproti „Kohlovu výsledku“ z roku 1976 a získala 44,5 procent hlasů. Dokonce i v samotném Bavorsku přišla o 2,4 procenta.⁶¹⁶

Opětovné vítězství sociálně-liberální koalice bylo zdůvodňováno různými aspekty. Schmidtovi se evidentně podařilo prezentovat volby jako plebiscit proti Straussovi,⁶¹⁷ a tím rozptýlit jakékoli projevy neshod ve spolkovém kabinetu. Schmidt Strausse před volbami označil za nevypočitatelného bojovníka, který se snaží společenské problémy pouze zakrýt, místo toho aby je skutečně řešil. Kancléř zároveň poznamenal, že v západním Německu je sice zakořeněno konzervativní přesvědčení, ale také zde existuje i silný požadavek po harmonii.⁶¹⁸ Jen málokterí toužili po tak razantním přetvoření státu, společnosti a ekonomiky, jako to měla v úmyslu provést Margaret Thatcherová ve Velké Británii. Takové cíle nesledovala ani FDP, která se sice verbálně vyjadřovala pro volnější trh a menší zásahy státu, ale tentokrát raději vsadila na „antistraussovskou“ kartu.⁶¹⁹

Strauss si nedokázal získat ani politický střed, ani velké společenské organizace. Německý odborový svaz si zneprátelil, když jej hanlivě označil jako „odbory směřující k socialismu“. Ani podnikatelé nebyli Straussovi nakloněni, jelikož vcelku dobře vycházeli s „ekonomickým kancléřem“ Schmidtem. Pro katolickou církev byl Strauss příliš laicky založený, například v otázce interrupce. Evangelická církev se zase příliš angažovala jak v „Ostpolitik“ a mírotvorné politice, tak v otázce ochrany životního prostředí, než aby se nechala oslovit Straussovými hesly namířenými proti Sovětskému svazu a podporujícími velký průmysl.⁶²⁰

Politika druhé Schmidtovy vlády postupně ztrácela svůj sociálnědemokratický charakter. Propast mezi spolkovým kancléřem, jehož popularita u německého obyvatelstva i ve světě dosáhla vrcholu, a jeho stranou, kterou nadále vedl Willy Brandt,

⁶¹⁵ Srov. Müller, op.cit., s. 432 a Krieger, op.cit., s. 80.

⁶¹⁶ Volební výsledky podle Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 33n.

⁶¹⁷ Srov. Finger, op.cit., s. 449n.

⁶¹⁸ Krieger, op.cit., s. 80.

⁶¹⁹ Srov. Schröck, op.cit., s. 200.

⁶²⁰ Srov. Krieger, op.cit., s. 81.

se zvětšovala. Škrty v sociální oblasti vyvolaly protesty v řadách SPD a odborů.⁶²¹ V létě 1982 nastala pro Strausse další příležitost, aby usiloval o post spolkového kancléře. Tehdy totiž spolkový ministr hospodářství, Otto hrabě Lambsdorff z FDP, vystoupil s požadavkem, aby vláda zahájila nový ekonomický kurs, jehož součástí by byla drastická úsporná opatření, týkající se právě oblasti sociálních výdajů. Jeho požadavek vyvolal uvnitř spolkového kabinetu prudkou výměnu názorů a hrozilo, že se vládní koalice rozpadne.⁶²²

Zatímco Strauss vinil ze špatné ekonomické situace obě vládní strany, Kohl reagoval mnohem uvážlivěji a mírněji. Z jeho pohledu by totiž rozpad sociálně-liberální koalice a její nahrazení koalicí křesťansko-liberální vyřešily jeho vlastní souboj o moc se Straussem. Ten již během volebního boje v roce 1980 několikrát nabídl, že se vzdá kandidatury na kancléře, pokud FDP změní koalici.⁶²³

V FDP se strhla bouřlivá debata o tom, jak řešit krizovou situaci ve vládě, a nakonec skutečně došlo k výměně koaličního partnera, jímž se teď stala CDU/CSU.⁶²⁴ To umožnilo na základě konstruktivního hlasování o nedůvěře 1. října 1982 volbu Helmuta Kohla spolkovým kancléřem.⁶²⁵

Podle Straussových představ se měly hned na podzim 1982 konat nové volby. Strauss byl přesvědčen, že by v nich CDU/CSU dosáhla fenomenálního volebního úspěchu, a dokonce věřil i v možnost zisku většiny hlasů.⁶²⁶ Na brzkém konání voleb se měl údajně dohodnout přímo se Schmidtem, protože oba doufali, že by tak definitivně „vyhnali“ FDP ze Spolkového sněmu.⁶²⁷ Nicméně Kohl se již dohodl s předsedou FDP Genscherem, že se stane kancléřem, zatímco FDP si za jeho působení v úřadu kancléře ponechá svá ministerstva; volby, které měly potvrdit či porazit novou koalici, se měly konat až v následujícím roce.⁶²⁸

Nutno podotknout, že vedení FDP nebylo v otázce výměny koaličního partnera jednotné a že ji předsednictvo strany schválilo pouhými 18 hlasy ku 15. Odpůrci změny koalice se totiž obávali, že na FDP bude svalována vina z rozpadu vlády a že sociální demokraté určitě využijí každé příležitosti, aby to tak prezentovali veřejnosti.⁶²⁹

⁶²¹ Müller, op.cit., s. 410.

⁶²² Srov. Finger, op.cit., s. 481.

⁶²³ Krieger, op.cit., s. 81.

⁶²⁴ Müller, op.cit., s. 410.

⁶²⁵ Srov. Grosser, Dieter /Bierling, Stephan, op.cit., s. 24n. a 107n.

⁶²⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 554.

⁶²⁷ Finger, op.cit., s. 481.

⁶²⁸ Krieger, op.cit., s. 81n.

⁶²⁹ Tamtéž, s. 82.

Vnitrostranické konflikty uvnitř FDP nakonec přivedly některé její poslance a stranické představitele do řad SPD.⁶³⁰ Část FDP, která se přidala ke Kohlovi, odsouhlasila ve vládním programu daňové navýšení, které paradoxně zamítla Schmidtovi. K ospravedlnění výměny koaličního partnera mohl předseda strany Genscher, který opět převzal funkci ministra zahraničí a vicekancléře, pouze uvést, že nová vláda bude pokračovat v zahraniční a obranné politice sociálně-liberální koalice.⁶³¹

Pro Strausse bylo těžkou porážkou, že se ke Kohlovu kurzu připojil celý sněmovní klub CSU, a to včetně jeho předsedy Friedricha Zimmermanna, jenž patřil mezi Straussovy blízké přátele.⁶³² Souhlas vyjádřilo i předsednictvo CSU a vyšlo Straussovi vstříc pouze s prázdnou frází, že by nové volby mohly být uspořádány v listopadu nebo prosinci 1982, zatímco Kohl a Genscher počítali s jejich konáním na počátku následujícího roku.⁶³³

Strauss patrně udělal chybu, že onoho podzimu odmítl Kohlovu nabídku na kabinetní post. Už jen svou přítomností by mohl FDP způsobit velké škody a Kohla dostat do situace, ve které by se mu jako kancléři nepodařilo udržet vedení unionistických stran pod svou kontrolou. Nicméně Strauss nemínil vyměnit svůj zaručený post bavorského ministerského předsedy za dlouhodobě nejistou funkci v bonnské vládě.⁶³⁴

Předčasné volby do Spolkového sněmu se konaly 6. března 1983 a potvrdily novou vládu Kohla a jeho vicekancléře Genschera.⁶³⁵ Vzestup, který vláda slibovala během předvolební kampaně, se sice projevil oživením hospodářství, ovšem počet nezaměstnaných se zvýšil z 1,8 milionů (1982) na 2,2 milionů (1984/1985).⁶³⁶ Proti odporu rozsáhlého mírového hnutí, k němuž se připojila i SPD, prosadila spolková vláda v roce 1983 rozmístění amerických raket středního doletu ve Spolkové republice.⁶³⁷

⁶³⁰ Mezi nimi byli generální tajemník FDP Günter Verheugen a předsedkyně finančního výboru Spolkového sněmu Ingrid Matthäus-Maierová. Srov. Alemann, Ulrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn 2000, s. 63.

⁶³¹ Müller, op.cit., s. 418.

⁶³² Finger, op.cit., s. 483.

⁶³³ Krieger, op.cit., s. 82.

⁶³⁴ Ke Kohlově nabídce a Straussově reakci srov. Finger, op.cit., s. 483 a 485, Schröck, op.cit., s. 211, Bickerich, op.cit., s. 305. Kohl Straussovi nabízel post vicekancléře a ministra vnitra či obrany.

⁶³⁵ CDU/CSU získala 48,8 procent, SPD 38,2, FDP 7 a Zelení 5,6 procent hlasů. Viz Grosser, Dieter/Bierling, Stephan, op.cit., s. 108 a 130.

⁶³⁶ Müller, op.cit., s. 410.

⁶³⁷ Srov. tamtéž, s. 436n.

Nová vládní koalice musela překonat potíže vyvolané řadou afér, do nichž byli zapleteni různí spolkoví ministři.⁶³⁸ Větší množství případů špionáže v polovině osmdesátých let nicméně neovlivnilo vztahy s NDR, jež Kohlova vláda, pokračující v německé politice sociálně-liberální koalice, naopak dále rozvíjela. Vedení NDR se i po změně vlády v Bonnu snažilo, aby zostřené napětí mezi Východem a Západem proniklo co nejméně do vztahů mezi oběma německými státy.⁶³⁹

Vstup sovětských vojsk do Afghánistánu na konci roku 1979 silně zhoršil vztahy mezi Východem a Západem. Zostření napětí vycházelo rovněž z vnitropolitického vývoje v Polsku, kde v létě 1980 po masové stávce vznikla nezávislá odborová organizace Solidarita. Na Západě se nevyklučovala možnost, že Sovětský svaz v Polsku vojensky zasáhne.⁶⁴⁰ Když pak nový americký prezident Reagan (od ledna 1981) začal vystupovat vůči SSSR tvrději než jeho předchůdci, zdálo se, že proces uvolňování napětí zahájený na konci šedesátých let definitivně skončil.

Pozoruhodné na této situaci bylo, že vlády obou německých států usilovaly o to, aby negativní důsledky zostřené napětí mezi Východem a Západem alespoň v oblasti „meziněmeckých“ vztahů udržely v patřičných mezích. Kontakty mezi Bonnem a Východním Berlínem nijak nepolevily, ba dokonce zintenzívněly. Byla upravena řada praktických problémů: například v únoru 1982 zavedla východoněmecká vláda úlevy pro cestování do Spolkové republiky. Sám Strauss měl významný podíl na poskytnutí miliardového úvěru NDR západoněmeckými bankami, za který se zaručila Spolková republika.⁶⁴¹

Po neúspěšné kandidatuře na úřad spolkového kancléře začal Strauss vyvíjet vlastní zahraničně-politické aktivity, kterými chtěl na sebe pravděpodobně upoutat pozornost a získat politické body.⁶⁴² Strauss kritizoval Genscherovu zahraniční politiku: „*Během rozhovorů s Genscherem jsem shledal – a nepřekvapilo mě to – že německá zahraniční politika od roku 1969 soustavně ztrácí své obrysy. ... Od nástupu Genschera se už pouze jedná o multilaterální německou kongresovou politiku. ... Je otázkou, zda tento národ ještě vůbec chce, alespoň podle názoru mnohých politiků a publicistů, zůstat národem.*“⁶⁴³

⁶³⁸ Müller, op.cit., s. 411.

⁶³⁹ Tamtéž.

⁶⁴⁰ Srov. Nálevka, Vladimír: *Světová politika ve 20. století* (II.), Praha 2000, s. 227n.

⁶⁴¹ Müller, op.cit., s. 430.

⁶⁴² Krieger, op.cit., s. 83, srov. Schröck, op.cit., s. 191-195.

⁶⁴³ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 564.

Strauss konkrétně upozorňoval na skutečnost, že neexistuje žádná německá zahraniční politika ve vztahu k Asii, Africe a Blízkému východu.⁶⁴⁴ Jeho politické poselství se týkalo zřejmého vlivu Sovětského svazu v těchto oblastech a jednalo se o téma, které se po pádu portugalského impéria v Africe stalo populární mezi americkými odpůrci politiky détente a které Straussovi mohlo ve smyslu národní a antisovětské politiky zvýšit doma politické skóre. Skutečnost, že udržoval vřelé vztahy s diktátory, například s prezidentem Toga Eyadémou Gnassingbé, či s představiteli jihoafrického Apartheidu, přitahovalo velkou pozornost Straussových nepřátel v německých médiích. Naopak někteří Straussovi přátelé a důležití mecenáši CSU se prostřednictvím jeho zahraničních kontaktů snažili získat obchodní výhody; v neposlední řadě se jednalo o některé majitele masokombinátů, kteří hráli svou roli i v rámci Straussovy politiky ve vztahu k východnímu Německu.⁶⁴⁵

V lednu 1975 se Strauss vydal do Čínské lidové republiky. Jeho cesta byla spojována s přístřehím pravicového kurzu uvnitř CSU a dávána do souvislosti s již zmiňovaným projevem na stranickém setkání v Sonthofenu v listopadu 1974.⁶⁴⁶ Sbíral body proti politice détente, která z pohledu Pekingů znamenala posílení Sovětského svazu a naopak oslabení pozice Číny. Proto Peking ve Straussovi viděl spojence, který vystupuje proti postupnému rozšiřování sovětské moci. Teze o německé jednotě, že v Německu existuje jen jeden národ, nečinila pekingským komunistům velké problémy.⁶⁴⁷

Strauss chtěl možná svými zahraničními cestami udělat dojem na svazy vyhnanců a obhájit právo na své vůdcovství nacionálně a konzervativně naladěných voličů. Z hlediska světové politiky se však nestal u Němců příliš populární.⁶⁴⁸ Helmut Kohl se poté, co se stal spolkovým kancléřem a rozhodl se pokračovat v sociálně-liberální „Ostpolitik“, pokusil Strausse od kurzu nepřátelství vůči politice détente odvrátit.⁶⁴⁹ V roce 1983 nadešla vhodná chvíle, jelikož vedení NDR bylo připraveno zaplatit velkému egu Franze Josefa Strausse daň a sobě posloužit získáním nové finanční půjčky od Západu.

Německá demokratická republika se již delší dobu zásobila devizami, aby si nomenklatura SED mohla „zpříjemnit život“. Později musela vyrovnávat stále vyšší

⁶⁴⁴ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 564.

⁶⁴⁵ Srov. Krieger, op.cit., s. 84, srov. Schröck, op.cit., s. 194n.

⁶⁴⁶ Srov. Finger, op.cit., s. 380.

⁶⁴⁷ Srov. Schröck, op.cit., s. 191-194, Krieger, op.cit., s. 84.

⁶⁴⁸ Krieger, op.cit., s. 85.

⁶⁴⁹ Tamtéž. Srov. Finger, op.cit., s. 488n.

deficit veřejných financí, zejména od poloviny sedmdesátých let, kdy jí Sovětský svaz radikálně omezil subvence.⁶⁵⁰ Jedním z důvodů, proč mělo vedení NDR jednat právě se Straussem, byla obava SED z dalšího rozmístování jaderných hlavic, plánované na podzim roku 1983. Prostřednictvím kontaktů se Straussem vyslala NDR jasný politický signál Moskvě.⁶⁵¹

Na konci dubna 1983 se u Strausse ohlásil starý obchodní cestující Josef März s otázkou, zda by přijal důvěrníka Ericha Honeckera. Jednalo se o Alexandra Schalck-Golodkowského, plukovníka ministerstva státní bezpečnosti (Stasi) a ředitele široce rozvětveného firemního impéria v rámci oblasti obchodní koordinace (Kommerzielle Koordinierung – Ko-Ko) podřízené právě Stasi.⁶⁵² Hlavním úkolem Stasi v oblasti obchodní koordinace bylo obstarávání deviz, a to všemi legálními i nelegálními prostředky a navíc mimo reálné možnosti běžného zahraničního obchodu. Bavorský obchodník s masem März, kdysi pokladník CSU, realizoval se Schalckem již mnoho let společné obchody, a to jak v rámci německých států, tak i například se státy Blízkého východu.⁶⁵³

Během prvního Straussova setkání se Schalckem, které proběhlo 5. května 1983 v Märzově domě, se jednalo především o odbavování cestujících na vnitroněmecké hranici. Na druhé setkání, které se konalo o čtyři týdny později, přivezl Schalck dlouhý dopis od Honeckera, jenž se zmiňoval o hospodářských potížích NDR a žádal o poskytnutí úvěru. Na oplátku nabídl demontáž automatických spínacích zařízení na hranicích se západním Německem, ke které by došlo během podzimu 1983, dále zjednodušení kontroly na hranicích a zároveň usnadnění kontaktů rozdělených německých rodin. Po třetím setkání, kdy byla společně formulována dohoda o poskytnutí úvěru, následovala 24. července 1983 Straussova návštěva u Honeckera na Werbellinsee v Braniborsku.⁶⁵⁴

Nejen současníci si kladli otázku, proč právě Strauss přistoupil na tato jednání a proč tak vlastně podpořil politiku détente. Především je třeba poukázat na konkrétní časové období. Celá akce proběhla v době před plánovaným dodatečným vyzbrojením raketami středního doletu, na kterém se dohodly Spojené státy se svými spojenci z NATO. S ochotou k demontáži automatických spínacích zařízení na hranici mezi SRN

⁶⁵⁰ Krieger, op.cit., s. 85.

⁶⁵¹ Tamtéž.

⁶⁵² Srov. Schröck, op.cit., s. 217, srov. Bickerich, op.cit., s. 306n.

⁶⁵³ Srov. Bickerich, op.cit., s. 306, Krieger, op.cit., s. 85.

⁶⁵⁴ K jednáním mezi Straussem a Schalckem srov. Finger, op.cit., s. 490-493 a Krieger, op.cit., s. 86. Ke Straussově návštěvě u Honeckera srov. Finger, op.cit., s. 502-504.

a NDR, která způsobila politickou senzaci, propagoval Honecker postupný konec studené války v Německu. Tím se demonstrativně postavil proti politice Moskvy, která chtěla využít vnitropolitických sporů ve Spolkové republice ohledně otázky „dovyzbrojení“ a postavit západoněmecké veřejné mínění proti NATO. Nyní, s Honeckerovou pomocí, mohla Kohlova vláda přesvědčit veřejnost o tom, že chce pokračovat v politice détente. Pro Kohla to bylo velice důležité, neboť výsledky voleb do Spolkového sněmu z března 1983 sice v principu podpořily kurz jeho politiky, ale instalování raket středního doletu na území Spolkové republiky mohlo jeho vládě způsobit ještě velké politické problémy.⁶⁵⁵

V rozhovoru se Straussem během jeho návštěvy NDR rozvedl Honecker své názory na sovětskou bezpečnostní politiku: „*Lidé v NDR a v Československu jsou ... oběťmi. ... [Jako odpověď na západní dovyzbrojení, pozn. autora] musejí počítat se sovětskými raketami krátkého doletu, které vůbec nechtějí...*“⁶⁵⁶ Znamenalo to, že miliardová půjčka byla sice pro vedení NDR vzhledem k finančním problémům důležitá, ale rovněž naléhavá byla změna atmosféry ve vzájemných vztazích obou německých států v období blížícího se dovyzbrojení.

Podstatné je ovšem zodpovědět otázku, proč byl Strauss vlastně nakloněn tomuto přívětivému kurzu vůči NDR, který skončil na podzim 1987 státní návštěvou Honeckera v Bonnu a podle Straussova přání také v Mnichově.

Ve svých pamětech nabízí Strauss celou řadu pohnutek, přičemž byl dostatečně upřímný, aby se přiznal ke svým stranickým a politickým motivům. Při zpětném ohlednutí na přelomu let 1987 a 1988 tvrdil: „*V roce 1983 jsem celou Unii a obzvláště CSU dostal ze smrtelného sevření a vytvořil jí prostor k jednání...*“⁶⁵⁷ Zůstává však otázkou, zda to nebyl právě Strauss, kdo Unii předtím do takové situace přivedl.

Nakonec připustil, že si jak na pravici, tak na levici vytvořil nový manévrovací prostor. „*Kdo umí jednat s Honeckerem, ten nemůže být jen tak lehce zařazen mezi pravicové radikály. Moji tradiční a zapřísáhlí levicoví odpůrci se tak najednou dostali do úzkých...*“⁶⁵⁸ Tím potvrdil spekulace, že jeho původní „Ne“ sociálně-liberální Ostpolitik bylo především záležitostí stranickopolitické taktiky CDU/CSU, dokud tyto strany seděly v opozičních lavicích. Jeho „Ne“ přitom ani tak nebylo určeno smlouvám

⁶⁵⁵ Krieger, op.cit., s. 86n.

⁶⁵⁶ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 543.

⁶⁵⁷ Tamtéž, s. 534.

⁶⁵⁸ Tamtéž, s. 528.

s Východem, jako „špatné práci, kterou odvedl pan Barr jako hlavní vyjednávač...“⁶⁵⁹ Jinak řečeno: „Nikdy nebyl proti tomu, co prezentovala rudo-žlutá Ostpolitik, nýbrž pouze proti tomu, jak a samozřejmě kým byla realizována.“⁶⁶⁰

Pro zajímavost je možno uvést, jaký dojem udělal Honecker na Strausse při jejich osobním setkání. „Již po prvních větách jsem byl překvapen“, píše Strauss, „že jsem nenarazil na onu zkostnatělou funkcionářskou mentalitu, která na nás vyzařovala při jeho televizních vystoupeních.“⁶⁶¹ Strauss sice při zpětném pohledu soudil, že Honecker nebyl tak uvolněný jako vůdce bulharského státu Todor Živkov, ale přesto podle jeho slov „je dneska úplně jiný, než byl ještě před několika lety“. Dokazoval, „že v jeho myšlení hraje nacionální prvek významnou roli. (...) Taktéž se zlepšil vztah státu k církvi...“⁶⁶² Strauss citoval svoji ženu Marianne větou: „Je to velice působivý muž.“⁶⁶³

K pětasedmdesátým narozeninám daroval Strauss Honeckerovi, „milovníkovi dobrých suchých vín“, velkou bednu padesáti lahví nejlepšího bílého vína z Franků. Při Honeckerově státní návštěvě v září 1987 mu předal dalekohled na lov a sadu nymphenburgského porcelánu s loveckými motivy. K tomu ještě přidal originální malbu Françoise de Cuvilliés, jež byla plánem z roku 1761 na výstavbu Drážďan, poničených za sedmileté války. Honecker se revanšoval míšeňským porcelánem a kávovým servisem, „asi zamýšleným pro moji dceru Moniku.“⁶⁶⁴

Za zmínku stojí také gesto, které Honecker učinil při přehlídce čestných formací na letišti v Mnichově. „Zastavil se před bavorským policejním praporem, učinil devadesátistupňový obrat vlevo v bok a hluboce se před praporem uklonil. Honeckerovi se přehlídka nesmírně líbila, stejně tak národní hymny, z nichž byla odehrána nejprve hymna NDR, poté spolková a na závěr bavorská hymna. Tato scéna, přenášená televizí ve východním Německu, dojemně zapůsobila na většinu tamního obyvatelstva.“⁶⁶⁵

Strauss chtěl svým jednáním s Honeckerem pravděpodobně ukázat svým nacionálně laděným přívržencům, že Honecker je v době reformních počínů nového sovětského vůdce Michaila Gorbačova ochoten k provedení dalekosáhlých změn v NDR a k položení základu pro novou politiku vzájemných vztahů obou německých států.

⁶⁵⁹ Cit. dle Zimmermann, Ulrich: *Geliebt, verkannt und doch geachtet. Franz Josef Strauss - der Mensch, der Politiker, der Staatsmann*. Percha 1980, s. 43.

⁶⁶⁰ Finger, op.cit., s. 495.

⁶⁶¹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 537.

⁶⁶² Tamtéž, s. 540.

⁶⁶³ Tamtéž, s. 544.

⁶⁶⁴ Tamtéž, s. 545.

⁶⁶⁵ Tamtéž, s. 546.

„Nacionálně definovaná politika, vzdálená od starých sovětských principů, by se mohla stát německou gaullistickou politikou Východu.“⁶⁶⁶ Jak Strauss vysvětloval vůdci NDR: „Třetí světová válka by pro nás Němce byla totálním rizikem ... ve své konečné fázi by pro Německo znamenala holocaust.“⁶⁶⁷

Na konci roku 1987 podnikl Strauss návštěvu u Michaila Gorbačova. Uskutečnila se teprve tři týdny po podpisu „Smlouvy o likvidaci jaderných raket středního doletu“,⁶⁶⁸ kterou dne 8. prosince 1987 signovali ve Washingtonu americký prezident Ronald Reagan a sovětský generální tajemník Michail Gorbačov a jež se týkala stažení sovětských raket SS-20 a amerických raket Pershing s doletem 500-5500 kilometrů.

Gorbačov, který stanul v roce 1985 jako nový generální tajemník KSSS v čele sovětského vedení, způsobil pod hesly *glasnost'* a *perestrojka* převrat v celé sovětské společnosti, ale stejně dalekosáhlé byly zahraničněpolitické důsledky. Vedly nejen k částečnému ústupu Sovětského svazu od jeho dosavadní strategie celosvětového zasahování a k prvním účinným odzbrojovacím opatřením. V důsledku odvratu od Brežněvovy doktríny mohly nyní státy komunistického bloku samostatně rozhodovat o svých vnitřních záležitostech.

Spolková republika hledala způsob, jak by mohla využít možností pozitivně ovlivnit proces uvolňování napětí mezi Západem a Východem daných znovuzahájením americko-sovětského dialogu o odzbrojení (1985). V dalším průběhu tohoto procesu, v rámci Konference o odzbrojení a spolupráci v Evropě a jejích nástupnických konferencí, připadla německé zahraniční politice pod vedením ministra zahraničí Genschera zásadní role, spočívající v politickém působení na hlavní spojence. Pokud jde o vztah k Sovětskému svazu, Genscher neúnavně zdůrazňoval velké šance tamního reformního procesu. Zasazoval se, i vůči Spojeným státům, o to, aby Západ Gorbačova podpořil.⁶⁶⁹ Na rozdíl od Genschera měl Strauss na Gorbačova odlišný názor. Spatřoval v něm typ mladšího Brežněva, s obratným a moderním stylem, ale v jádru věrného sovětské ideologii. Perestrojka a glasnost' byly podle Strausse „termíny sovětské dikce“⁶⁷⁰ a novému kremelskému vedení šlo především o „odstranění vojenského

⁶⁶⁶ Krieger, op.cit., s. 89.

⁶⁶⁷ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 548.

⁶⁶⁸ Anglicky: Intermediate-Range Nuclear Forces Treaty (INF). Viz oficiální znění smlouvy na webových stránkách amerického Státního departementu www.state.gov/www/global/arms/treaties/inf1.html nebo na www.atomwaffena-z.info (heslo: Dokumente und Verträge im Wortlaut /INF-Vertrag, 1987).

⁶⁶⁹ Müller, op.cit., s. 441.

⁶⁷⁰ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 624.

risika“.⁶⁷¹ Strauss pochyboval, „zda v Sovětském svazu skutečně dochází k politické změně.“⁶⁷²

V lednu 1987 proběhly volby do Spolkového sněmu, ve kterých koalice CDU/CSU sice zvítězila se ziskem 44,3 procenta, ale oproti posledním volbám ztratila 4,5 procenta hlasů. SPD skončila opět na druhém místě s 37 procenty. FDP pak posílila na více jak 9 procent hlasů a Zelení přesáhli 8 procent, zvláště díky hlasům bývalých voličů SPD.⁶⁷³ Je těžké posoudit, zda Strauss před konáním těchto voleb ještě uvažoval o kancléřském postu. Po neúspěšné kandidatuře roku 1980 se zdálo, že je Straussova šance na získání tohoto úřadu již ztracena.⁶⁷⁴ Sám Strauss byl realistou a uvědomoval si, že se mu příležitost ke kandidatuře na kancléře již nejspíš nenaskytne.⁶⁷⁵ Na druhou stranu je třeba podotknout, že se jeho pokračující politické útoky proti Genscherovi a Kohlovi nedají vysvětlit ani jeho funkcí předsedy CSU, ani jeho pozicí v čele bavorské vlády. Proto se zdá být pravděpodobné, že ho touha stát se spolkovým kancléřem ještě neopustila.⁶⁷⁶

Téma „Franz Josef Strauss a poválečné bavorské dějiny“ je poměrně komplikované a těžko srozumitelné. Tradice bavorské politiky se totiž nevyvíjela v duchu typické stranické politiky. Bavorsku ve skutečnosti vládla vysoká státní byrokracie, která přežila pád monarchie. Proto se Bavorsko nazývá „státem“ a má svojí „státní vládu“, nikoli jen „zemí“ se „zemskou vládou“. Z této aury státnosti a nadstranickosti čerpala taktéž CSU, která se stala prakticky „státní stranou“. Proto je logické, že se horkokrevný politik Strauss, který v Bonnu patřil k těm nejsvářlivějším představitelům politických stran, v Bavorsku prezentoval jako nadstranický otec vlasti, pokud mu to jeho temperament dovoľoval. Až do roku 1978 byl Strauss v Bavorsku téměř „outsiderem“, jelikož se více staral o politiku v Bonnu. V Bavorsku zatím vládli vysocí úředníci, kteří byli úzce propojeni s vedením CSU a z nichž také vzešli straničtí „vládci“ v sedmi správních okresech. V neposlední řadě žárlivě střežili regionální rovnováhu, především náležitě zohlednění „nového Bavorska“ (Franků a Švábska) při rozdělování státních postů.

Kdybychom šířku Straussova prostoru k jednání vyvozovaly z jeho velkých volebních úspěchů a jeho více než kladného přijetí na stranických konferencích, utvořili

⁶⁷¹ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 626.

⁶⁷² Cit. dle Krieger, op.cit., s. 90.

⁶⁷³ Volební výsledky podle Grosser, Dieter/Bierling, Stephan, op.cit., s. 129 a 130.

⁶⁷⁴ Srov. Finger, op.cit., s. 516 (podle rozhovoru S. Fingera se státním sekretářem Friedrichem Vossem).

⁶⁷⁵ Tamtéž (podle rozhovoru S. Fingera s Dr. Friedrichem Wilhelmem Rothenpielerem).

⁶⁷⁶ Srov. Krieger, op.cit., s. 91.

bychom si velice zavádějící představu. Totéž platí pro personální politiku, kde se každý úspěšný bavorský úředník nebo politik označoval za blízkého Straussova přítele. Naopak o velmi malém počtu těchto vysoce postavených osob se vědělo, že patří do tábora Straussových protivníků.⁶⁷⁷ Počet Straussových přátel byl však velice relativní. Kdyby jich měl skutečně tolik, nebyla by nikdy schválena celá řada záležitostí, se kterými on sám výslovně nesouhlasil. Navíc by někteří z jeho protivníků nezastávali vysoké posty. Někdejší bavorský ministr financí za CSU Ludwig Huber, který nechtěl být členem Straussova kabinetu, se stal prezidentem Bavorské zemské banky. Domnělý Straussův nepřítel Franz Heubl mohl dlouhá léta zůstat na postu předsedy bavorského zemského sněmu. A Straussem neoblíbený bavorský ministr vnitra Bruno Merk se stal prezidentem Bavorského spořitelního a žirového svazu.⁶⁷⁸

Jakožto bavorský ministerský předseda mohl Strauss realizovat větší změny ve směřování bavorské politiky jen velice obtížně, neboť státní byrokracie pracovala i nadále v zajetých kolejích. Možná se mu podařilo způsobit větší rozruch a docílit větší mediální pozornosti kolem otázky průmyslových zón či kolem některých velkých projektů, skutečně koncepční novinky se mu však za deset let jeho působení ve funkci bavorského premiéra zrealizovat nepovedlo. Konkrétních výsledků dosáhl Strauss v otázce církevního školství a zákona o televizním a rozhlasovém vysílání.

Vztah mezi školami a církvemi, tedy mezi státem a církví, byl v Bavorsku od vzniku Spolkové republiky velice problematický. Do Základního zákona byl převzat článek o církvích z Výmarské ústavy z roku 1919⁶⁷⁹, ačkoli Spolek neměl v oblasti kultury, vzdělání a církevní otázky žádné kompetence. Bavorská ústava obsahovala zmínku o takzvaných „školách pro děti stejného vyznání“, což znamenalo, že státní základní školy měly být buď čistě katolické, nebo čistě evangelické. Výjimky bylo možné učinit pouze v nábožensky smíšených oblastech a jen na návrh „oprávněných osob“.⁶⁸⁰

Náboženské rozdělení obyvatelstva se však zkomplikovalo po příchodu uprchlíků, kteří tvořili až jednu třetinu obyvatel Bavorska. Většina z přistěhovalců byla

⁶⁷⁷ Srov. Krieger, op.cit., s. 92.

⁶⁷⁸ Tamtéž, s. 92n.

⁶⁷⁹ Článek 140 Základního zákona.

⁶⁸⁰ Více k problematice školské otázky viz *Historisches Lexikon Bayerns* in: www.historisches-lexikon-bayerns.de (hesla: Bekenntnisschule, Gemeinschaftsschule), dále srov. Lanzinner, Maximilian: „Schulpolitik in Bayern nach 1945. Eine Neuerscheinung und die Kritik eines Zeitzeugen“, in: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 59/1996, s. 965-978 nebo Richter, Jana: *Eine Schule für Bayern. Die schulpolitischen Auseinandersetzungen um die Einführung der Christlichen Gemeinschaftsschule in Bayern nach 1945*. München 1997.

přijata v obcích o velikosti do pěti tisíc obyvatel, neboť ve zničených městech panoval katastrofální nedostatek ubytovacích prostor. Tak zůstalo z původních 1424 čistě katolických obcí pouze 9 a ve všech 140 původně čistě evangelických obcích žili nyní i katolíci. Z toho důvodu bylo třeba přikročit k transformaci škol na nábožensky smíšené. Avšak proti mocné katolické církvi nebylo dlouhá léta možné žádné pořízení.

K prvním reformám vzdělávacího systému se přistoupilo až v šedesátých letech, kdy SPD a FDP začaly prosazovat „školy pro děti rozdílných vyznání“. Přidala se i CSU, která prezentovala model takzvaných „křesťanských lidových škol“.⁶⁸¹ Do kampaně politických stran však veřejně zasáhla katolická církev. Na řadě míst rozvěsila plakáty s fotografií mnichovského arcibiskupa kardinála Döpfnera, který vyzýval k podpoře čistě katolických škol.⁶⁸² Politické strany uvažovaly o vypsání referenda kvůli transformaci školství, ale podle Strausse by CSU v případě referenda pravděpodobně prohrála.⁶⁸³ Společně s vedením SPD proto zformuloval návrh zákona vytvářející „školy pro děti různého vyznání“, ačkoli tento samotný pojem nebyl v dotyčném článku ústavy zmíněn.⁶⁸⁴

Jak Strauss později uvedl, „*bojoval tehdy ve stranickém předsednictvu proti vlně úzkoprsosti, chybných odhadů a nedostatečné informovanosti.*“⁶⁸⁵ Předseda vlády Alfons Goppel a ministr kultury Ludwig Huber při setkání se špičkami SPD a FDP namítali, že nalezený kompromis se může uskutečnit pouze v případě, když jej odsouhlasí obě církve.⁶⁸⁶ Během jednání došlo dokonce na telefonickou konzultaci s úřadem mnichovského arcibiskupa.⁶⁸⁷ Teprve když byl v červenci 1968 schválen stranický kompromis v referendu 78,4 procenty hlasů, podařilo se Straussovi zlomit klerikální křídlo CSU, které mu bylo již od založení strany trnem v oku. Strauss také vyhlásil za jeden ze tří hlavních pilířů politiky CSU „*sekularizaci a liberalizaci strany*“; dalšími dvěma pilíři bylo „*sloučení všech sil, které spolu souvisejí*“ a „*identifikace CSU s Bavorskem*“.⁶⁸⁸

⁶⁸¹ Viz *Historisches Lexikon Bayerns* in: www.historisches-lexikon-bayerns.de (heslo: Gemeinschaftsschule) a Lanzinner, Maximilian: „Schulpolitik in Bayern nach 1945. Eine Neuerscheinung und die Kritik eines Zeitzeugen“, in: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 59/1996, s. 965-978. Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 588nn.

⁶⁸² Krieger, op.cit., s. 94n.

⁶⁸³ Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 590n.

⁶⁸⁴ Viz *Historisches Lexikon Bayerns* in: www.historisches-lexikon-bayerns.de (heslo: Gemeinschaftsschule). Srov. Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 591n.

⁶⁸⁵ Strauss, *Die Erinnerungen*, s. 591.

⁶⁸⁶ Srov. tamtéž, s. 592.

⁶⁸⁷ Tamtéž, s. 593.

⁶⁸⁸ Tamtéž, s. 587.

Podobnou „záchrannou operaci“ Strauss podnikl, když se v roce 1972 dostala CSU do nesnází kvůli návrhu SPD na lidové hlasování ohledně nového zákona o televizním a rozhlasovém vysílání. Tento zákon prosadila CSU díky své většině v zemském sněmu. Jeho cílem bylo umožnit vznik soukromých televizních a rozhlasových stanic a současně prostřednictvím veřejnoprávních médií ještě více posílit vliv politických stran. Poté co návrh lidového hlasování o tomto zákonu získal nutný počet podpisů pro vypsání referenda, dal se Strauss dohromady s předsedou bavorské SPD Volkmarem Gabertem, aby společně sepsali nový článek ústavy (čl. 111a). Poté musely všechny televizní a rozhlasové stanice, včetně soukromých, fungovat ve „veřejném zájmu“. Kontrolní orgány mohly být složeny maximálně z jedné třetiny ze zástupců politických stran.⁶⁸⁹

Známa je také Straussova účast na budování německého leteckého průmyslu. Byl průkopníkem konsorcia Airbus, které se postavilo na odpor proti monopolu Spojených států na střední a velká dopravní letadla (firmy Boeing a McDonnell Douglas). Jako předseda dozorčí rady německé části Airbusu se zasazoval o prodej letadel. Velké letiště poblíž Mnichova, které Strauss navzdory velkým protestům prosadil společně s vedením CSU a představiteli velkých průmyslových firem, nese jeho jméno.

Během Straussova funkčního období na postu bavorského ministerského předsedy došlo k realizaci dvou velkých projektů: k dokončení kanálu Rýn-Mohan-Dunaj a k zahájení výstavby úložiště vyhořelého jaderného paliva u Wackersdorfu. Oba projekty Strauss obhajoval proti velkému odporu politické opozice, ochránců životního prostředí a odpůrců jaderné energie.⁶⁹⁰

Zatímco v případě výstavby kanálu se jednalo o otázku místní ochrany životního prostředí a o hospodářské zájmy definované investicemi v řádu miliard marek,⁶⁹¹ v případě úložiště jaderného paliva vypukl celostátní problém. Dne 26. dubna 1986 došlo v sovětské jaderné elektrárně Černobyl k těžké havárii, která ve Spolkové republice oživila veřejnou debatu o využití jaderné energie. Zatímco Zelení viděli v černobylské tragédii potvrzení správnosti svého požadavku po okamžitém odstavení všech jaderných elektráren, SPD, která byla dosud pro jejich další budování při současném přednostním využívání uhlí, se vyslovila pouze pro postupné vyřazování

⁶⁸⁹ Srov. Krieger, op.cit., s. 95n.

⁶⁹⁰ Srov. Finger, op.cit., s. 507.

⁶⁹¹ Krieger, op.cit., s. 98.

jaderných zdrojů. CDU/CSU a FDP také omezily svůj souhlas s využíváním jaderné energie, trvaly však na ní jako na „přechodné technologii“. Snad jediný, kdo ve Spolkové republice zůstal věrný jaderné energii, byl Franz Josef Strauss.

Cílem protestů odpůrců atomové energie se stalo již rozestavěné zařízení na zpracování vyhořelého paliva ve Wackersdorfu (WAA) v Horní Falci. Při četných masových demonstracích došlo k ostrým střetům mezi demonstranty a policií. V kritice WAA se používaly nejrůznější argumenty. Vedle zásadního odmítání jaderné energie to byla námitka, že přepracování jaderného odpadu je mnohem dražší než jeho přímé konečné uskladnění.⁶⁹²

K zastavení prací na WAA 30. května 1989 vedly nakonec ani ne tak protesty tisíců odpůrců atomové energie jako spíš ekonomický kalkul německé energetiky pod vedením firmy VEBA. Ta se dohodla s francouzskou firmou Cogema na spolupráci, v jejímž rámci se měly vyhořelé radioaktivní prvky z německých jaderných elektráren zneškodňovat v La Hague mnohem levněji, než by to bylo možné ve Wackersdorfu.⁶⁹³ Po Straussově smrti se úložiště jaderného odpadu stalo záležitostí, na kterou se CSU snažila co možná nejrychleji zapomenout.⁶⁹⁴ Stavba započatá již v březnu 1987 byla na základě rozhodnutí elektrárenské společnosti přerušena. Jedním slovem učinili její manažeři zbytečným vše, co CSU a jiné politické síly dlouhá léta prohlašovaly za nedílnou součást německé energetické koncepce.

V létě roku 1988 si Strauss dopřál dovolenou, která se ale nevyvíjela k rodinné spokojenosti, jelikož si na ní přivodil otravu rybami. Jeho přítelkyně Renate Pillerová, jež se po tragické smrti Straussovy ženy Marianne při autonehodě v roce 1984 stala jeho družkou, mu radila, aby absolvoval lékařskou prohlídku na mnichovské univerzitní klinice a následně léčebný pobyt na francouzském atlantickém pobřeží. Avšak Strauss, přestože na tom zdravotně nebyl nejlépe, jakoukoli léčbu odmítl a opět se plně ponořil do shonu politického života.⁶⁹⁵

Nejprve letěl na Rhodos na jednání politických stran západní Evropy, následně pak za svým komunistickým přítelem, bulharským předsedou vlády Todorem Živkovem, se kterým šel na hon a skolil dva jeleny. Zpáteční let ze Sofie do Mnichova se však zdramatizoval poté, co v jeho soukromém letadle došlo k prudkému poklesu

⁶⁹² Müller, op.cit., s. 445n.

⁶⁹³ Tamtéž, s. 446.

⁶⁹⁴ Krieger, op.cit., s. 99.

⁶⁹⁵ Schröck, op.cit., s. 239.

tlaku. Avšak Strauss, který sám letadlo pilotoval,⁶⁹⁶ zachoval duchapřítomnost, klesl střemhlavým letem z výšky 10 000 metrů na pouhých 1000 a bezpečně přistál v Mnichově.

Strauss si nedopřál žádnou přestávku. V následujících dnech předsedal bavorské ministerské radě, přijal jugoslávskou vládní delegaci, slavnostně otevřel novou továrnu automobilové společnosti MAN u Augsburgu a účastnil se soukromé oslavy jistého stavebního podnikatele. V sobotu 1. října 1988 se setkal s ministrem obrany Rupertem Scholzem a jel s ním slavit mnichovský Oktoberfest.

Až poté si Strauss dopřál oddych. Ale nikoli doma u rodinného krbu. Neúnavný ministerský předseda letěl vrtulníkem za svým přítelem knížetem Thurn-Taxisem do Regensburgu, protože si naplánovali, že se vydají na lov jelenů do nedaleké obory, patřící knížeti. Na posed je měl dopravit minibus. Když chtěl řidič nastartovat, poklepal mu Franz Josef Strauss na rameno. „*Stůjte! Let byl trochu namáhavý. Počkejte ještě!*“⁶⁹⁷ Byla to jeho poslední slova, potom se následkem infarktu sesunul k zemi. Veškeré oživovací pokusy nepomáhaly.

Téměř dva dny se v nemocnici U milosrdných bratří v Regensburgu snažili špičkoví bavorští lékaři o záchranu Straussova života, ale marně. V pondělí 3. října 1988 v 11 hodin 45 minut vydechl pacient naposledy. Franz Josef Strauss zemřel. Na jeho počest byly v celém Bavorsku uspořádány velkolepé smuteční slavnosti. Smutečního průvodu v centru Mnichova se zúčastnilo na 30 tisíc obyvatel, kteří se přišli rozloučit s „bavorským králem“. Místo posledního odpočinku našel Franz Josef Strauss v Rottu nad Innem vedle své ženy Marianne.

⁶⁹⁶ Strauss v roce 1968 získal pilotní licenci a v roce 1985 dokonce pilotní průkaz pro trysková letadla. Viz Schröck, op.cit., s. 213.

⁶⁹⁷ Cit. dle Bickerich, op.cit., s. 319.

Závěr

Dne 6. září 1990 by Franz Josef Strauss býval mohl oslavit jubileum: bylo by mu pětasedmdesát let. Osud tomu však chtěl jinak. Straussův mýtus ale žije dále. Osmnáct měsíců po své smrti dokonce pomáhá vyhrát volby. Během prvních svobodných parlamentních voleb v NDR jde „Německá sociální unie“ (DSU), sesterská strana bavorské CSU, do předvolebního boje právě se „Straussem“. V Sasku a Durynsku, baštách východoněmeckých konzervativců, se na reklamních sloupech a plakátových plochách Lipska, Erfurtu a Drážďan vyjímá obraz zesnulého s heslem: „*V jeho duchu. Pro jeho politiku. Pro Německo.*“ Obyvatelé NDR následně dávají téměř padesáti procenty hlasů „Alianci pro Německo“, volebnímu bloku zahrnujícímu taktéž DSU, mandát pro rychlé sjednocení obou německých států.

Neúprosný běh dějin se nezastavil ani před taktickými obraty bavorského ministerského předsedy a diplomovaného historika Franze Josefa Strausse. A přesto žádný jiný německý politik, kromě Konrada Adenauera a Willyho Brandta, tak neovlivnil dějiny Spolkové republiky jako tento konzervativní intelektuál z Mnichova. Syn řezníka, který se chtěl původně stát učitelem historie, se na tvorbě německých dějin přímo podílel. Přeměna Bavorska ze zemědělské země v nejdřívejší region střední Evropy je nerozlučně spojena s jeho jménem.

Kariérní postup Strausse jako politika jde ruku v ruce s osudy Spolkové republiky. Co Strauss politicky představoval, charakterizuje specifickým způsobem onen „prozatímní stát“, který od německého znovusjednocení dne 3. října 1990 – na den přesně dva roky od Straussovy smrti – již neexistuje. Straussova biografie zahrnuje mnohem více přelomových událostí z dějin západního Německa, než se nachází u jeho politických kolegů. Mladší generace politiků, ke které patří Hans-Jochen Vogel, Hans-Dietrich Genscher a Helmut Kohl, byla v době vypuknutí války ještě dětmi. Tito lidé většinou po roce 1945 teprve absolvovali studia. Naopak nejstarší reprezentanti Spolkové republiky, mezi nimi Konrad Adenauer, Theodor Heuss a Kurt Schumacher, se věnovali politice již v dobách Výmarské republiky. Tato starší generace však již nezažila onu druhou polovinu existence Spolkové republiky, kterou poznamenala takzvaná „Ostpolitik“, jejímž prostřednictvím se „provizorium“ stalo trvalou skutečností

a ve které se objevily nové životní postoje, jež ovlivnily dnešní generaci vrcholných politiků.

Strauss se na rozdíl od obou generací těchto politiků podílel jak na budování Spolkové republiky v poválečné éře, tak na ovlivňování jejích dějin ještě v sedmdesátých a osmdesátých letech. Zásadním způsobem přispěl k vyvrcholení německé „Ostpolitik“, aniž by to měl původně v úmyslu. Několikrát se sešel s Erichem Honeckerem, zprostředkoval pověstný miliardový úvěr pro NDR a také se podílel na Honeckerově návštěvě Bonnu v roce 1987. Uskutečnil řadu významných zahraničních cest směřujících na Východ, mezi nimi připomeňme návštěvu Pekingu v roce 1975, která byla namířena proti Moskvě a politice détente.

Franz Josef Strauss byl mužem protikladů, a to jak v politice, tak i v soukromí. Svým základním přesvědčením byl maloměšťácký konzervatívec, který se však nebránil vystoupit proti zaběhnutým konvencím. V nouzi získával politické body jak s levicí, tak i s liberály a antiklerikály. Také v sobě skrýval jistou dávku populismu. Strauss byl sice člověk, který měl zřejmé potěšení z moci, ale rozhodně nebyl někým, kdo by byl v politickém boji ochoten jít i „přes mrtvolu“. Nato byl příliš tolerantní, shovívavý a v rozhodujících momentech někdy i váhavý. Ztělesňoval typ politika, který se vyskytuje v německých dějinách jen zřídka: byl charismatický a zároveň demokratický.

Na své okolí působil Strauss jako veselý člověk, který má rád dobré jídlo a pití a jehož šarm působí nejen na ženy, ale i na oddanost a důvěru jeho blízkých přátel a spolupracovníků. Strauss byl politik-bavič, ale i bojovný parlamentní řečník. Jeho hřmotný řečnický styl, vychytralý výraz obličeje, mohutná postava a výbušný temperament se staly obchodní značkou, s oblibou využívanou karikaturisty a kabaretiéry. Vyjadřoval se ke všemu a ke všem. Nebylo politického sporu, kterého by se neúčastnil, čímž média zásoboval dostatečným zdrojem nových zpráv. Jak uvedl jeden z jeho životopisců, Wolfgang Krieger, Straussovou největší noční můrou bylo, že by jeden den mohl být ignorován médii. Podle Strausse bylo lepší podílet se na špatných zprávách, než vůbec žádných.

Resumé

Franz Josef Strauss was a German politician (CSU) and long-time minister-president of the state of Bavaria. Born in Munich as the second child of a butcher, Strauss studied German letters, history and economics at the University of Munich from 1935 to 1939. In World War II, he served in the German Wehrmacht on the Western and Eastern Fronts. While on furlough, he passed the German state exams to become a teacher. After suffering from severe frostbite on the Eastern Front at the end of 1942, he served as an Offizier für wehrgeistige Führung (political officer) at the anti-aircraft artillery school in Altenstadt, near Schongau. He held the rank of Oberleutnant at the end of the war.

After the war, he was appointed deputy Landrat (county president) of Schongau by the American occupiers and was involved in founding the local party organization of the Christian Social Union of Bavaria (CSU). He became a member of the first Bundestag (Federal Parliament) in 1949 and, in 1953, Federal Minister for Special Affairs in the second cabinet of Chancellor Konrad Adenauer, in 1955 Federal Minister of Nuclear Energy, and in 1956 defence minister, charged with the build-up of the new Bundeswehr – the youngest man to hold this office at the time. He became chairman of the CSU in 1961. Strauss was forced to step down as defence minister in 1962 in the wake of the Spiegel scandal.

In 1966 Strauss was appointed minister of the treasury in the cabinet of Kurt Georg Kiesinger. In cooperation with the SPD minister for economy, Karl Schiller, he developed a groundbreaking economic stability policy.

After the SPD was able to form a government without the conservatives, in 1969, Strauss became one of the most vocal critics of Willy Brandt's Ostpolitik. After Helmut Kohl's first run for chancellor in 1976 failed, Strauss cancelled the alliance between the CDU and CSU parties in the Bundestag, a decision which he only took back months later when the CDU threatened to extend their party to Bavaria.

In the 1980 federal election, the CDU/CSU opted to put forward Strauss as their candidate for chancellor. Strauss had continued to be critical of Kohl's leadership, so providing Strauss a shot at the chancellery may have been seen as an endorsement of Strauss' policies over Kohl's. Helmut Schmidt's SPD easy win was seen by Kohl's

supporters as a vindication of their man, and though the rivalry between Kohl and Strauss persisted for years, once the CDU/CSU was able to take power in 1982, Kohl was again their leader, where he remained until well after Strauss's death.

From 1978 until his death in 1988, Strauss was minister-president of Bavaria. After his defeat in the 1980 federal election, he retreated to commenting on federal politics from his safe seat in Bavaria. In the following years, he was the most visible critic of Kohl's politics in his own political camp, even after Kohl ascended to the Chancellorship. In 1983, he was primarily responsible for a loan of 3 billion Deutschmarks given to East Germany.

On October 1, 1988, Strauss collapsed while hunting with the Prince of Thurn and Taxis in the Thurn and Taxis forests, east of Regensburg. He died in a Regensburg hospital on October 3 without having regained consciousness.

Obrázková příloha

Franz Josef ve věku 9 let
(Mnichov 1924/25)

Vojákem na počátku 2. světové války
(Landsberg nad Lechem, 1939)

Zemským radou v Schongau
(roku 1949)

**Ministr obrany Theodor Blank na
zasedání Spolkové rady**
(Západní Berlín, 16. března 1956)

Nový ministr obrany Strauss skládá přísahu před Spolkovým sněmem
(Bonn, 1956)

Strauss na výstavě „Naše Luftwaffe“
(Mnichov, 1959)

**Izraelský předseda vlády David Ben Gurion (vlevo) při setkání
se spolkovým kancléřem Konradem Adenauerem**
(New York, březen 1960)

Strauss s americkým státním tajemníkem Deanem Ruskem
(roku 1961)

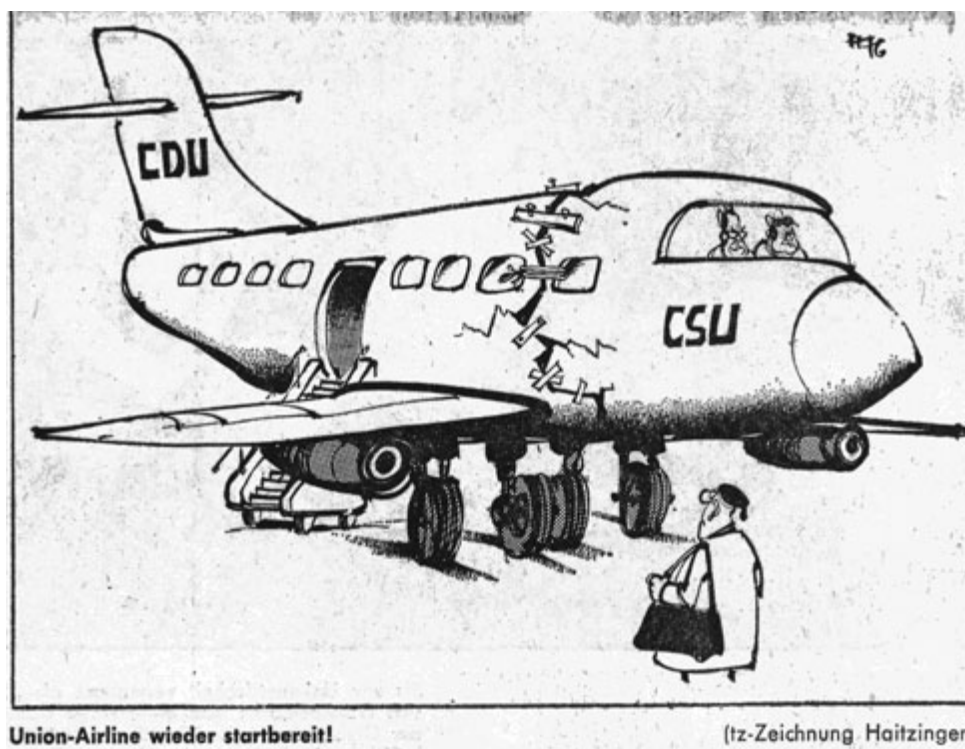
**Francouzský prezident Charles de Gaulle s ministrem obrany Straussem
při návštěvě důstojnické akademie Bundeswehru
(Hamburk, 1962)**

**Straussova rodina
(kolem roku 1962)**

Druhý kabinet Konrada Adenauera (v kufu Franz Josef Strauss)
(Münchner Merkur, 1953)

Koalice CDU/CSU po odvolání Kreuthské rezoluce v roce 1976

Ministr financí Franz Josef Strauss a ministr hospodářství Karl Schiller
(Bonn, 1968)

„Plisch a Plum“ (Strauss a Schiller)

Spolkový kancléř Kurt Georg Kiesinger a ministr zahraničí Willy Brandt (vpravo)
(Bad Dürkheim, 9. června 1968)

**Koaliční kabinet SPD
a FDP kancléře
Willyho Brandta**
(Bonn, 22. října 1969)

**Spolkový kancléř Helmut Schmidt (vpravo)
a ministr zahraničí Hans-Dietrich Genscher**
(Bonn, 5. října 1980)

**Portrét předsedy Státní rady NDR
a generálního tajemníka ÚV SED Ericha Honeckera**

Franz Josef Strauss s britskou premiérkou Margaret Thatcherovou
(Londýn, 1979)

Helmut Kohl na volebním plakátu CDU
(Bonn, 1983)

**Čtyři bavorští premiéři – Alfons Goppel, Hans Ehard,
Wilhelm Hoegner a Franz Josef Strauss (zleva doprava)**
(Mnichov, 1979)

Franz Josef Strauss a Michail Sergejevič Gorbačov
(Moskva, 1987)

Seznam pramenů a literatury

Publikované prameny a dokumenty:

1. Adenauer, Konrad: *Briefe, 1949-1951*, vyd. Hans Peter Mensing Berlin 1985, *Briefe, 1953-1955*, vyd. Hans Peter Mensing, Berlin 1995, *Briefe, 1955-1957*, vyd. Hans Peter Mensing, Berlin 1998
2. Archiv der Gegenwart: *Deutschland 1949 bis 1999*, Sankt Augustin 2000
3. *Bulletin des Presse- und Informationsamtes der Bundesregierung*, Bonn
4. *Die Kabinettsprotokolle der Bundesregierung*, Online-Edition: www.bundesarchiv.de
5. *Dokumente zur Deutschlandpolitik*, vyd. Bundesministerium des Innern a Bundesarchiv (přehled vydaných svazků viz www.bundesarchiv.de)
6. *Europa-Archiv*
7. *Keesing's Archiv der Gegenwart* (KAG), Wien; od roku 1956: *Archiv der Gegenwart* (AdG), Bonn-Wien-Zurich
8. März, Peter: *Dokumente zu Deutschland 1944-1994*, München 1996
9. *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*, sv. 10 (Besatzungszeit, Bundesrepublik und DDR 1945-1969), vyd. M. Niehuss a U. Lindner, Stuttgart 1998
10. *Deutsche Geschichte in Quellen und Darstellung*, sv. 11 (Bundesrepublik und DDR 1969-1990), vyd. D. Grosser, S. Bierling a B. Neuss, Stuttgart 1996
11. Siegler, Heinrich: *Dokumentation zur Deutschlandfrage*, sv. I. Von der Atlantik - Charta 1941 bis zur Aufkündigung des Berlin-Status durch die UdSSR 1958, sv. III. Wortlaut der Verträge, Bonn 1961
12. Siegler, Heinrich: *Wiedervereinigung und Sicherheit Deutschlands*, sv. I 1944-1963, Bonn 1967

Internetové stránky:

1. www.bundesarchiv.de
2. www.bundestag.de
3. www.bundeswehr.de
4. www.documentarchiv.de
5. www.fjs.de
6. www.historisches-lexikon-bayerns.de
7. www.hss.de
8. www.de.wikipedia.org

Periodika:

1. Frankfurter Allgemeine Zeitung
2. Der Spiegel, Hamburg
3. Die Zeit, Hamburg

Časopisecké články a sborníkové studie:

1. Cioc, Mark: „Abschreckung und Verteidigung. Die Kontroverse über die Atombewaffnung in der Ära Adenauer 1949-1963“, in: *Vom Marshallplan zur EWG. Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt*, München 1990, s. 501-514
2. Daňková, Šárka: „Teroristé v Německu. Frakce Rudé armády od revolty k terorismu.“, in: *Dějiny a současnost*, č. 6, roč. 2005, s. 14-18
3. Horčíčka, Václav: „Druhá berlínská krize a politika Spolkové republiky“, in: *Historický obzor*, č. IX.-X. / 2000, s. 217n.

4. Jacobsen, Hans-Adolf: „Zur Rolle der öffentlichen Meinung bei der Debatte um die Wiederbewaffnung 1950-1955“, in: *Aspekte der deutschen Wiederbewaffnung bis 1955*, Boppard am Rhein 1975
5. Küsters, Hanns Jürgen: „Der Streit um Kompetenzen und Konzeptionen deutscher Europapolitik 1949-1958“, in: *Vom Marshallplan zur EWG. Die Eingliederung der Bundesrepublik Deutschland in die westliche Welt*, München 1990, s. 335-370
6. Lanzinner, Maximilian: „Schulpolitik in Bayern nach 1945. Eine Neuerscheinung und die Kritik eines Zeitzeugen“, in: *Zeitschrift für bayerische Landesgeschichte*, 59/1996, s. 965-978
7. Maizière, Ulrich: „Zur Mitwirkung der Bundesrepublik Deutschland an der Nuklearstrategie der NATO (1955-1972)“, in: *Deutschland zwischen Krieg und Frieden*, Bonn 1990
8. Mintzel, Alf: „Besatzungspolitik und Entwicklung der bürgerlichen Parteien in den Westzonen (1945-1949)“, in: Staritz, Dietrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik*, Opladen 1976
9. Morsey, Rudolf: „Föderalismus im Bundesstaat. Die Rolle des bayerischen Ministerpräsidenten Hans Ehard in der Vor- und Frühgeschichte der Bundesrepublik Deutschland“, in: *Historisches Jahrbuch*, 108 (1988), s. 430-447
10. Schwarz, Hans-Peter: „Adenauer und die Kernwaffen“, in: *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 37/1989, č. 4, s. 567-593

Paměti:

1. Adenauer, Konrad: *Erinnerungen: 1945-1953*, Stuttgart 1965 (*Memoirs 1945-1953*, London 1966), *Erinnerungen: 1953-1955*, Stuttgart 1966, *Erinnerungen: 1955-1959*, Stuttgart 1967, *Erinnerungen: 1959-1963 (Fragmente)*, Stuttgart 1966
2. Brandt, Willy: *Erinnerungen*, Frankfurt am Main, 1989
3. Eckardt, Felix von: *Ein unordentliches Leben. Lebenserinnerungen*, Düsseldorf 1968

4. Kroll, Hans, *Lebenserinnerungen eines Botschafters*, Köln 1967
5. Krone, Heinrich: *Tagebücher*, 1. sv. 1945-1961, přep. Hans-Otto Kleinmann, Düsseldorf 1995
6. Schmid, Carlo, *Erinnerungen*, München 1981
7. Schmidt, Helmut: *Na společné cestě. Vzpomínky a úvahy*. Praha 1997
8. Strauss, Franz Josef: *Die Erinnerungen*, Berlin 1989

Literatura:

1. Alemann, Ulrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik Deutschland*, Bonn 2000
2. Althaus, Hans-Peter: *Einfluss und Rationalität westdeutscher Sicherheitspolitik in der NATO 1955-1965*. Inaugural-Dissertation an der Phil. Fakultät, Bonn 1974
3. Bandulet, Bruno: *Die Bundesrepublik Deutschland zwischen den USA, der Sowjetunion und Frankreich. Alternativen der deutschen Aussenpolitik von 1952 bis 1963*. Inaugural-Dissertation an der Phil. Fakultät, Würzburg 1969
4. Benz, Wolfgang: *Deutschland seit 1945*, München 1990
5. Besson, Waldemar: *Die Aussenpolitik der Bundesrepublik*, München 1970
6. Bickerich, Wolfram: *Franz Josef Strauss: Die Biographie*, Düsseldorf 1996
7. Biermann, Werner, *Strauss: Aufstieg und Fall einer Familie*, Berlin 2006
8. Booz, Rüdiger M.: *Hallsteinzeit. Deutsche Außenpolitik 1955–1972*, Bonn 1995
9. Braun, Luitpold: *Der unbekannte Strauss – die Schongauer Jahre*, Schongau 1992
10. Cioc, Mark: *Pax Atomica: The Nuclear Defense Debate in West Germany during the Adenauer Era*, New York 1988
11. Dalberg, Thomas: *F.J.S.: Porträt eines Politikers*, Gütersloh 1968

12. Doering-Manteuffel, Anselm: *Die Bundesrepublik Deutschland in der Ära Adenauer. Aussenpolitik und innere Entwicklung 1949-1963*, Darmstadt 1983
13. Dollinger, Hans: *Die Bundesrepublik in der Ära Adenauer 1949-1963*, München 1966
14. Drott, Karl: *Sozialdemokratie und Wehrfrage*, Berlin und Hannover 1956
15. Erhard, Ludwig: *Wohlstand für Alle*, Düsseldorf 1997
16. Finger, Stefan: *Franz Josef Strauss. Ein politisches Leben*, München 2005
17. Grewe, Wilhelm G.: *Deutsche Aussenpolitik der Nachkriegszeit*, Stuttgart 1960
18. Hanrieder, Wolfram, Auton, P. Graeme: *The Foreign Policies of West Germany, France and Britain*, New Jersey 1980
19. Hildebrand, Klaus: *Von Erhard zur Grossen Koalition 1963-1969*, Stuttgart 1984
20. Kleinmann, Hans-Otto: *Geschichte der CDU 1945-1982*, Stuttgart 1992
21. Koch, Peter: *Konrad Adenauer. Eine politische Biographie*, Hamburg 1985
22. Köhler, Henning: *Adenauer. Eine politische Biographie*, Frankfurt a. M. 1994
23. Krieger, Wolfgang, *Franz Josef Strauss: Der barocke Demokrat aus Bayern*, Göttingen 1995
24. Lilge, Herbert: *Deutschland von 1955-1963*, Hannover 1965
25. Loth, Wilfried: *Die Sowjetunion und die deutsche Frage*, Göttingen 2007
26. Loth, Wilfried: *Ost-West Konflikt und die deutsche Frage*, München 1989
27. Loth, Wilfried, *Overcoming the Cold War. A History of Détente, 1950-1991*, Basingstoke 2002
28. Mintzel, Alf , *Die CSU : Anatomie einer konservativen Partei 1945-1972* , Opladen, 1975
29. Morgan, Roger: *The United States and West Germany 1945-1973*, London 1974
30. Müller, Helmut: *Dějiny Německa*, Praha 1999
31. Münch, Matthias: *Bundeswehr – Gefahr für die Demokratie?*, Köln 1983
32. Pirker, Theo: *Die SPD nach Hitler. Die Geschichte der Sozialdemokratischen Partei Deutschlands 1945-1964*, München 1965

33. Richter, Jana: *Eine Schule für Bayern. Die schulpolitischen Auseinandersetzungen um die Einführung der Christlichen Gemeinschaftsschule in Bayern nach 1945.* München 1997
34. Scharnagl, Wilfried: *Bayern und Strauss. Lebenswerk und Abschied.* Percha 1989
35. Schöll, Walter: *Franz Josef Strauss. Der Mensch und der Staatsmann. Ein Porträt.* Percha am Starnberger See 1984
36. Schöps, Joachim: *Die SPIEGEL-Affäre des F.J.S.,* Reinbek 1983
37. Schröck, Rudolf, *Franz Josef Strauss: Eine Bildbiographie,* München, 1990
38. Schuler, Thomas, *Strauss: Die Biographie einer Familie,* Scherz 2006
39. Schwarz, Hans-Peter: *Adenauer, sv. I. Der Aufstieg: 1876-1952,* Stuttgart 1986, *sv. II. Der Staatsmann: 1952-1967,* Stuttgart 1991
40. Schwarz, Hans-Peter: *Geschichte der Bundesrepublik Deutschland, sv. II., III.,* Stuttgart 1981,1983
41. Staritz, Dietrich: *Das Parteiensystem der Bundesrepublik,* Opladen 1976
42. Steininger, Rolf: *Deutsche Geschichte. sv. III.,* Frankfurt am Main 2002
43. Strauss, Franz Josef: *Auftrag für die Zukunft,* Percha 1987
44. Strauss, Franz Josef: *Entwurf für Europa,* Stuttgart 1966
45. Williams, Charles: *Adenauer. Otec nového Německa.* Praha 2002
46. Willis, F. Roy: *France, Germany, and the New Europe, 1945-67,* Stanford 1968
47. Wolf, Konstanze: *CSU und Bayernpartei. Ein besonderes Konkurrenzverhältnis, 1948-1960.* Köln 1982
48. Zimmermann, Ulrich: *Geliebt, verkannt und doch geachtet. Franz Josef Strauss – der Mensch, der Politiker, der Staatsmann.* Percha 1980
49. Zimmermann, Ulrich: *Unvergessen: Franz Josef Strauss – das war sein Leben.* Passau 1988